

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

KRIZE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY A JEJÍ OBRAZ
V MAINSTREAMOVÉM FILMU

Eva Borská

Vedoucí práce: Mgr. Robert Skopek

2009

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury, pramenů a informací, na něž odkazuji.

V Praze 30. 6. 2009

Eva Benešová

Podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Robertu Skopkovi za vedení mé bakalářské práce, který mě zahrnoval cennými radami a připomínkami k mému textu.

OBSAH

1. Úvod	5
2. Gaius Julius Caesar jako historická osobnost	7
3. Caesar na scéně	34
4. Caesar na pokračování	38
5. Spartacus jako historická osobnost	49
6. Spartacus na stříbrném plátně	59
7. Spartacus poprvé	61
8. Spartacus podruhé	73
9. Závěr	82
10. Bibliografie	85
11. Obrazová příloha	I

1. ÚVOD

Téma bakalářské práce *Krise Římské republiky a její obraz v mainstreamovém filmu* jsem si zvolila z témat zadaných, neboť mě velice zaujala možnost kombinace studia historických pramenů a souvislostí v kombinaci s filmy určenými pro široké spektrum diváků.

Zaměřila jsem se především na srovnání historických faktů a filmové fikce, ale zároveň také na posouzení a zhodnocení kvality vybraných snímků. Soustředila jsem se na filmy věnované dvěma naprosto rozdílným mužům římských dějin. Prvním z nich je velký vojevůdce a významná politická osobnost Gaius Julius Caesar. V tomto případě jsem se věnovala především první sérii seriálu *Řím* z produkce televizní stanice HBO a učinila jsem krátkou analýzu filmů věnovaných Gaiu Juliu Caesarovi, k čemuž jsem využila díla J. Solomona *The Ancient World in the Cinema*. Záměrně jsem se hlouběji nevěnovala filmům natočeným podle Shakespearova dramatu *Julius Caesar*, ani filmům, ve kterých Caesar vystupuje pouze ve vedlejších rolích, jmenovitě *Caesar a Kleopatra* (1946) nebo jeden z nejúspěšnějších a nejdražších historických filmů *Kleopatra* (1964) s Elizabeth Taylor v hlavní roli. Věnuji se filmům, které se snaží podchytit a přiblížit historickou osobnost minulosti dnešnímu divákovi, a to je důvod, proč jsem si z celé řady filmů o Caesarovi vybrala dílo nejnovější *Caesar* (2002).

Druhou osobností je Spartacus. Co se týče této osobnosti, zaměřila jsem se především na slavný film Stanleyho Kubricka *Spartacus* (1960) a doposud nejnovější zpracování, televizní film *Spartacus* (2004). K rozboru staršího díla mi posloužila především publikace M. Junkelmannna *Hollywoods Traum von Rom*.

Při zpracování stručných životopisů jsem se opírala zejména o antické prameny. Co se Caesarovy osoby týče, čerpala jsem především ze Suetonia, autora žijícího v době vrcholného císařství, a jeho díla, které u nás vyšlo v překladu Bohumila Ryby, *De vita Caesarum*, v českém překladu *Životopisy dvanácti císařů*. Suetonius však není ve všech ohledech zcela důvěryhodný, často je těžké rozlišit, zda se jedná o neověřený klep či historicky ověřenou zprávu, a více než za historika jej musíme pokládat autora biografii. Dále jsem vycházela z díla řeckého historika a spisovatele Plútarcha a jeho díla *Bioi paralléloi* (*Paralelní životopisy*), které u nás v překladu Antonína Hartmana, Rudolfa Mertlíka a Ferdinanda Stiebitze vyšlo pod

názvem *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Z jeho díla pravděpodobně vycházel i Shakespeare. Samozřejmě jsem neopomněla ani dalšího řeckého historika Appiana a jeho dílo *Historia Romana II*, jež u nás bylo vydáno v překladu Jana Buriana a Bohumily Mouchové s českým názvem *Krise římské republiky (Římské dějiny II – Občanské války)*. Pro doplnění jsem čerpala i ze Sallustia Crispa a jeho díla *Catilinae coniuratio, Bellum Jugurthinum*, které v české překladu vyšlo pod názvem *Catilinovo spiknutí; Válka s Jogurtou* v překladu J. Kalivody. Catilinovu spiknutí jsem se vzhledem k zaměření mé práce nevěnovala podrobněji. Poměrně obsáhlým pramenem je Cassius Dio a jeho dílo *Historiarum Romanorum*. Cassius Dio žil na přelomu 2. a 3. století a pro jiné doby než svou současnost není zcela spolehlivý. Danému období se také věnoval Titus Livius, jehož dílo vztahující se k tomuto období se nezachovalo, a proto jsem vycházela z Florova výtahu *Epitoma de Tito Livio*. Práce Appiana a Plútarcha jsou stěžejními prameny, o něž jsem se opírala v částech práce věnovaných Spartakovi. Jako doplňující pramen k tomuto období jsem využila již zmíněného Annia Flora. V části věnované Caesarovi jsem se samozřejmě neobešla bez jeho vlastního díla, kterým jsou *Zápisky o válce galské* a *Zápisky o válce občanské* v překladu Ivana Bureše a Marie Husové. Informace jsem získávala i z monografií předních českých ale i zahraničních historiků, jakými jsou Pavel Oliva, Luciano Canfora a Jan Burian.

2. GAIUS JULIUS CAESAR JAKO HISTORICKÁ OSOBNOST

Gaius Julius Caesar se narodil roku 100 př. n. l. jako člen jednoho z nejstarších patricijských rodů – rodu Juliů. Jeho otcem byl Gaius Julius Caesar Starší, jak se dočítáme u Canfory¹. Jednalo se o velmi prastarý rod, avšak dle Tylorové², nebyla to rodina politicky příliš činná a známá. Svůj původ odvozovali Juliové od Aenea a Venuše a svou prestiž zvyšovali sňatky s plebejskou nobilitou. Důležitým sňatkem pro život Caesarův byl svazek jeho tety Iulia s Mariem, hlavním odpůrcem Sullovým, a proto je jasné, že počátky Caesarova veřejného života nebyly snadné. Poté, jak píše Suetonius³, se dal rozvést s Cossutií, jež pocházela ze zámožné jezdecké rodiny, s kterou byl zasnouben ještě jako chlapec přičiněním Mariovým. Další sňatek uzavřel s Cornelií, dcerou čtyřnásobného konsula Cinny, s níž měl dceru Iulii. Jak dále Suetonius popisuje, Sulla se snažil, aby Caesar Cornelií zapudil a zabránil mu i v jeho šestnácti letech v nastoupení do kněžského úřadu obětníka Jovova. Caesarovi tak nezbylo nic jiného, než opustit Řím. Sulla nadále choval k Caesarovi zášť a chtěl se Caesarovy osoby zbavit na dobro. *„Teprve na zásah vestálků a svých blízkých příbuzných Mamerca Aemilia a Aurelia Cotta došel omilostnění. Je obecně známo, že Sulla přimlouvám velmi přátelských a velmi vážených mužů dlouho odpíral, posléze však se dal udolat vytrvalostí jejich proseb a učinil takovéto prohlášení, ať již božským vnuknutím nebo z nějakého bystrého odhadu: „Dopřeji vám vítězství a budiž po vašem přání, ale vězte, že ten, po jehož záchraně tak usilovně toužíte, svým časem šlechtické straně, jejíž zájmy společně se mnou hájíte, připraví zkázu. Vždyť v Caesarovi je skryto mnoho Mariů!“⁴*

V dalších čtyřech letech se Caesar věnoval vojenské činnosti. V počátcích své válečné dráhy, vypovídá Suetonius⁵, sloužil Caesar v Asii v družině praetora Marka Therma, který jej pověřil posláním u bithýnského krále Nikoméda. Mezi těmito dvěma muži vzniklo hluboké přátelství, které se ale později stalo terčem posměšků a útoků na Caesarovu počestnost. *„Pověst jeho cudnosti nepoškodilo nic kromě styků s Nikomédem, ty však mu způsobily těžkou a trvalou hanbu a všeobecně*

¹ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.21

² L.R. Tylor, The Rise of Julius caesar, Cambridge University, 1957, str. 10

³ Suet., Iul., 1

⁴ tamtéž

⁵ Suet., Iul., 2

se staly terčem hanlivých úštipků.“⁶ Nikomédova náklonnost ale znamenala pro Řím zisk Bithýnie, jak píše Velleius Paterculus⁷

Caesar se v Asii předvedl i vojensky, když za obléhání Mytilény obdržel od Therma občanský věnec, jak uvádí Suetonius⁸. Dále se u Suetonia⁹ dočítáme, že po službě u Therma sloužil pod Serviliem Isaurikem v Kilikii vyslaným řídit boj s kilikijskými piráty, kteří zde měli silnou základnu, jak informuje Canfora.¹⁰ Dlouho zde nepobyl, a jakmile se dozvěděl o Sullově smrti, vrátil se urychleně do Říma. K tomuto rozhodnutí jej vedla, jak se domnívá Suetonius¹¹, naděje, že bude moci těžit z nových konfliktů, jejichž původcem byl Marcus Lepidus. Caesar s ním však spojení neuzavřel, a to ani i přesto, že byl lákán velkými sliby. Jeho důvěra k němu nebyla valná, a ani nastalá situace se mu nezdála tak výhodná, jak očekával.

„Proti politikům spjatým se Sullovým režimem zvolí Caesar jiný, opatrnější a také mnohem účinnější postup: soudní obvinění za jakékoliv přečiny. Žaluje například Gnaea Cornelia Dolabellu, konsula na rok 81 a ještě rok před tím velitele Sullova loďstva, za zneužití úřadu a vyděračství při správě provincie Makedonie, kde působil jako prokonsul.“¹² Odsouzení však nedosáhl a rozhodl se tedy, jak komentuje Suetonius¹³, vydat se na Rhodos, a to jednak proto, aby unikl projevům nenávisti, a také aby se mohl věnovat vzdělávání a zdokonalování svého řečnického umění u Apollónia Molóna. Cestu mu zkřížila zcela neočekávaná událost, u ostrova Farmakússy byl zajat kilikijskými piráty. Poměrně barvitě popisuje jeho zajetí Plútarchos. „Je obtížné si představit, že by za zdrojem tohoto podání stál někdo jiný než sám Caesar. Jemu patrně vděčíme za ironicky sebevědomý tón líčení celé příhody.“¹⁴ Plútarchos¹⁵ líčí celé zajetí takto, ale nelze opomenout fakt, že vychází z Caesara samotného. Po zajetí si piráti vyžádali jako výkupné dvacet talentů, Caesar se jim prý vysmál s tím, že nevědí, koho mají, a sám jim prý nabídl padesát talentů. Pak vyslal své lidi, aby sehnali peníze. Zůstal sám se dvěma sluhy a piráty.

⁶ Suet., Iul., 49

⁷ Vell., Historia Romana II., 39

⁸ Suet., Iul., 2

⁹ Suet., Iul., 3

¹⁰ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 23

¹¹ Suet., Iul., 3

¹² L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 25

¹³ Suet., Iul., 4

¹⁴ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 27

¹⁵ Plut., Caes., 2

Přesto se nechoval jako zajatec, pirátům například nařizoval, aby byli zticha, když chtěl jít spát, a dokonce s nimi hrál, cvičil a také sepisoval básně a řeči, využil jich jako posluchačů. Často jím prý také se smíchem hrozil, že je pověsí na kříž. Když přišlo z Miletu výkupné, Caesar pirátům zaplatil a byl propuštěn. Ihned po návratu shromáždil několik lodí, lupiče přepadl, zajal a uloupené peníze prohlásil za kořist. Nejprve chtěl rozhodnutí o jejich trestu přenechat správci Asie Iunčovi, ale kvůli průtahům se nakonec rozhodl jednat sám a všechny zajaté piráty dal ukřižovat. Plútarchos¹⁶ poté Dolabellovu obžalobu klade až za epizodu s piráty.

Suetonius, jehož výkladu se drží i Canfora, dále vypráví o tom, že po sjednání pořádku s piráty nechtěl Caesar vypadat, že zahálí, zatímco nedaleké kraje jsou pustošeny Mithridátem. Přelavil se tudíž do Asie, vypudil králova místodržitele a ve vzbouřených městech sjednal pořádek.

„Mezitím byl Caesar – i v nepřítomnosti – zvolen do sboru pontifiků, kde nahradil Gaia Aurelia Cottu. ...Už od počátku byla Caesarovi jasná důležitost kněžských úřadů. Jak bylo u příslušníka vládnoucí římské vrstvy samozřejmé, považoval je za nástroj moci, zatímco jeho vlastní náboženské představy do politických rozhodnutí nijak nezasahovaly.“¹⁷

U Suetonia¹⁸ i Plútarcha¹⁹ se dočítáme, že po návratu do Říma se mu dostalo projevů obliby u lidí, a proto byl zvolen před Gaiem Popiliem do úřadu vojenského tribuna. Tohoto úřadu se mu dostalo v době ohrožení Říma otrockými bouřemi vedenými Spartakem. Jeho další úsilí se zaměřilo na obnovu tribunské moci, kterou Sulla oklestil. Vymohl návrat do Říma pro svého švagra Lucia Cinna a další muže, kteří se za nepokojů přidali na Lepidovu stranu a po jeho smrti prchli k Sertoriovi. Dle Canfory²⁰ se mu titul vojenského tribuna vyplatil také ve sblížení s Crassem, který se roku 71 spolu s Pompeiem ujal konsulátu.

Jako kvestor se vyznamenal pohřební řečí, kterou vedl nad svou mrtvou ženou Cornelií, dcerou Cinnovou a otcovou sestrou Julií, ženou Gaia Maria, obě zemřely roku 69. Ve smutečním průvodu byly neseny obrazy Gaia Maria a poprvé

¹⁶ Plut., Caes., 3

¹⁷ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 30

¹⁸ Suet., Iul., 5, 6

¹⁹ Plut., Caes., 5

²⁰ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 31,32

od vlády Sullovy a prohlášení mariovců za nepřátele vlasti, byli opět veřejně spatřeni.

Jeho třetí ženou se stala Pompeia, dcera Quinta Pompeia, vnučka Lucia Sully. „*Později se s ní rozvedl pro podezření, že byla poskvrněna od Publia Clodia; ten prý k ní pronikl v přestrojení za ženu o veřejné slavnosti.*“²¹

Jak Plútarchovy spisy zpravují²², Caesar se velice zadlužil a po praeture obdržel jako provincií Zadní Hispánii. Na obdržení provincie se Plútarchos shoduje se Suetoniem²³, avšak ten píše, že to bylo ještě během jeho kvestury. Jak tedy zmiňuje Plútarchos, Caesar byl zadlužen a pronásledován svými věřiteli, uchýlil se proto ke svému příteli Crassovi, nejbohatšímu Římanovi, který se za Caesara zaručil a převzal na sebe většinu jeho dluhů. Samozřejmě i tímto činem sledoval Crassus své cíle. Caesara chtěl mít na své straně, aby se ve veřejném životě mohl uplatnit proti Pompeiovi. Caesar byl nyní schopen vydat se do své provincie. S pobytem jsou spojovány dvě historiky se stejným základem, avšak jinak podané je vyprávění Plútarchovo a jinak Suetoniovo. Plútarchos²⁴ oznamuje, že když jednou Caesar četl jakousi knihu o Alexandrovi Velikém, rozplakal se a na otázku proč pláče, povzdechl si prý, že Alexandr v tak mladém věku kraloval tak velké říši a on zatím nevykonal nic. Proto prý jeho konání nabylo horlivosti. Sehnal deset nových kohort k dvaceti stávajícím, podnikl výpravu proti Gallaecům a Lusitanům, porazil je a podrobil si i kmeny, které dosud Římány neakceptovaly. Velmi na těchto taženích zbohatl a nezapomněl ani na své muže, kteří jej provolali imperátorem. Suetoniův²⁵ příběh se odehrál v městě Gadu, kde v chrámu Herkulově spatřil sochu Alexandra Velikého a povzdychl si nad uvědoměním své nedokonalosti, když Alexandr ještě tak mlád podmanil si svět a on dosud nic významnějšího nevykonal. Na to se mu v noci zdál sen, ve kterém souložil se svou matkou. Hadači mu jej vyložili jako vládu nad světem, neboť matka symbolizuje matku zemi. Co je na tom všem pravdy, je těžké říci, a to hlavně kvůli rozdílné dataci obou autorů. Cancory dodává, že: „*Právě časová neukotvenost takových příhod ukazuje na podíl*

²¹ Suet., Iul., 6

²² Plut., Caes., 13

²³ Suet., Iul., 7

²⁴ Plut., Caes., 11

²⁵ Suet., Iul., 7

*fabulace.*²⁶ Velleius²⁷ sám Caesara k Alexandru Makedonskému přirovnává vzhledem k jeho rázným činům, velikosti ambicí a přístupu k vojenským akcím.

Caesar tedy opustil provincii předčasně a vydal se do Říma, kde se zapojil do politického života. Suetonius²⁸, dále podle Canfory²⁹ vychází ze pomlouvačných pramenů, když tvrdí, že se Caesar spojil s Crassem ve spiknutí, jehož výsledkem mělo být, že Crassus by uchvátil diktaturu a Caesar by byl jmenován velitelem jízdy. Lze se pozastavit už jen nad cíli Caesarovými, který toužil sám po uchopení moci a není tedy důvodu, aby k tomu pomáhal jinému.

Roku 65, jak uvádí Canfora³⁰, nastoupil Caesar spolu s Markem Bibulem aedilský úřad a začal se projevovat jako politický vůdce. „*Jako aedil dal vyzdobit comitium, forum i baziliky; ... Štvanice a hry uspořádal dílem s kolegy, dílem sám odděleně. Tím se stalo, že vděk i za společný peněžitý náklad sklídl on samojediný.*“³¹

Poté, co si svou sociálně až populisticky laděnou politikou získal lid, píše Suetonius³², chtěl, aby mu usnesení lidu přiřklo jako provincii Egypt, kde chtěl mimořádné velení a jako záminku, která mu k zisku této provincie měla dopomoci, uváděl, že v Alexandrii vypudili lidé tamního krále, který byl od senátu a římského lidu nazván přítelem a spojencem. Tento záměr neprosadil přes odpor nobility. Té se pomstil jako účastník soudního dvora pro stíhání úkladných vrahů, když nechal za úkladné vrahy určit i ty, kteří v době proskripce přijali ze státní pokladny peněžitou částku za hlavy římských občanů, i když jim corneliovske zákony zaručovaly beztrestnost.

Když mu tedy nevyšel tento plán, rozhodl se ucházet o úřad nejvyššího pontifika, a jak zmiňuje Suetonius³³, k následnému zisku tohoto úřadu hojně využíval úplatků. „*Váha tohoto kněžského úřadu v Římě byla obrovská. Skeptik Caesar, ač názorově blízký přesvědčení epikurejců, nezaváhal ani vteřinu, mohl-li usilovat o úlohu nejvyššího ručitele státního náboženství.*“ V Plútarchově³⁴ podání

²⁶ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.35

²⁷ Vell., Historia Romana II., 41

²⁸ Suet., Iul., 9

²⁹ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 36

³⁰ Tamtéž, str. 37

³¹ Suet., Iul., 10

³² Suet., Iul., 11

³³ Suet., Iul., 13

³⁴ Plut., Caes., 7

dokonce Caesarův protikandidát Catulus navrhl Caesarovi, aby za vysoké odstupné opustil od kandidatury, ten mu však vzkázal, že bude bojovat, i kdyby si měl půjčit ještě víc peněz.

V době Caesarova pontifikátu bylo stěžejním politickým tématem tzv. Catilinovo³⁵ spiknutí. Caesar sám se stal jedním s podezřelých v tomto komplotu, když na zasedání senátu, při kterém se senátoři měli usnést o trestu obviněných, jak píše Plútarchos³⁶, jediný Caesar se postavil proti trestu smrti a navrhl, aby jim byl zabaven majetek³⁷ a byli rozmístěni do jednotlivých municipií po celé Itálii, kde by byli střeženi, dokud by nebyl dopaden sám Catilina a mezi tím se rozhodlo o trestu každého jednoho zrádce. „*V tom Cato otevřeně vyslovil podezření lpící na Caesarovi.*“³⁸ Appianos dále uvádí, že Cicero, obávající se vzbouřeného davu, dal potají v noci přivést všechny obviněné a popravil je bez soudu jako přistižené při činu.

Suetonius³⁹ dále uvádí, že po nějakém čase byl Caesar zvolen praetorem. V tomto úřadu se stal zastáncem tribuna lidu Caecilia Metella, který podporoval velice radikální zákony. Za tuto činnost byli prý oba zbaveni úřadu, avšak Caesar vydával i nadále právní edikty. Když se však doslechl, že jsou najatí lidé, kteří mu v této činnosti mějí zabránit násilím, rozhodl se uchýlit do svého domu a tam vyčkávat. Po pár dnech si jej vyžádal dav a senát se na rychle svolaném zasedání kvůli tomuto případu usnesl, že Caesarovi bude jeho úřad navrácen.

Appianos⁴⁰ i Suetonius⁴¹ se shodují, že po uplynutí jednoho roku jeho praetury mu byla přidělena Západní Hispánie, kde měl vykonávat úřad prokonsula. Jeho odchod byl však znesnadněn věřiteli, kteří jej v Římě zdržovali kvůli jeho dluhům. „*Caesar se jich zbavil tím, že si opatřil za sebe ručitele, a proti zvyklosti i právu vyrazil do provincie dříve, než od senátu dostal příslušnou výbavu. Je nejisté, zda tak učinil ze strachu před soudní žalobou, která se na něho jako soukromníka*

³⁵ Pravděpodobně nejpodrobnější popis tzv. Catilinova spiknutí nalezneme u Appiana, civ. II, 2-7, či u Sallustia v jeho díle *Spiknutí Catilinovo*.

³⁶ Plut., Caes., 7

³⁷ Suet., Iul., 14

³⁸ App., civ. II, 6

³⁹ Suet., Iul., 14

⁴⁰ App., civ. II, 8

⁴¹ Suet., Iul., 18

chystala, či proto, aby co nejrychleji přišel na pomoc spojencům, kteří se ho dožadovali.“⁴²

Jak Appianos praví, jakmile Caesar dorazil do Hispánie, nevěnoval se soudnictví a správním záležitostem, ale shromáždil vojsko a útočil na nepodrobené Ibéry tak dlouho, dokud neučinil celou Hispánii poplatnou Římu. Do státní pokladnice poslal velký obnos peněz a senát mu za to povolil triumf. Na triumf se připravoval u bran města v době konání konsulských voleb. Caesar se o tento úřad však nemohl ucházet, pokud nebyl ve městě a jestliže by vstoupil do města jako voják, a ne jako civilista. Caesar tedy požádal senát o výjimku. Žádal, aby mu bylo povoleno se o úřad ucházet v nepřítomnosti prostřednictvím přátel. Hlavním odpůrcem této žádosti se stal Cato. Caesar se proto vzdal triumfu a přihlásil se jako uchazeč o konsulský úřad. K zisku konsulátu nakonec Caesarovi pomohl Pompeius, který po válce s Mithridatem žádal od senátu řadu privilegií, která udělil králům a městům. Senát v čele s Lucullem se však stavěl proti této žádosti. Lucullus, který také dřív bojoval s Mithridatem, pokládal Pompeiovo vítězství za své, neboť Mithridata zanechal oslabeného. K Lucullovi se připojil Crassus, který zřejmě stále nemohl Pompeiovi zapomenout ukradené vítězství nad Spartakovým povstáním. Pompeius se spojil s Caesarem a ten mu na oplátku získal náklonnost Crassovu. A tak se stalo, že tito tři muži začali vzájemně zabezpečovat své zájmy. Velleius⁴³ považuje spojenectví těchto tří mužů za zhoubu Říma. Tuto dohodu vyličil římský spisovatel Varro v knize *Trojhlavá obluda*.⁴⁴

Canfora se domnívá, že toto spojení mělo největší užitek pro Caesara, neboť ten se tak vymanil z finanční závislosti na Crassovi, přičemž si uvědomoval, že rozhodující osobou pro jeho budoucnost bude Pompeius. „*Postavení třetího muže moci bylo stvrzeno triumfálním zvolením do konzulského úřadu.*“⁴⁵ Caesar si zřejmě byl vědom toho, že díky ústupku ve prospěch Pompeia se zvedne jeho vlastní prestiž⁴⁶. Jak z většiny pramenů vysvítá, píše Canfora⁴⁷, Caesarovi společníci hráli spíše druhořadou úlohu. Pompeius se oženil s Caesarovou dcerou Julií a sám Caesar

⁴² Suet., Iul., 18

⁴³ Vell., Historia Romana II., 41

⁴⁴ App., civ. II, 9

⁴⁵ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 82

⁴⁶ Vell., Historia Romana II., 41

⁴⁷ tamtéž

se znovu oženil, tentokrát s Calpurnií dcerou Pisonovou. Pisona dal na příští rok zvolit konsulem⁴⁸.

„Jakmile se takto Pompeius stal jeho příbuzným, začal se ho v senátě dotazovat na mínění jako prvního, ačkoliv před tím jako prvního pravidelně vyzýval Crassa, nedbaje toho, že byl starý obyčej, aby konsul ono pořadí výzev k pronesení mínění, které zavedl při nastoupení prvního ledna, zachovával po celý rok.“⁴⁹

Cato a Caesarův kolega v úřadě Bibulus vystupovali razantně proti většině Caesarových zákonů. Velký spor vyvolal zákon o nemajetných, jak uvádí Appianos⁵⁰, kterým si Caesar hodlal zavázat mnoho lidí. Řada senátorů se však postavila na Bibulovu stranu a Caesar, předstíraje rozhořčení, opustil senát a nesvolal jej pak po celý rok a mluvil pouze na řečništi k lidu, přičemž se na názor ptal pouze Pompeia a Crassa přímo před lidem.

Jeden konsul neměl právo svolat senát, píše dále Appiános⁵¹, proto se senátoři scházeli v Bibulově domě. S ironickým podtónem vyznívá další Appiánovo vyprávění. Bibulus se totiž prý rozhodl vtrhnout na fórum a postavit se proti zákonům. Caesarovi muži mu však v nastalém zmatku zlomili *fascēs* a další úřední odznaky a nakonec musel být přáteli ukryt v chrámu Jova Statora. Cato, když začal mluvit, byl Caesarovými přívrženci odnesen. Plútarchos⁵² dokonce píše, že měl být Cato na Caesarův příkaz uvržen do vězení. Když však prý Caesar viděl, že i řada optimátů a prostých lidí stojí za Catonem, požádal jednoho tribuna lidu, aby ho osvobodil. *„Tak Caesar prosadil přijetí zákonů.“⁵³* Bibulus poté již veškeré snahy vzdal a zůstal ve svém domě v ústraní. Brzy se tak prý mezi lidmi začaly šířit verše, které uvádí Suetonius⁵⁴.

To ne za Bibula, leč za Caesara se stalo:

za Bibula se, vím, nestalo dočista nic.

⁴⁸ Plut., Caes., 14

⁴⁹ Suet., Iul., 22

⁵⁰ App., civ. II, 11

⁵¹ App., civ. II, 11

⁵² Plut., Caes., 14

⁵³ App., civ. II, 11

⁵⁴ Suet., Iul., 20

Caesar zavázal lid a senát, aby i nadále byly plněny jeho zákony; některé senátory, kteří odmítali přijmout jeho nařízení, donutil nakonec pod výhružkou, že každý senátor, který odmítne, bude zabit. Tak podal další události Appianos⁵⁵.

Ke konci jeho prvního konsulského období se váže ještě případ údajného objednání si Caesarovy a Pompeiovy smrti. Zatímco Appiános⁵⁶ je v líčení nestranný a pouze líčí fakta, Suetonius⁵⁷ obviňuje Caesara, že podplatil jistého Vettia, který měl vtrhnout s dýkou v ruce do senátu s tím, že byl najat Bibulem, Catonem a Ciceronem k zlikvidování jejich politických protivníků. Ať v tom byl Caesar zapleten jakýmkoliv způsobem, využil této situace, aby proti svým odpůrcům popudil lid. Vettius ještě té noci zemřel v žaláři. Suetonius přímo říká, že Caesar udavače sprovodil ze světa jedem, když viděl, že mu nebude k dalšímu užítku.

Lid si získával dalším vydáváním zákonů, oznamuje Appianos⁵⁸, schválil také všechna Pompeiova opatření, která žádal. Jezdcům prominul část poplatků, jak žádali po senátu, a tím si získal i jejich přízeň. Pořádal další velkolepé hry a slavnosti a odměnou mu bylo udělení provincií na dobu pěti let a dostal k tomu čtyři legie. S podporou tchána a zetě, informuje nás Suetonius⁵⁹, vybral si Caesar Galii, neboť se mu zde naskýtalo množství zisků a šance na triumf a snad také, jak uvádí Canfora, vybral si tuto provincii ve vzpomínce na Maria a jeho vítězství nad Kelty a Germány. Nejprve dostal Vatiniovým zákonem, pouze Galii předalpskou a Illyrikum, brzy na to však dostal i Galii zaalpskou, neboť senátoři se obávali, že pokud by mu ji nedali, dostal by ji od lidu.

Caesar prý se pak neubráníl nadšení a s náznakem výhružky v senátu prohlásil. *„Přes vůli a lkaní protivníků dosáhl jsem, po čem jsem toužil. Proto od této chvíle všem budu skákat po hlavách.“*⁶⁰ Suetonius ve stejném odstavci dále uvádí, že kdosi, snad s narážkou na jeho bisexualitu, poznamenal, že by to nebylo zrovna snadné pro žádnou ženu, načež Caesar odpověděl: *„Však v Assýrii také kralovala Semíramis a rovněž Amazonky ovládaly kdysi velikou část Asie.“*⁶¹

⁵⁵ App., civ. II, 12

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ Suet., Iul., 20

⁵⁸ App., civ. II, 13

⁵⁹ Suet., Iul., 22

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ tamtéž

Dá se říci, že tak končí jedna pomyslná etapa Caesarova života a nastupuje jiná, etapa bojů a válek, kdy Caesar, jak praví Canfora⁶² s odvoláním na Plútarcha⁶³, vytváří novou politickou základnu, přičemž nepřerušuje vazby se stranou populárů a ani nevytvádá smlouvu, kterou má dosud s triumviry, ale vytváří novou společenskou vrstvu, o kterou se hodlá do příště opírat. Namísto prostého lidu nastupují vojáci.

Vztahy Caesara s jeho vojáky a vůbec jeho velitelskými schopnostmi se zabývá především Plútarchos⁶⁴, který, jak jsem zmínila, často vychází ze samotného Caesara. V Caesarovi, který je dodnes považován za jednu z nejznámějších starověkých osobností vojenského charakteru, vidí vůdce, který své předchůdce předčil v mnoha směrech. Caesar válčil na velice obtížném, členitém území, které mělo obrovskou rozlohu. Jeho nepřátelé byli početní, silní a odolní. Caesarovy vlastnosti vojevůdce tmelily jeho muže. Byl štědrý ke spolubojovníkům, byl slušný a mírný k podrobeným. Caesar své vojáky spravedlivě obdarovával a oceňoval a sám s nimi podstupoval každé nepohodlí. Miloval nebezpečí, byl ctižádostivý a mnozí se mu obdivovali, neboť trpíval bolestmi hlavy a epileptickými záchvaty. Během jízdy na koni písařům diktoval dopisy, neboť si s přáteli zvykl komunikovat hlavně skrze dopisy, díky dlouhodobému cestování.

Suetonius⁶⁵ jej popisuje jako velmi zkušeného jezdce a obratného v boji s mečem. Častěji se pohyboval pěšky než na koni, měl však znamenitého koně, kterému dal vystavět pomník před chrámem Venuše Rodičky. V rozhodování byl odvážný i opatrný, nikdy své muže nevystavoval zbytečnému nebezpečí. *„Naproti tomu týž muž, když mu bylo hlášeno, že je římský tábor v Germánii obležen, v galské ústroji pronikl mezi nepřátelskými hlídkami k svým lidem. Z Brundisia k Dyrrhaichiu proplul za zimní bouře mezi nepřátelskými loďstvy; když pak otálely sbory, kterým předtím přikázal, aby ho rychle následovaly, a když pro ně několikrát marně poslal, posléze sám tajně a bez průvodu vstoupil se zahalenou hlavou na lodici a dal se poznat, jakož i dovolil lodníkovi ustoupit před nepohodou teprve tehdy, když již byl málem zavalen vlnami.“*⁶⁶

⁶² L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.104, 105

⁶³ Plut., Caes., 15

⁶⁴ Plut., Caes., 16, 17

⁶⁵ Suet., Iul., 57, 58

⁶⁶ tamtéž

Bitvy sváděl s rozvahou, praví dále Suetonius, ale také se do nich bezhlavě vrhal. Až v pozdějším čase začal prý promýšlet vše řádněji, neboť prohlásil, že nemůže již tolik pokoušet štěstí. Za dobu své válečnické kariéry podnikl ještě více činů, kterými předvedl svou neohroženost a všemi těmito činy se stal u svých mužů váženým, ctěným, následováním hodným a milovaným. Náklonnost a ochota jeho vojáků byla bezmezná. „*Takový byl například Acilius, jenž v námořní bitvě u Massilie vystoupil na nepřátelskou loď, a když mu byla mečem uřata pravá ruka, levicí nepustil štít, nýbrž bil jím nepřátele do obličeje, všechny zahnal a lodi se zmocnil. Nebo Casius Scaeva, jemuž bylo v bitvě u Dyrrhachia vyraženo šípem oko, rámě probodeno jedním kopím a stehno druhým, a štítem zachytil 130 ran.*“⁶⁷ Pak ještě jednomu protivníkovi usekl Casius ruku a druhého zahnal a sám se zachránil s pomocí spolubojovníka.

Jiný voják zas prý, pokračuje Plútarchos⁶⁸, když skupina centurionů v Británii zapadla do bažin a byla obklíčena nepřáteli, vtrhl mezi ně, osvobodil centuriony a zahnal nepřátele a sám se málem utopil, aby mohl plavat, odhodil štít, a když pak předstoupil před jásajícího Caesara, omluvil se, že zahodil štít. Dalším případem hrdinství Caesarových mužů byla situace v Africe, když Scipionovi vojáci zajali Caesarovu loď s kvestorem Graniem Petrem. Vojáky chtěli rozprodat, ale kvestorovi slíbili, že se mu nic nestane. „*On však pravil, že je zvykem Caesarových vojáků milost dávat, nikoliv přijímat, a usmrtil se sám vlastním mečem.*“⁶⁹

Těsný kontakt mezi Caesarem⁷⁰ a jeho vojáky je vylíčen i jím samým v jeho druhé knize *Zápisů o válce galské*, musíme brát ovšem v potaz Caesarovu sebe propagandu. Caesar popisuje bitvu proti Nerviiům na řece Sabis. Spatřil, že jsou jeho muži v tísní, setníci čtvrté legie zabiti, praporečník zabit a prapor ztracen. Setníci dalších kohort zranění či pobiti, všichni unavení a oslabení bojem natolik, že někteří i zběhli a nepřátelé stále postupovali kupředu. „*Caesar vidí: Zle je! A zálohy vůbec není, abys ji mohl poslat pro pomoc. A tu tedy vytrhl štít jednomu vojáku zadních řad – sám totiž přišel bez štítu – postoupil do předního šiku, setníky oslovil jménem a ostatní vojáky povzbudiv dal rozkaz hnát útokem a rotám se rozestoupit,*

⁶⁷ Plut., Caes., 16

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ Plut., Caes., 16

⁷⁰ Caes., Gall., II, 25

aby mohl voják snáze vládnout mečem. Svým příchodem dal vojákům naději, vzpružil jejich odvahu.⁷¹

Průběhu válek se věnuje zejména Plútarchos⁷² ale i Velleius⁷³ či Suetonius⁷⁴, který je ovšem mnohem stručnější. První z galských válek svedl proti Helvetiům a Tigurinům. Vedl poté mnoho bojů proti Ariovistovi, vůdci germánského kmene Svěbů. Po jeho porážce čelil vzpouře Belgů a bojoval i s dalšími kmeny. Za devět let, které strávil vrchním velitelstvím, uvedl celou Galii ve stav provincie, z které do státní pokladny plynulo čtyřicet miliónů sesterciů ročně. Jen pro představu o tehdejší rozloze Galie: „...ohraničována je hvozdem pyrenejským, Alpami, pohořím cevennským a řekami Rýnem a Rhönem a má v obvodu přibližně tři milióny dvě stě tisíc kroků⁷⁵.“⁷⁶ Zbudoval most přes Rýn a jako první napadl Germány zde žijící. Velké úspěchy slavil v Británii, kde z poražených protivníků vyzískal peníze a rukojmí. Porážku či nezdar zažil pouze třikrát.

„Galské tažení vzdalovalo Caesara od centra politické moci už tím, že rozrůstající se a stále více zauzlený válečný konflikt ho pohlcoval. Caesar si ovšem nemohl dovolit politickou situaci v Římě zanedbat. Vždyť v záměrné volbě Galie a následných, časem stále rozsáhlejších vojenských operacích je nutno vidět především přípravu ke konečnému skládání účtů v Římě.“⁷⁷

Suetonius⁷⁸ píše, že Caesar, aby si zajistil svou budoucnost ve státě, dal si velmi záležet na tom, aby si každoročně volené úředníky zavázal. Podporoval samozřejmě ty, již byli ochotni hájit jeho zájmy. Vymáhal po některých slib a písemnou záruku. Ještě za Caesarovy přítomnosti v Římě, navrhli praetori Gaius Memmius a Lucius Domitius, aby bylo Caesarovo konání v úřadě přešetřeno. Jakmile se Caesar octl v provincii, byla uvalena vyšetřovací vazba na jeho kvestora, aby mu tak bylo ukázáno, co očekává jeho samotného. Skutečně byl nakonec tribunem lidu Luciem Antisiem zažalován, avšak ihned se odvolal na to, že je ve

⁷¹ Caes., Gall., II, 25

⁷² Plut., Caes., 18

⁷³ Vell., Historia Romana II., 46

⁷⁴ Suet., Iul., 25

⁷⁵ Jeden krok je v převodu na metry roven 1,48 m. Hlaváček, Kašpar, Nový, Vademecum pomocných věd historických, H+H Vyšehradská, Jinočany 2002, 3. opravené a doplněné vydání

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.107

⁷⁸ Suet., Iul., 23, 24

státním zájmu mimo město. Lucius Domitius se však nehodlal tak snadno vzdát, a jakožto kandidát na úřad konsula pohrozil, že Caesarovi odejme vojska.

Caesar, který tou dobou přišel do Předalpské Galie k řece Pád⁷⁹, pozval k sobě do Lukky Crassa a Pompeia⁸⁰. A zde, Suetonius⁸¹ doslova píše, je donutil, aby se oba opět ucházeli o konsulát. Jemu samotnému bylo velitelství v Galii prodlouženo o pět let. Appianos⁸² stvrzuje, že Crassus a Pompeius byli zvoleni konsuly a následně po svém zvolení odhlasovali Caesarovi další funkční období na pět let. Provincie s vojsky byly rozděleny následovně: Pompeius získal Hispánii a Afriku, poslal tam však své přátele Afrania a Petrenia⁸³ a sám zůstal v Římě. Crassus získal Sýrii a okolní země, aby tak byla podpořena jeho snaha o vedení války s Parthy. Jeho bojechtivost se mu nakonec stala osudnou a Crassus v bojích roku 53 př. n. l. padl. Pompeius byl následně jmenován správcem zásobování⁸⁴ a konsulem bez spolukonsula.⁸⁵ To byla pro Caesara a jeho politické plány nebezpečná komplikace. Dalším problémem byly pouliční nepokoje, které mohly vést senát, jak píše Canfora⁸⁶, k tomu aby moc soustředil v rukou prokonsula Pompeia, který po uplynutí svého konsulátu neodcestoval do své provincie v Hispánii, ale zůstal u bran Říma. Situace se ještě vyostřila po zavraždění senátora Clodia Pulchra, svůdce Caesarovy manželky, kterého sám Caesar jmenoval tribunem lidu. Jeho přívrženci se začali bouřit, píše Appianos⁸⁷, a přidávali se k nim i vrazi a lupiči. Senát viděl jako jediné řešení, které by navrátilo klid a mír, zvolit Pompeia jediným konsulem s pravomocí diktátora a odpovědností konsula. Pompeius navrhl soudní stíhání úplatkářství a korupce, neboť v tom viděl původce zla ve státě. *„Navrhl i zákon, že každý, kdo chce, může žádat složení účtů od úředníků počínaje jeho prvním konsulátem až po současnost. Bylo to období o něco kratší dvaceti let, během něhož se i Caesar stal konsulem. Caesarovi přátelé proto Pompeia podezřívají, že navrhl tak velké časové rozpětí, aby Caesara postihl nebo mu vyhrožoval, vybízeli ho, necht' raději zlepši dané poměry, než aby znevažoval*

⁷⁹ App., civ. II, 17

⁸⁰ Suet., Iul., 24

⁸¹ tamtéž

⁸² App., civ. II, 18

⁸³ Vell., Historia Romana II., 48

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 135

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ App., civ. II, 22

*minulost významných mužů, mezi nimiž jmenovali Caesara.*⁸⁸ Pompeius na to rozhořčeně odvětil, že Caesar stojí mimo jakékoliv podezření, a zákon schválil.

Tou dobou již nebyli Caesar s Pompeiem příbuznými, neboť roku 54 př. n. l. zemřela Caesarova dcera a Pompeiova choť Julia. Caesar, aby si udržel s Pompeiem příbuzenský vztah, nabídl mu za manželku vnučku své sestry Octavii, tou dobou provdanou za Gaia Marcella, píše Suetonius⁸⁹. Pompeius se však, jak informuje Plútarchos⁹⁰, oženil s Cornelií, dcerou Metella Scipiona a vdovou po Crassově synu Publiovi.

Pompeius soudil a napravoval, píše Appianos⁹¹, a když se mu zdálo, že již napravil zásadní přehmaty, přizval si jako kolegu po zbytek roku Scipiona a tím ukončil svou samovládu. Když poté skončilo jejich úřední období a vládli jiní konsulové, Scipio nad nimi vykonával dozor. Pompeiovým nástupcem v úřadu se stal Marcus Marcellus. Ten požadoval, jak vypovídá Suetonius⁹², ediktem, který vydal, aby byl Caesar vystřídán ve funkci velitele před vypršením lhůty, s odůvodněním, že válka je již skončena. Také požadoval, aby na Caesara nebyl brán zřetel při volbách do úřadu konsula, o který se Caesar ucházel. Pompeius totiž vydal zákon, že nepřítomní mají být vyloučení z postu uchazečů, a až později po schválení vydal dodatek s tím, že na Caesara se toto ustanovení nevztahuje. Nicméně na straně Caesara pořád stál Pompeius i druhý konsul Ser. Sulpicius Rufus⁹³. Roku 50 př. n. l. nastoupili svůj konsulský úřad proticaesarovský konsul Claudius Marcellus, bratranec Marka Marcella, a Caesarem uplacený Aemilius Lepidus, popisuje události Canfora⁹⁴. Caesarovi se díky třenicím mezi konsuly podařilo situaci v Římě paralyzovat a k tomu si úplatkem koupil i jednoho z nejdivočejších tribunů lidu⁹⁵ Gaia Scribonia Curiona. *„Situace se ovšem radikálně změnila s konsuly, kteří měli nastoupit 1. ledna 49 př. n. l. Gaius Claudius Marcellus Maior, další bratranec předchozích konsulů, a Lucius Cornelius Lentulus Crus*

⁸⁸ App., civ. II, 24

⁸⁹ Suet., Iul., 27

⁹⁰ Plut., Pomp., 58

⁹¹ App., civ. II, 25

⁹² Suet., Iul., 28

⁹³ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 140

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ Suet., Iul., 29

*patřili oba k Caesarovým osobním nepřátelům a byli rozhodnuti zbavit ho galského vedení ještě před případnou konsulskou kandidaturou.*⁹⁶

Caesar začal se svými protivníky vyjednávat, neboť nemohl ustoupit ze svých cílů. Plútarchos⁹⁷ praví, že prvním Caesarovým návrhem, předneseným senátu Curionem, bylo, že jak Caesar tak Pompeius se vzdají svých armád a stanou se prostými občany, tento návrh senátem neprošel. Velleius⁹⁸ právě v Curionovi vidí toho, kdo měl lví podíl na rozpoutání občanské války. U Suetonia⁹⁹ se dočteme, že prvním návrhem bylo ponechání Caesarovi dvou legií a Galie předalpské nebo jedné legie a ponechání provincie Illyrika, dokud se nestane konsulem. Senát se ovšem vyslovil záporně k oběma návrhům a vůbec odmítl s Caesarem vyjednávat. Cassius Dio¹⁰⁰ popisuje události následovně. Casius Longus přinesl senátorům od Caesara dopis, v němž bylo vypsáno všechno, co Caesar pro Řím vykonal, a vznesen požadavek aby zároveň s ním odzbrojil i Pompeius. Následně proběhlo hlasování, při kterém bylo jednomyslně rozhodnuto, že jediným kdo má rozpustit vojska je Caesar. Cassius Dio dále praví, že senátoři se rozhodli potrestat tribuny lidu a ti raději přehli k Caesarovi. Caesar přešel do Přední Galie do Ravenny, kde vyčkával. Když k němu přibyli tribuni lidu, kteří v Římě hájili jeho zájmy a kteří byli výhrůzkami stoupenců oligarchické strany nuceni k úprku, Marcus Antonius, Quintus Casius Longus, Gaius Scribonius Curio a Caelius Rufus¹⁰¹, znamenalo to pro Caesara vyhlášení války. Suetonius¹⁰² však uvádí, že záminek mohlo být mnohem víc. Jako jednu z možných uvádí Caesarovu tíživou finanční situaci, další možností je Caesarova obava z trestních postihů z období jeho prvního konsulátu a možnost stanutí před soudem. Suetonius, čerpající stejně jako Appianos či Plútarchos z díla Asinia Polliona¹⁰³, přímého účastníka občanské války po Caesarově boku, se v tvrzení, že hlavní příčinou vypuknutí války byla Caesarova obava ze soudu, opírá o Caesarův výrok, který pronesl po bitvě u Farsálu. „*Mají, co chtěli. Přes tak veliké své činy byl bych býval já, Gaius Caesar, najisto odsouzen, kdybych nebyl se uchýlil o pomoc k vojsku.*“¹⁰⁴ Tím se, soudí Canfora¹⁰⁵,

⁹⁶ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 141

⁹⁷ Plut., Caes., 30

⁹⁸ Vell., Historia Romana II., 48

⁹⁹ Suet., Iul., 29, 30

¹⁰⁰ Dio Cass. XXXXII, 2, 3

¹⁰¹ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 142, 143

¹⁰² Suet., Iul., 30

¹⁰³ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 143

¹⁰⁴ Suet., Iul., 30

nepotvrzuje Caesarova propagandistická teorie o pomoci tribunům lidu, jak je nám prezentována v *Zápisích o válce občanské*.

U Caesara¹⁰⁶ nabýváme informace, že nejprve vyslal své muže napřed dobýt Ariminium, město v Předalpské Galii. Zde se poté, doprovázen svou třináctou legií, setkává s tribuny lidu. Suetonius dále popisuje, jak Caesar vyše své kohorty napřed neznámo kam, přičemž se s nimi setká u říčky Rubicon. Všichni tři se shodují, že Caesar vyčkávání pouze hrál. Účastnil se prohlídky nové gladiátorské školy, večerního představení a večeře, načež v průběhu pozdního večera předstíral nevolnost, vydal se za svými vojáky a střetl se s nimi u již zmíněné říčky. Rubicon byl přirozenou hranicí provincie, proto jeho překročení znamenalo vstoupit na území Itálie dle zákona *Lex Cornelia de maiestate*, a tím se dopustit válečného aktu. Také své muže musel přesvědčit o nutnosti tohoto protiprávního kroku. „Rozvažuje o velikosti svého podniku, obrácen jsa k nejbližšímu řekl: „Ještě nyní se můžeme vrátit; přejdeme-li však přes můstek, budeme si musit všechno vymáhat zbraněmi.“¹⁰⁷

V dalším líčení se autoři zásadně rozcházejí. Suetonius popisuje jak Caesar, otáleje u říčky a zvažuje své možnosti, spatřil náhle neznámého člověka. Ten seděl u říčky a pískal na píšťalu. Když se k jeho poslechu seběhli i vojáci, vzal náhle jednomu z nich trubku a zatroubil k útoku, přičemž ukazoval na druhý břeh. Tehdy prý řekl Caesar: „Pojďme, kam nás volají úkazy bohů i nespravedlnost nepřátel. Kostky jsou vrženy.“¹⁰⁸

Appiános je ve svém líčení o něco střidmější. „Přijel k Rubikonu, zastavil se, díval se do vody a přemítal. Pak se vzchopil a pravil: „Nepřekročím-li tuhle řeku, přátelé, bude to počátek mého neštěstí, překročím-li ji, postihne všechny.“ To pronesl jako věštbu a kvapně přešel na druhý břeh se známými slovy: „Kostky jsou vrženy.“¹⁰⁹

Plútarchos je poté vypravěčem nejvěcnějším. V jeho verzi se Caesar u břehu říčky zamyslí, ale poté náhle vyjde a řekne: „Ať je kostka vržena!“¹¹⁰

¹⁰⁵ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.144

¹⁰⁶ Caes., civ., I., 7, 8

¹⁰⁷ Suet., Iul., 31

¹⁰⁸ Suet., Iul., 32

¹⁰⁹ App., civ. II.,35

¹¹⁰ Plut., Caes., 32

V Římě vypukl zmatek, líčí události Appianus¹¹¹, zaujatost vystřídala rozvaha a mnohým teď přišly Caesarovy nároky oprávněné. Konsulové nutili Pompeia k náboru vojska a nedali na jeho vojenské zkušenosti. Nakonec však Pompeius učinil rozhodný krok a opustil Řím, aby odešel k vojsku do Capuje. Konsulové a později většina senátorů odešla za ním. Poté se Pompeius vydal do Brundisia, aby se přeplavil přes Ionské moře do Épeiru a zde shromáždil vojsko a dokončil přípravy na válku. Caesar se mezitím utkal s Domitiem, jenž ho měl vystřídat ve velení. Domitia propustil, nechal si však jeho muže. Potom se vydal za Pompeiem do Brundisia. Plútarchos¹¹² píše, že Pompeia zde již nezastihl, neboť ten před ním prchl do Dyrrhachia, kde jej Caesar obklíčil, ale Pompeius v noci odplul do Épeiru. Caesar nedostatečně vybaven námořnictvem se vrátil zpět do Říma. Řím zastihl v poměrně klidném rozpoložení i se značným počtem senátorů. Vyhrocenější situace nastala, když mu tribun lidu Metellus bránil ve vstupu do pokladnice. Caesar jej odstrčil se slovy, že teď je jeho osud v jeho rukách a čas války není tím samým jako je čas zákonů, a proto ať se na zákony odvolává, až bude mír.

Poté se vypravil do Hispánie, podle Plútarcha¹¹³ proto, aby si zde podrobil Pompeiovi legáty Afrania, Petreia a Varrona a jejich armády. Oproti tomu Appianos¹¹⁴ uvádí jako důvod bojů v Hispánii Caesarovy obavy, aby mu Pompeiova vojska nevpadla do zad. Před svými lidmi cestou do Hispánie prohlásil: „*Jdu proti vojsku bez vojevůdce a potom se obrátím proti vojevůdci bez vojska.*“¹¹⁵ A přes potíže v Massilii a špatné zásobování své nepřátele udolal. Jako správce, píše Appianos¹¹⁶, zanechal v Hispánii Quinta Cassia a legáty i přes Petreiovy námitky propustil k Pompeiovi.

Appianos¹¹⁷ charakterizuje následné boje v Africe, kde na straně Pompeiova vojska, vedeného Attiem Varem, bojoval král Maurů a Numidťanů, Juba. Caesarův přívrženec Curio se tam přeplavil ze Sicílie a utábořil se nedaleko starého Scipionova tábora. Afričané tento jeho záměr vystihli a otrávil tam vodu. V prudkém boji Curio následně porazil Vara, ale poté padl do léčky nachystané Jubou a byl poražen; padl se všemi muži u řeky Bagradu. Loďstvo uprchlo a

¹¹¹ App., civ. II., 36

¹¹² Plut., Caes., 35

¹¹³ Tamtéž., 36

¹¹⁴ App., civ. II., 40

¹¹⁵ Suet., Iul., 34

¹¹⁶ App., civ. II., 43

¹¹⁷ App., civ. II., 44

zanechalo tam zbylé pozemní vojsko, jež z bitvy uteklo a následně bylo pobito Jubou či námořními kupci. Takto zahynuly dvě legie. V týchž dnech byl Antonius poražen Octaviem v Illyriku a v Placentii se vzbouřilo Caesarovo vojsko kvůli penězům. Caesar tam ihned přispěchal a promluvil k nim. Řekl: „*Víte dobře, že vše, co dělám, se snažím dělat rychle. Válka se neprotahuje naší vinou, ale proto, že před námi nepřátelé utíkají. Vy jste pod mým velením v Galii hodně získali. Ačkoliv jste mi tehdy přísahali věrnost na celou dobu války, ne na její část, zrazujete mě uprostřed cesty, bouříte se proti svým velitelům a myslíte si, že můžete poroučet těm, které máte poslouchat. Jsem sám sobě svědkem své štědrosti vůči vám až do této chvíle. Nyní se však budu řídit starou zvyklostí a dám z deváté legie losem určit každého jejího desátého muže za to, že vzpouru rozpoutala.*“¹¹⁸ Nakonec se prý dal uprosit a losoval pouze ze sto dvaceti hlavních viníků vzpoury.

Poté se vrátil Caesar do Říma, pokračuje Appianos¹¹⁹, který se daným událostem věnuje nejobsáhleji, kde jej lid bez usnesení senátu a bez úředního návrhu zvolil diktátorem. Caesar si tuto funkci ponechal pouhých jedenáct dní. K tomuto rozhodnutí jej vedla buď nechuť lidu k tomuto úřadu anebo vědomí, že na příští rok ustavil sebe spolu s Publiem Isaurikem do konzulského úřadu. Poté přeorganizoval obsazení správců provincií a lidu dal rozdat obilí. Ještě než nastoupil konzulský úřad, nechal vojsko shromáždit v Brundisiu a po čase se za ním sám vydal.

Pompeius zatím nelenil a budoval loďstvo a vojsko. Caesar měl do té doby deset legií a deset tisíc jezdců, zatímco Pompeius měl sedm legií, dalších jedenáct tisíc lidí a sedm tisíc pěšáků a další, kteří nebyli čistě bojovníky. K tomu měl šest set lodí válečných, obchodních a zásobovacích. Vrchní velení přidělil Pompeius Marku Bibulovi. Pompeius se domníval, že Caesar za zimy nevyrazí, a tak vojsko poslal přezimovat do Makedonie a Thessalie, jenže Caesar byl již na cestě. Caesar dojel do Brundisia s malým počtem mužů i zásob, ale řekl jim, že se přeplaví i v zimě, neboť rychlost a překvapení jim bude výhodou. Počasí mu dovolilo vyplout až první den v roce. I přes bouři a potíže se jim podařilo přeplout a dobýt Oriko i Apollónii a zmocnit se nepřátelských zásob. Pak se vydal do Dyrhachia. Začal závod kdo s koho, neboť Pompeius se o všem dozvěděl a vyrazil z Makedonie.

¹¹⁸ App., civ. II, 47

¹¹⁹ App., civ. II, 48

Pompeius dorazil první a rozložil tábor. Caesar se utábořil na druhém břehu řeky Alór. Sám si poté chtěl doplout pro vojsko, ale to se mu nezdařilo kvůli vichřici. Antonius mezi tím vojáky nalodil a doplul s nimi za Caesarem.

K Pompeiovi se ze Sýrie přidal jeho tchán Scipio. Pompeiovi se podařilo ovládnout moře a Caesarovo vojsko následkem toho hladovělo. Nezbyvalo jim nic jiného, než pečení chleba z trávy. Když potom zběhové přinesli tento chléb Pompeiovi, ten prohlásil „*S jakou zvěří to bojujeme?*“¹²⁰. Caesar, jemuž se nepodařilo Pompeia vyprovokovat k bitvě a urychlení konce, se rozhodl postavit zeď kolem celého tábora svého protivníka. Ale Pompeius začal stavět také a tak si práci mařili. Až konečně došlo ke střetu a Pompeius slavil vítězství, při kterém ukořistil mnoho praporů a Caesarovi vojáci dostali strach a prchali z boje. Jeden voják dokonce zaútočil na Caesara, ale byl zneškodněn. Pompeius se vydal za uprchlíky místo toho, aby dobyl rozvrácený tábor. „*Caesar prý řekl: „Dnešního dne mohli nepřátelé skončit válku, kdyby jejich velitel uměl vítězit*““¹²¹

Caesar vojákům jejich slabost odpustil a oni, pohoršující se nad svým chováním, žádali sami sobě trest a slibovali, že mu vše v dalších bojích vynahradí. Caesar se poté s vojskem přesunul do Thessalie a nakonec se utábořil u Farsálu. Afranius Pompeiovi radil, aby poslal vojsko do Itálie, Hispánie a Galie a zaútočil z těchto území, ale Pompeius se vydal za Caesarem a postavil se mu u Farsálu. Jeho prvotním úmyslem bylo ho vyhladovět, ale ostatní jej přemluvili k rychlému útoku. Caesar však věděl, že v rychlosti je síla a v čele měl zkušeného a věrného muže Gaia Crastina, který Caesarovi dle Plútarcha, jenž Caesara používal jako svůj pramen, řekl: „*Zvítězíme skvěle, Caesare! A mne buď živého, nebo mrtvého dnes pochválíš!*“¹²²

Caesar dal strhnout hradby a zasypat příkop, aby se již jeho muži nemohli vrátit a museli bojovat až do konce. Veliteli Pompeiova šiku byli Scipio, Domitius a Lentulus, on sám zůstal v pozici obránce tábora. Caesar se postavil na pravé křídlo a další velení měli Sulla, Antonius a Domitius.

Obě armády vyrazily zpočátku sebevědomě a Pompeiovým vojákům se načas podařilo obklíčit Caesara s desátou legií, které velel, on však dal povolát

¹²⁰ App., civ. II, 61

¹²¹ App., civ. II, 62

¹²² Plut., Caes., 44

zálohy a svým zoufalým odhodláním, jak doslova Appianos¹²³ líčí stav Caesarova vojska, Pompeiovy muže zastrašil a zahnal na útěk. Caesarovi se v následujících chvílích podařilo obklíčit Pompeiovo levé křídlo a zahnal na útěk další vojáky, kteří rabovali vlastní tábor, aby se zásobili na cestu.

Když Pompeius viděl své prchající vojsko, došel zpět do tábora, kde mlčky usedl. Řada jeho italských spolubojovníků uposlechla Caesarových výzev, aby se přestali hýbat, a pobiti byli pouze spojenci. Caesarovi se ještě podařilo vzchopit své bojem unavené muže, aby dobyli nepřátelský tábor, neboť tím byla ukončena nejen bitva, ale celá válka. „*Když se to dověděl Pompeius, přerušil své nepřirozené mlčení a vyrazil ze sebe: „Útočí tedy i na náš tábor!“ Nato se převlékl, vsedl se čtyřmi přáteli na koně a nepřestal utíkat, až když následujícího dne dorazil do Lárissy.*“¹²⁴

Následujícím událostem v Egyptě se nejpodrobněji věnují Plútarchos¹²⁵ a Appianos¹²⁶ a i když se v drobných detailech rozcházejí, častěji se doplňují v detailech příběhu. Z Lárissy se vydal Pompeius do Mytilény, kde se setkal s manželkou Cornelií. V Africe sice ještě vojsko měl, ale rozhodl se raději plout na východ k parthskému králi. Jeho přátelé jej však od tohoto podniku zrazovali s ohledem na nedávné události spojené s Crassovou smrtí. Pompeius tedy navrhl odplout do Egypta. V té době však byla odtud vyhnána Kleopatra, která až do té doby vládla spolu se svým třináctiletým bratrem Ptolemaiem, a nyní proti němu sbírala vojsko v Sýrii. Kleopatra, která se chtěla držet prořímsky laděné politiky svého otce, podporovala loděmi i zásobami Pompeiovu armádu. Po jeho porážce však došlo ke spornu a Kleopatra musela prchnout do Sýrie. Egypt byl tou dobou de facto římským protektorátem, píše Canfora¹²⁷, a na jeho území se usazovala řada římských legionářů, kteří také tvořili součást egyptské armády. Král Ptolemaios vyčkával na útok své sestry u Cassia a právě tam zavál vítr i Pompeiovu loď, ten podle početné armády na břehu usoudil, že král je přítomen a vyslal k němu posly. Ptolemaios, sotva třináctiletý, byl plně ovládán třemi muži. Velitelem vojska Achillem, správcem pokladny eunuchem Potheinem a svým učitelem Theodotem ze Samu. Právě tento muž přišel s návrhem, aby byl Pompeius zabit a oni se tím zavděčili Caesarovi. „*Poslali proto pro Pompeia malou loďku s vysvětlením, že*

¹²³ App., civ. II, 80

¹²⁴ App., civ. II, 81

¹²⁵ Plut., Caes., 48, 49

¹²⁶ App., civ., 83-90

¹²⁷ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str.194

moře je mělké a nepřístupné pro velké lodě. V ní už bylo několik královských služebníků a Říman Sempronius, který kdysi bojoval pod Pompeiovým velením a tehdy byl v králových službách.“¹²⁸ Ten Pompeia uvítal, zatímco král s armádou čekal na pobřeží. Sempronius jej pak během plavby proklál dýkou a ostatní následovali jeho příkladu. Nakonec mu uřízli hlavu jako důkaz pro Caesara.

*„Tak skončil Pompeius, který vedl veliké války, velice prospěl římskému státu, a proto dostal přívlastek Veliký. Předtím nebyl nikdy poražen a od mládí vždy vítězil a sklízel úspěchy. Od svých třiatvaceíti let do padesáti osmi měl nepřetržitě neomezenou moc, ačkoliv chtěl v roli Caesarova protivníka budit zdání, že je zastáncem demokracie.“*¹²⁹

Caesar se vydal za Pompeiem do Egypta, cestou se potkal s Cassiem, který mu prý z obavy z Caesarovy štěstěny dal své lodě, poté udělil milost Iónům, Aiolům a všem dalším národům Dolní Asie a nakonec vyplul do Alexandrie. Zde vyčkal příjezdu svého vojska. Zaplakal prý, píše Plútarchos¹³⁰, když spatřil Pompeiovu hlavu a převzal od Theodota Pompeiův pečetní prsten.

Válka prý vypukla ze dvou možných příčin. Tou první, romantičtější verzí je podle Plútarcha¹³¹ Caesarova láska ke Kleopatře. Podobnou verzí předkládá i Cassius Dio¹³², který píše, že Caesar byl přímo očarován Kleopatřinou krásou. Kleopatra prý díky tomu, že věděla o Caesarově slabosti pro krásné ženy se rozhodla svého půvabu využít ve svůj prospěch. Druhou, o něco pravděpodobnější, jsou úklady králových sluhů proti Caesarovi, ale v konečném souhrnu se tyto varianty prolínají. Caesar nechal tajně přivést Kleopatru do Alexandrie. Aby mohla tajně proniknout do paláce, natáhla se do lůžkového vaku a její přítel Apollodóros jej pronesl dovnitř. Caesarův otrok na hostině k usmíření mezi Kleopatrou a jejím bratrem Caesara informoval o plánech velitele Achilla a eunucha Potheina. Caesar dal síň okamžitě obsadit a Potheina zabít. Achillas prchl a vzbouřil vojáky a tak vypukla nová válka. Appianos¹³³ je ve svém líčení o mnoho skromnější a domnívá se, že Caesar dal popravit Potheina a Achilla za zločin spáchaný na Pompeiovi. Theodotos, který prchnul, byl nakonec ukřižován, když byl zadržen Cassiem v Asii.

¹²⁸ App., civ., 84

¹²⁹ App., civ. II, 86

¹³⁰ Plut., Caes., 48

¹³¹ tamtéž

¹³² Dio Cass. XXXXII, 34

¹³³ App., civ. II, 90

Nato se však vzbouřili Alexandrijští a královo vojsko zaútočilo na Caesara. Caesar se během bojů dostal několikrát do úzkých. Prvně když byl odříznut od zásob vody, poté když mu byl znemožněn přístup k lodím a musel od sebe nepřátele odvrátit ohněm, který však zachvátil i významnou alexandrijskou knihovnu. Potřetí se dostal do nesnází v bitvě o ostrov Faros, kdy byl nucen vrhnout se do vody a zachránit se plaváním, přičemž prý v rukou svíral důležité papýry. Konečná bitva s králem se odehrála na Nilu a Caesar zde dobyl konečného vítězství. Král beze stopy zmizel.

Královnou Egypta učinil Kleopatru a počal s ní dítě. Narodil se jim syn, kterého Alexandrijští nazývali Kaisariónem.

Z Egypta se Caesar vydal do Sýrie proti Farnakovi, synovi krále Mithridata, kterého drtivě porazil a do Říma o tomto svém vítězství napsal. „*Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem!*“¹³⁴ Nakonec porazil ještě Scipiona a Jubu, kteří se v Africe snažili spojit do opozice, a po svém čtvrtém zvolení konsulem porazil Pompeiovy syny v Hispánii.

Po návratu do Říma, píše Suetonius¹³⁵, slavil Caesar pětkrát triumf. První a prý nejnádhernejší byl triumf galský, následně slavil triumf alexandrijský, poté pontský, africký a poslední byl triumf hispánský. Suetonius ona slavná Caesarova slova umísťuje až právě do triumfu pontského, kdy mezi vystavovanými předměty byl též nesen nápis o třech slovech VENI.VIDI.VICI, který měl symbolizovat rychlost ukončení válečného konfliktu. Pořádal hry, divadla a velkolepé hostiny. Z popisů Suetoniových musely být oslavy monstrózní. Svědčí o tom třídní bitva se slony, či vybudování obrovské naumachie. Veteránům svých legií rozdál válečnou kořist a také jim přidělil půdu.

Porážkou Pompeiových synů, píše Plútarchos¹³⁶, si velké oblíby u lidí nezískal, nicméně sklonili se před tímto mužem a prohlásili jej diktátorem, pokládající monarchii za oddech od občanských válek. „*Prvě pocty mu v senátě navrhl Cicero, ale ty se přece ještě aspoň držely v mezích lidských poct. Jiní potom přidávali stále větší a větší, závodíce tím mezi sebou, a tak způsobili, že se stal*

¹³⁴ Plut., Caes., 50

¹³⁵ Suet., Iul., 37

¹³⁶ Plut., Caes., 56

*Caesar i nejmírnějším lidem protivný a odporný pro předpojatost a neslýchanost poct, jež mu byly odhlasovány.*¹³⁷

Appianos¹³⁸ přidává, že úřední záležitosti měl vykonávat v křesle vykládaném zlatem a slonovinou a někteří mu chtěli dokonce nabídnout královský titul. K titulu krále se váže několik příhod. Jednou prý jej někdo u bran zdravil jako krále a on odpověděl: „*Nejsem král, jsem Caesar.*“¹³⁹ Další příhoda se však liší u Appiana a Plútarcha. Appianos¹⁴⁰ líčí, jak kdosi ozdobil Caesarovu sochu královskými odznaky, tedy vavřínovým věncem a bílou stuhou. Tribunové lidu Marullus a Caestius v domnění, že se Caesarovi zavděčí, tohoto člověka našli a zavřeli do vězení. Caesar to přešel klidně. Další pokus o to učinit jej králem projevil Marcus Antonius, který jej na foru na Lupercálie nahý a pomazaný olejem korunoval diadémem. Caesar si jej však z hlavy sňal, chvíli se přetahovali, a když navrch získal Caesar, lid propukl v nevídaný jásot. Plútarchos¹⁴¹ jako by tato vyprávění spojil. Na slavnosti Lupercálií, Antonius přinesl Caesarovi ve vavřínovém věnci, který prý Caesar nosil také z jedné prosté příčiny, aby zakryl řídnoucí vlasy, zapletený diadém. Caesar si jej nenechal nasadit a nechal diadém odnést na Capitolium. I tam byly některé Caesarovy sochy ovinuty královskými diadémy a dva tribuni lidu Flavius a Marullus je dali strhnout a ty, co je připevnili, uvěznit. Caesara to velice rozlítlo a zbavil je oba úřadu. Tato touha po moci se stala nejzřejmější příčinou nenávisti vůči Caesarovi. Když Caesar sesadil tribuny, píše Suetonius¹⁴², v nejbližších volbách se objevila jejich jména na kandidátkách pro konsulský úřad. „*Pod sochu Lucia Bruta napsal kdosi: „Kéž bys žil!“ a zase pod sochu samotného Caesara: Brutus, protože krále vyhnal, prvním konsulem učiněn, tenhle, protože konsuly vyhnal, naposled králem učiněn.*“¹⁴³

Potom, praví Suetonius¹⁴⁴, začal s uspořádáváním státu. Mezi prvními kroky provedl úpravu kalendáře, neboť ten byl vinou pontifiků uveden do absolutního zmatku. Kalendář uvedl do podoby nám dnes známé, kde rok má tři sta šedesát pět dní a každý čtvrtý rok se vkládá jeden přestupný den. Tento kalendář byl vytvořen

¹³⁷ Plut., Caes., 57

¹³⁸ App., civ. II, 106

¹³⁹ App., civ. II, 108

¹⁴⁰ tamtéž

¹⁴¹ Plut., Caes., 61

¹⁴² Suet., Iul., 80

¹⁴³ tamtéž

¹⁴⁴ Suet., Iul., 40

astronomem Sosigenem a reformy se dočkal až 16. století bulou papeže Řehoře XIII.¹⁴⁵ Dále doplnil senát, přibral nové patricije, rozšířil počet praetorů, aedilů, kvestorů a jiných nižších úředníků. Úředníky, kteří byli za minulé vlády censory zbaveni funkcí, do těchto úřadů navrátil. O volby se dělil s lidem, polovinu uchazečů, vyjma úřadu konsula, volil lid, polovinu si vybíral sám.

Opozice proti Caesarovi se rozrůstala a Suetonius¹⁴⁶ uvádí, že spiklenců bylo víc jak šedesát. Největší naděje se obracely na Marka Bruta. Plútarchos dodává¹⁴⁷. „*Aby sám od sebe pomyslel na svržení samovlády, k tomu ho činily slabým pocty a důkazy přízně, jichž se mu od Caesara dostávalo. Neboť byl nejen zachován na živu u Farsálu při Pompeiově útěku a nejen vyprosil sám život četným ze svých přátel, ale také mu Caesar velice důvěřoval.*“¹⁴⁸ A i když kdosi osočoval před Caesarem Bruta, ten je ale nevyslechl. Bruta přemlouvali mnozí, na jeho místě v senátě nechávali lístky, kterými jej burcovali. Nejvíce na Bruta však naléhal další z vůdců spiklenců Cassius. Otázal se ho prý: „*Co budeme dělat v senátě, navrhnou-li Caesarovi pochlebníci, aby se Caesar stal králem?*“ Brutus odpověděl, že tam nebude. A když se Cassius tázal dále: „*A co když nás pozvou jako praetory, co budeme dělat, přáteli?*“ „*Budu bránit vlast*“ řekl Brutus, „*až na smrt.*“¹⁴⁹ Poté se jej Cassius zeptal, které urozené muže požádá o pomoc, nebo jestli si snad myslí, že lístky na jeho místě zanechává prostý lid. Připojili k sobě pak, píše Appianos¹⁵⁰, bratry Caecilia a Bucoliana, Rubria Rega, Quinta Ligaria, Marka Spuria, Servilia Galbu, Sextia Nasona a Pontia Aquilu. Z Caesarových přátel přemluvili Decima, Gaia Caska, Trebonia, Tilia Cimbra a Minucia Basila. Jakmile se usnesli, že jsou v dostatečném množství, zavázali se sobě navzájem a začali plánovat spiknutí.

Suetonius, Plútarchos i Appianos se shodují, že Caesarově vraždě předcházela různá varovná znamení. Suetonius¹⁵¹ uvádí, že byl vykopán hrob, kde byl pohřben zakladatel Capuy Capys. V tomto hrobu byla nalezena měděná deska s vyrytým nápisem: „*Až budou odkryty kosti Capyovy, bude zabit jeho potomek*

¹⁴⁵ Vademecum pomocných věd historických, H+H Vyšehradská, Jinočany 2002, 3. opravené a doplněné vydání, str. 124

¹⁴⁶ Suet., Iul., 80

¹⁴⁷ Plut., Caes., 62

¹⁴⁸ tamtéž

¹⁴⁹ App., civ. II, 113

¹⁵⁰ tamtéž

¹⁵¹ Suet., Iul., 81

*rukou pokrevných přátel a jeho smrt bude pomstěna velkými pohromami Itálie*¹⁵²
Jako pramen této zprávy uvádí Suetonius Cornelia Balbu. Rovněž prý stáda koní, která Caesar zasvětil bohu Rubiconovi, odmítají potravu a roní slzy. A nakonec den před samotnou vraždou vlétl prý do Pompeiovy radnice střízlík s vavřínovou větvičkou a za ním různí draví ptáci, kteří jej na místě roztrhali. Plútarchos¹⁵³ uvádí znamení jako záři na obloze, hromové dunění a podivně se chovající ptáky. Když Caesar obětoval, nemohl nalézt srdce obětního dobytčete. „*Lze také od mnohých slyšet vyprávění, že mu jeden věstec prorokoval, aby si v 15. den měsíce března, jež nazývají Římané idami, dal pozor na veliké nebezpečství.*“¹⁵⁴ Když toho dne šel do senátu, potkal prý onoho věstce a povídal, že ten den je tu. Věstec mu odpověděl, že ještě není toho dne konec. Podle Appiana¹⁵⁵ měl Caesar při oběti několikrát špatné znamení a večer před vraždou, když spal, začal silně krvácet. Jeho žena Calpurnia ho nechtěla druhý den pustit z domu, on se však nenechal přesvědčit a rozhodl se jít rozpustit senát sám, aby to nevypadalo, že jej přezírá, i když původně přemýšlel, že by tam poslal Antonia. K tomu přemluvil Caesara Decimus Brutus, také účastník spiknutí. Přemluvil ho, píše Plútarchos¹⁵⁶, na základě toho, že mu senátem bylo přislíbeno odhlasování zákona, který jej bude činit králem ve všech mimoitalských provinciích.

Spiklenci zatím přemýšleli, kde a jak vraždu provedou. Appianos¹⁵⁷ říká, že se v názorech lišili, jedni chtěli zabít i Antonia, ale Brutus prohlásil, že zabijí-li pouze Caesara, budou považováni za tyranobijce. Shodli se ovšem na místě vraždy a tím měl být senát. Poněvadž se v Pompeiově divadle hrály hry, senát se měl shromáždit v některé z okolních budov.

Ještě cestou do senátu se mu dostalo varování. Nejprve jeden otrok, který však neznal všechny detaily, a který se k Caesarovi nedostal v jeho domě, na něj čekal, aby mu mohl, vše co ví, vypovědět. Artemidóros Knidský, zpravuje Plútarchos¹⁵⁸, taktéž informovaný o spiknutí, prodral se až k Caesarovi a předal mu svitek, na kterém bylo vše sepsáno, ale množství lidí, kteří se kolem něj tlačili, mu

¹⁵² tamtéž

¹⁵³ Plut., Caes., 63

¹⁵⁴ Plut., Caes., 63

¹⁵⁵ App., civ. II, 115

¹⁵⁶ Plut., Caes., 64

¹⁵⁷ App., civ., 114

¹⁵⁸ Plut., Caes., 64

zabránilo v přečtení spisku. Brutus Albinus zdržel u dveří věrného Caesarova přítele Antonia a Caesar tak vstoupil sám.

Byla to snad vůle osudu, zamýšlí se Plútarchos¹⁵⁹, že vražda byla spáchána v místech zasvěcených Pompeiovi, stála tam dokonce jeho socha.

Suetonius¹⁶⁰ líčí nastalé události takto. Caesar vstoupivší na zasedání je okamžitě obstoupen spiklenci. První se iniciativy chopil Tillius Cimber, který přistoupil k Caesarovi, jako by se ho chtěl na něco zeptat, jakmile ho však Caesar posuňkem odkázal na jinou dobu, strhl mu z obou ramen togu s výkřikem: „*Nač čekáte, přátelé!*“¹⁶¹. Caesar vykřikl: „*Tohle je ale násilí!*“¹⁶² a záhy ho ranil jeden z Casků. Caesar se otočil a probodl mu ruku pisátkem. U Plútarcha¹⁶³ mu se slovy: „*Praničemný Casco, co to děláš?*“¹⁶⁴ vytrhl meč. Po tomto útoku vrhli se na něj všichni ostatní a nakonec byl proklán třiadvaceti ranami. Plútarchos pokračuje tím, že když spatřil i Bruta s mečem v ruce, zahalil si hlavu togou a klesl k podstavci Pompeiovy sochy. S touto verzí se shoduje i verze Appianova¹⁶⁵. Suetonius¹⁶⁶ oproti tomu praví, že po celou dobu nevydal hlásku, ale když jej probodl i Brutův meč, pronesl k němu řecky: „*I ty, synu?*“¹⁶⁷

Caesarovi odpůrci dosáhli svého, jejich nepřítel jim ležel mrtvý u nohou, avšak jak píše Burian¹⁶⁸, zažili ihned velké zklamání. Senátoři nereagovali tak, jak očekávali. Zděšeni hrůzným činem, který spatřili, se v děsu rozprchli. Museli tedy opustit senát, vyrazili do ulic a v hysterickém nadšení volali, že zabili tyrana. Brzy si však uvědomili, že město je plné i Caesarových příznivců v čele s Markem Antoniem a Lepidem. Ti však ještě sami nevěděli, co si s nastalou situací počít. Caesarovo tělo zatím krvácelo pod Pompeiovou sochou v radnici. Původně jej spiklenci chtěli vhodit do Tiberu, ale ani toto přání se jim nesplnilo. K večeru Caesarovo tělo odnesli tři Caesarovi otroci do jeho domu manželce Calpurnii. „*Tu byla mrtvola prozkoumána lékařem Antistiem, který zjistil, že ze všech 23 ran je jen*

¹⁵⁹ Plut., Caes., 66

¹⁶⁰ Suet., Iul., 82

¹⁶¹ App., civ. II, 117

¹⁶² Suet., Iul., 82

¹⁶³ Plut., Caes., 66

¹⁶⁴ Plut., Caes., 66

¹⁶⁵ App., civ. II, 117

¹⁶⁶ Suet., Iul., 82

¹⁶⁷ Suet., Iul., 82

¹⁶⁸ J. Burian, G. J. Caesar, Orbis, Praha, 1963

*jediná smrtelná.*¹⁶⁹ O dva dny později na zasedání senátu, které bylo svoláno na popud Marka Antonia, jenž od Calpurnia dostal většinu Caesarova majetku a dokumentace. Zde bylo dosaženo toho, že Caesar nebyl označen za tyrana a tím pádem nebyla zrušena žádná jeho opatření. Byla také přečtena jeho poslední vůle, v níž svým dědicem ustanovil Octaviana, pozdějšího císaře Augusta. Ve své poslední vůli pamatoval i na Bruta, což způsobilo vlnu nevole. Ale pamatoval i na obyvatele Říma, kterým odkázal své pozemky na břehu Tiberu a peníze.

Caesarův pohřeb nejbarvitěji popisuje Appianos¹⁷⁰. Podle jeho popisu musel být pohřeb nejen velkolepý, ale hlavně až drasticky dojemný a hysterický. Vždyť v jednu chvíli Marcus Antoniu, vedoucí chvalořeč nad zemřelým, mával před lidem Caesarovým zkrvaveným šatem a později nechal dokonce zvednout nad máry voskovou figurínu, na které bylo vidět oněch třiadvacet ran.

*„Radnici, v níž byl zabit, bylo usneseno zazdít a den patnáctého března nazvat dnem otcovraždy; na ten den nesměl být nikdy svolán senát.“*¹⁷¹ Z vrahů, vypráví Suetonius¹⁷², nežil žádný déle než tři roky a žádný z nich nezemřel přirozenou smrtí. Odsouzeni byli všichni, ale zemřeli různě – někteří v boji, jiní utonuli a někteří se prý dokonce sami prokláli dýkou, kterou před tím užili proti Caesarovi.

¹⁶⁹ J. Burian, G. J. Caesar, Orbis, Praha, 1963, str. 91

¹⁷⁰ App., civ. II, 144-147

¹⁷¹ Suet., Iul., 88

¹⁷² Suet., Iul., 89

3. CAESAR NA SCÉNU

Gaius Julius Caesar se jako postava objevil ve více jak dvanácti filmech. Z prvních verzí byla zřejmě nejpovedenější, píše Solomon¹⁷³, Cinesova z roku 1914 (*Giulio Cesare*) s Novellim v hlavní roli. Tento polodokumentární film zachycuje Caesara od doby jeho sňatku s Cornelií až po jeho zavraždění. Scény hodné zapamatování se odehrávají za bojů v Galii, kdy úhledně a spořádaně vyzbrojené Caesarovo vojsko bojuje proti Galům v neúhledných naskládaných kožešinách a v helmách s ostny. Po Vercingetorigově porážce, políbí Vercingetorix Caesarovi nohy. Před bitvou na Farsálském poli, je divákovi nabídnut pohled na obě armády, jak na nevzhlednou a neukázněnou Pompeiovu, tak na spořádanou Caesarovu. O téměř padesát let později použil podobný pohled na dvě nastoupené armády Stanley Kubrick, ve svém velkofilmu *Spartacus* z roku 1960. Při Caesarově triumfálním návratu je divákovi nabídnuta velkolepá podívaná, ohromná přehlídka plná lidí, vozů a zvířat. Tato scéna inspirovala slavná vyobrazení triumfů ve filmech jako *Ben Hur*, *Quo Vadis?* nebo *Kleopatra*.

Další tři verze měly jednoho z nejlepších „scénaristů“, neboť byly natočeny jako adaptace Shakespearovy hry *Julius Caesar*. Asi nejzajímavější je, domnívá se Solomon¹⁷⁴, film Davida Braedlyho z roku 1954, který byl natočen s velice malým rozpočtem a velice chabými kulisami a kostýmy, ale po umělecké stránce je velice hodnotný a zanechává u diváka silný dojem. Byl to jeden z prvních amatérských filmů, který zažil komerční úspěch, a to hlavně díky excelentnímu hereckému výkonu dosud neznámého mladého herce Charltona Hestona v úloze Antonia.

O rok mladší zpracování v režii Josepha Mankiewiczze je také provedeno černobíle. Tento film se měl stát jakýmsi následovníkem velkého úspěchu *Quo Vadis?* společnosti MGM. I přes malý rozpočet se tato verze stala nejvěrnějším hollywoodským vyobrazením Shakespearova dramatu. Velkého úspěchu se dočkal Marlon Brando jako představitel Antonia, a sice s provedením jeho pohřební řeči nad Caesarovým hrobem. Jeho výkon je přesvědčivý a strhující, také proto si za něj vysloužil nominaci na cenu Akademie.

¹⁷³ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 58

¹⁷⁴ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 59

Třetí verzí je verze Stuarta Burgese z roku 1969, která je jediná v barevném provedení. Charlton Heston si zde opět zahrál Antonia a podobně jako Brando i on strhl diváky svým provedením pohřební scény.

Ve všech třech filmech je zachován Shakespearův volný verš, i když promluvy jsou stříhané a pozměněné. Použití těchto starých dialogů působí lehce nerealisticky, ale vyzdvihuje ho nad průměrný prozaický scénář. První dvě zmíněné verze by se daly nazvat hrou ve filmu, třetí verze se nejvíce přibližuje kinematografickému provedení. Každá však zůstává osobitým zobrazením.¹⁷⁵

Caesar jako postava se objevil ještě v řadě dalších filmů, zejména po boku Kleopatry a je znám i jako nezapomenutelná postavička z filmového zpracování slavného komixu *Asterix a Obelix*.

Nejpodrobněji bych se ráda věnovala nejnovějšímu filmovému zpracování, kterým je *Julius Caesar* režiséra Uli Edelera z roku 2002. Přestože se tento televizní film vyprodukovaný společností Magic Box ve svém traileru prezentuje jako historický velkofilm, dle mého názoru tomu tak není. Jedná se o velmi průměrný film i přes poměrně slušné herecké obsazení. Film působí dojmem, že se tvůrcům do rukou dostala hrstka jmen a událostí, z nichž se rozhodli poskládat Caesarův životní příběh. V upoutávce na film sami tvůrci Caesara prezentují jako muže, jenž přispěl k pádu římské říše – zde předpokládám, jde pouze o neznalost a původně dobrou myšlenku, a na místo toho mělo být uvedeno – muže, jenž přispěl k pádu republiky.

Co mi na filmu přišlo zajímavé, bylo obsáhnutí Caesarova života od jeho mladických let, kdy musel uprchnout před Sullovou samovládou, až po jeho smrt. Zmíněno je i otrocké povstání, které zasáhne do osudu otroka Caesarovy dcery, který má reprezentovat vzdělaného muže, zahnaného do otrockého stavu, přidav se k otrokům s touhou po důstojném životě. Na rozdíl od ostatních filmů o Caesarovi, zde je největší důraz kladen na jeho boje v Galii a na jeho tamního nepřítele, vůdce galských kmenů, Vercingetoriga. Ten se později stává jakoby jeho svědomím. Naopak velice málo prostoru je věnováno jeho pozdějším činům. Porážka Pompeia u Farsálu je jen exkurzem do poraženého tábora a z pronásledování Catona do

¹⁷⁵ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str.60

Utiky je nám nabídnuta jen Catonova smrt, která je až na drobné drastické detaily zachycena poměrně věrně.

V různých detailech je film historické skutečnosti velmi věrný. Pohřební řeč nad jeho mrtvou ženou Cornelií, nebo jeho obhajoba Pompeia v senátu, když se za něj jako jediný postaví, aby byl vyslán do boje proti pirátům. *„Když byl tento návrh přečten, lid vše přijímal s velkým nadšením, nejmocnějším a nejvlivnějším ze senátu se však zdálo, že taková neomezená a neohraničená moc budí víc strach než závist. Proto se všichni postavili proti návrhu, kromě Caesara. Že Caesar podporoval tento návrh, to nebylo ani v nejmenším způsobeno tím, že by se staral o Pompeia, ale tím, že od začátku se chtěl lidu zavděčit a získat ho pro sebe.“*¹⁷⁶ Mnoho klíčových událostí je ovšem zásadně pozměněno, či vyfabulováno. Například o tom, že by Sulla poslal Pompeia, aby mu donesl Caesarovo srdce, o tom žádných zpráv nemáme. Pompeius rozkazu neuposlechne a Caesara pošle ke svému příteli Nikomédovi do Bithýnie. Do Bithýnie se Caesar nedostal na Pompeiovo doporučení, a ani mu to nepřineslo velkého prospěchu, naopak to jeho pověsti nepomohlo, vzpomeneme-li u Suetonia citované verše Licinia Calva: *„všecko, co Bithýnie skýtala, jakož co též Caesarův milovník měl.“*¹⁷⁷

Celkově toto dílo působí velice cudně a strojeně, a v některých okamžicích si může divák připadat, že se omylem dostal na film natočený podle díla Jane Austenové. Láska je zde čistá a manželství jsou uzavírána z nehynoucí lásky, nikoliv z prospěchu. Calpurnia, poslední Caesarova žena, která, jak popisuje Burian¹⁷⁸, nechovala k Caesarovi zrovna vášnivě city a dokonce snášela jeho poměr s Kleopatrou, je zde vyobrazena jako milující žena, když zjistí záměry spiklenců, přeběhne celé město, aby jí nakonec mohl Caesar zemřít v náručí. Tento film je klasickým představitelem amerického filmu pro nenáročného diváka, který chce vidět lásku a dojemné konce, a v mnohém je srovnatelný s filmem *Spartacus* z roku 2004.

Caesar je vykreslen jako muž zmítaný touhou po moci, jenž je zpočátku milujícím otcem a manželem, ale postupně se z něj stává unavený muž, jdoucí za svými cíli bez ohledu na své okolí. Neustále je divákovi podsouvána jeho choroba,

¹⁷⁶ Plut., Pomp., 25

¹⁷⁷ Suet., Iul., 49

¹⁷⁸ J. Burian, G. J. Caesar, Orbis, Praha, 1963, str. 91

díky čemuž nepůsobí jako sebevědomý imperátor, ale spíš jako vnitřními obavami zmítaný muž. Antonius je soucitný mladý muž, který působí až andělsky nevinně, a nikoliv jako prostopášník, který miloval ženy, peníze a boj, jak jej popisuje Plútarchos¹⁷⁹. Za jednu z největších nepřesností může být považován fakt, že vůdcem spiklenců a člověkem majícím veliký vliv na Bruta, je Cinna. Ten byl v té době již několik let po smrti a strůjcem byl ve skutečnosti Cassius.

Ten, kdo se na výše popisovaný film podívá, získá představu Říma jako města čistého a přátelského, kde lid zbožňuje své vůdce, ale ti se nesnáší mezi sebou. Nebude však ochuzen o slavná úsloví typu „*Kostky jsou vrženy*“ při přechodu Rubiconu či „*Brute !?*“, které se Caesarovi vydere z úst, když je Brutem smrtelně zasažen do břicha, i když Appianos¹⁸⁰ doslova píše, že jej Brutus zasáhl do stehna.

Za co lze tvůrce pochválit, je snaha o reálný věk hlavních postav. I když se Jeremyho Sista, hrajícího Caesara, nepodařilo omladit na osmnáct let, jeho padesátiletý Caesar je vcelku přesvědčivý. Asi nejlepší výkon podal Richard Harris jakožto Sulla, kterého jsme mohli ocenit již v jiném historickém filmu *Gladiator* (2000), kde ztvárnil postavu Marka Aurelia.

¹⁷⁹ Plut., Ant., 5

¹⁸⁰ App., civ.II, 117

4. CAESAR NA POKRAČOVÁNÍ

V letech 2004 až 2007 proběhlo natáčení prozatím nejdražšího televizního projektu (s rozpočtem kolem 100 miliónů USD), který byl vytvořen ve spolupráci HBO a BBC, a roku 2006 jej spatřili první diváci. Jedná se o seriál *Řím*. Tento seriál se stal určitým fenoménem a dalo by se říci, že z jeho úspěchu těží i další seriál, věnující se historickým událostem, *Tudorovci*, který opět vznikl pod patronátem HBO.

Seriál se skládá ze dvou sérií, ale v mé práci bude pojednáno pouze o sérii první. Ta nás zavádí do Říma mezi roky 52 př. n. l. až 44. př. n. l., tedy do období od počátku občanské války vedené Caesarem až po jeho smrt. Druhá série se věnuje událostem po Caesarově smrti, a sice od Caesarova pohřbu a přečtení závěti, v níž je Octavianus jmenován jeho dědicem, až do Octavianova vítězství u Actia nad Markem Antoniem a Kleopatrou, a jeho uchvácení moci a tím definitivnímu zániku republiky. Toto se dělo mezi léty 44. př. n. l. až 30 př. n. l.

Tvůrci *Římu*, ačkoliv se snaží držet historicky přesných faktů, dávají přece jen přednost příběhu a ten je tak do značné míry fiktivní. Mnohem větší důraz je kladen na reálie, prostředí a zvyky. Tím je seriál *Řím* ojedinělý, neboť přestože nenabízí to, co by poskytoval spíše dokument, tedy přesný historický děj, nabízí nám poměrně věrný obraz života Římanů v období známém jako krize římské republiky v prvním století př. n. l. Tvůrci jsou v tomto ohledu precizní, ukazují nám Řím v jeho krutosti a špinavosti, úzkých uliček, veřejných domů, nevábnych hostinců a nekalých praktik, ale na druhou stranu i noblesu a okázalost patricijských domů a veřejných budov. Seriál se natáčel přímo v Římě, v italských ateliérech Cinecittà, ve kterých byla vystavěna kulisa odpovídající 60% skutečného Fora Romana¹⁸¹. Při natáčení bylo též využito šatů tkaných dle dobových postupů a zbraní, které odpovídaly např. vybavení příslušníka armády tehdejší éry. Celkový obraz dotváří malby a mozaiky, které byly převzaty z vykopávek v Pompejích. Seriál nás tak skutečně přenáší do doby dávno minulé takovým způsobem, jakým se to ještě nikomu nepodařilo. Předchozí filmy ukazovaly divákům graciéznost a monumentalitu Říma, obrovské stavby a zástupy lidí přihlížející triumfům či

¹⁸¹ <http://www.serialzone.cz/serial/rim/zajimavosti>, 21. 6. 2009, 19:51

gladiátorským zápasům. Běžného Římana v jeho prostém domě s jeho každodenními zvyklostmi, starostmi i radostmi nám ukazuje až *Řím*.

Důvodem tohoto úspěchu je skutečnost, že hlavními hrdiny nejsou pouze Caesar a Marcus Antonius, ale také dva vojáci, kteří jsou strženi historickými událostmi. Těmito muži jsou voják Titus Pullo a centurion Lucius Vorenius z Caesarovy XIII. legie. Jejich příběh je zcela fiktivní, ale jména fiktivní nejsou. Sám Caesar jejich jména zmiňuje ve svém díle *Zápisky o válce galské*. „V Ciceronově legii sloužili dva zvlášť stateční chlapíci, kteří se blížili hodnostmi setníka první třídy – Titus Pullo a Lucius Vorenius. Ti dva se věčně hádali, kdo z nich má mít přednost před druhým, a celá léta zápolili o pořadí s hroznou řevnivostí.“¹⁸² Dále o nich Caesar¹⁸³ píše, že jednoho dne za ostrých bojů, provokoval Pullo Vorenia, a tak se spolu vrhli do nejprudších bojů. Pullo byl nepříteli obklíčen, ale jeho sok mu přispěchal na pomoc a nakonec spolu bok po boku porazili velký počet nepřátel a vrátili se do tábora s velikou slávou.

Autoři si však pravděpodobně nevzali jen jména, ale i určité charakteristiky postav. Vorenius je zde Pullonovým nadřazeným a jejich vztah by se zpočátku nedal nazvat vřelým. To se však po mnoha peripetiích změní a stanou se z nich dobří přátelé. Když společně procházejí historickými událostmi, setkávají se s velkými postavami dané doby. Tyto fiktivní postavy jsou do jednotlivých příběhů zakomponovány jako tvůrci historie. Nelze to však chápat tak, že by se Caesar a další stali jen postavami na okraji příběhu. Pozornost filmařů se obrací k legionářům i osobnostem stejnou měrou.

„Čtyři sta let po vyhnání posledního krále z města římská republika vládne mnoha národům, ale neumí vládnout sama sobě. Město je stále rozvířeno konfliktem mezi prostým lidem a aristokracií. O moc se dělí a pořádek udržují dva vojevůdci, staří přátelé, Gnaeus Pompeius Magnus a Gaius Julius Caesar.

Kdysi Pompeia všichni uznávali za významnějšího, ale v posledních osmi letech, kdy Pompeius dohlížel na klid v Římě, Caesar vedl dobovačnou válku v Gálii, která ho učinila ještě bohatším a mocnějším.

¹⁸² Caes. Gall. V, 44
¹⁸³ tamtéž

*Rovnováha se mění a aristokracie začíná mít obavy. Ačkoli je Caesar urozeného původu, získává si náklonnost prostého lidu. A takový muž, aristokrat, s vojskem, penězi a popularitou lidí, se může stát králem.*¹⁸⁴ Tak začíná první z dvanácti epizod první série, krátkou předmluvou uvádějící diváka do děje.

Po úvodu se okamžitě divák ocitá v centru bitvy, kde římské jednotky bojují proti Galům, neboť dle popisku se nacházíme v Galii roku 52 př. n. l. Vercingetorix, galský vojevůdce, který spojil Galy k odboji proti Caesarovi, se vzdává, a tím je definitivně podrobena Galie, jak píše Canfora¹⁸⁵. Dle Canfory Vercingetorix přijel sám do tábora v nejlepší zbroji a na nejlepším koni. Předjel před Caesara a objal jeho křeslo. V seriálové verzi políbí Caesarův znak, tedy orla, který se stane i předmětem sporu mezi Caesarem a Pompeiem. Jak je již v úvodní sekvenci naznačeno, jsme v období, kdy jsou ještě Caesar a Pompeius přáteli. Do toho přichází zpráva o Iuliině smrti, Caesarovy dcery a Pompeiovy ženy. Ve skutečnosti však Julia byla touto dobou již dva roky po smrti, neboť zemřela roku 54 př. n. l.

První příčinou konfliktu se stane odcizení Caesarova orla, jeho odznaku moci. Po jeho stopách se vydá nově utvořená dvojice Lucius Vorenus a Titus Pullo, již nakonec orla najdou, a dokonce zachrání mladého Octaviana ze spárů lupičů. Octavianus je do Galie vyslán svou matkou Atií, aby Caesarovi předal dary, a aby se mu předvedl. Mladík je však cestou zajat a posléze zachráněn legionáři, přičemž Pullo se nakonec stane jeho učitelem v záležitostech boje, lásky i života a nakonec pod ním slouží v bojích proti Marku Antoniovovi, to je však již otázkou druhé série. O tom, že by byl Octavianus do Galie skutečně vyslán, nemáme žádných zpráv a navíc je to nepravděpodobné, neboť Octavianovi bylo v té době pouhých jedenáct let. V seriálu se jedná o minimálně patnáctiletého mladíka. S věkem a časovým rozmezím si tvůrci příliš hlavu nelámali, možným vysvětlením je, že autoři chtěli nahradit Octavianovu účast na tažení Hispánském, které je zde vynecháno. Ovšem i zde se předvede Octavianův charakter, když po osvobození ubije svého věznitele k smrti.

Jelikož si chce Caesar udržet Pompeia v rodině, napíše své neteři Atii, matce Octaviana, aby domluvila svatbu mezi Pompeiem a svou dcerou Octavií. Jedná se o vdanou ženu, a proto je donucena k rozvodu, aby byla nakonec Pompeiem

¹⁸⁴ Řím, 1. série, 1. epizoda, 00.01:32 – 00:02:31

¹⁸⁵ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 126

odmítnuta. Divákovi se tak otevírá i opomíjený svět římských žen, svět plný intrik a přetvářek, ale na rozdíl od světa mužského, jak je pojmán v seriálu, i plný citů. Emoce hrají opravdu zásadní roli, neboť nejstrašnější a všehoschopná žena, je žena zhrzená. Servilia, matka Bruta a v tomto seriálu Caesarova zapuzená milenka, se následně stane hlavní organizátorkou Caesarovy vraždy. O tom zpráv není, ale o Servilii píší mnozí. O Caesarovi bylo známo, že ženy miloval a že nejednu svedl. „Ale nade všechny miloval Servilii, matku Marca Bruta. Té již za svého prvního konsulátu koupil perlu za šest miliónů sesterciů, později za války občanské kromě jiných darování přičkl jí z veškerých dražeb obrovské statky za mizivou cenu.“¹⁸⁶ Plútarchos¹⁸⁷ dodává, že Caesar si byl téměř absolutně jistý, že Brutus je jeho synem, neboť láska mezi Caesarem a Servilií byla prý nejžhavější právě v době Brutova početí. S ohledem na jejich vzájemné city přikázal svým velitelům, aby Bruta v bitvě u Farsálu ušetřili. Zapojení Servilie jakožto iniciátorky spiknutí poněkud usnadňuje pochopení spojení jednotlivých spiklenců, kteří tak mají místo, kde se mohou scházet a autoři se tím snaží o propojení Bruta s ostatními. Neboť takto divák může lépe vysledovat změnu jeho názorů a obrat jeho preferencí.

V jednom z dílů je vyobrazeno zasedání senátu, při kterém hlavní Caesarův politický odpůrce Cato vnesl otázku po zákonnosti Caesarova zdržování svého vojska v Galii i přesto, že válka byla skončena. Caesarovi odpůrci se snažili dostat Pompeia na svou stranu, ten však odmítl zradit přítele. Podle Plútarcha¹⁸⁸ stála za vším jakási Pompeiova domýšlivost a fakt, že Caesara podceňoval. Vždyť prý jednou, když se ho ptali, kde má branné síly pro případ útoku, odpověděl: „Stačí, abych kdekoliv v Itálii jen zadupal, a hned tu budou celé armády pěšáků a jezdců!“¹⁸⁹ V seriálu je nakonec zjištěno, že orla nechal ukrást Pompeius, aby tak Caesara psychicky oslabil, Pompeius se obrací proti Caesarovi a válka je na spadnutí.

Marcus Antonius je ustanoven tribunem lidu, přečteme-li si však Plútarcha¹⁹⁰, zjistíme, že za jeho volbou stál jeho přítel Curio a nikoliv Caesar, jak je tomu v seriálovém podání. Je ovšem pravdou, že i řada dalších postav byla

¹⁸⁶ Suet., Iul., 50

¹⁸⁷ Plut., Brut., 5

¹⁸⁸ Plut., Pomp., 59

¹⁸⁹ Plut., Brut., 57

¹⁹⁰ Plut., Ant., 5

záměrně vynechána, což dle mého mínění příběh neznehodnotilo, neboť v přemíře postav by se divák brzy začal ztrácet.

Antonius začne vyjednávat s Pompeiem a jeho přívrženci o Caesarových požadavcích, totiž aby mu byla udělena provincie Illyrikum. Pompeius odmítá a žádá, aby se Caesar vrátil a propustil své muže, jinak bude prohlášen za nepřítele státu. Pompeius podá svůj návrh senátu, ten jej jednomyslně schválí. Pompeius chce pouze oslabit Caesarovo postavení, ale nechce občanskou válku, a proto doufá, že Antonius použije své právo veta. Jeho svolání však není slyšet a na druhý den, když se má senát sejít znovu a Antonius může toto právo použít, je cestou do senátu ohrožen a nucen prchnout. Ohrožen však nemá být Antonius, ale Titus Pullo, který se s jedním z mužů zapletl ve hře v kostky. V bitce s tímto mužem byl vážně zraněn na hlavě a divákovi je díky tomu nabídnut i exkurz do chirurgie starověkého Říma. Suetonius¹⁹¹ i Plútarchos¹⁹² se shodují, že jednou ze záminek pro Caesara k rozpoutání občanské války bylo právě napadení tribunů lidu. Antonius se vrátí k Caesarovi, ten jej nenechá ani umýt a předvede ho před nastoupené muže, kde k nim promluví o hanebnosti, jíž se senát dopustil, a prokáže své řečnické kvality vůdce, když všechny muže strhne na svou stranu. Poté překročí Rubicon bez jakéhokoliv otálení, zastavení, či pronesení známého: „*Kostky jsou vrženy!*“. Canfora¹⁹³ uvádí všechny možnosti, jak se odehrály tyto události. Zmiňuje verzi Ciceronovu, který nepíše nic o tom, že by tribuny lidu donutilo k odchodu násilí, musíme ovšem přihlídnout k tomu, že Cicero není procaesarovský spisovatel. Caesarova verze ze *Zápisů o válce občanské* je asi nejpodobnější verzi užitě v seriálu. Suetonius rovněž souhlasí s vyhnáním tribunů, ovšem je velmi pravděpodobné, že ve skutečnosti došlo k setkání Caesara s tribuny až po překročení Rubiconu.

„Zdalo se, že jeden vůdce má důvod lepší, ale ten druhý silnější. ... Pompeius byl ozbrojen autoritou senátu, zatímco Caesar oddaností svých vojáků“¹⁹⁴

Následující vyobrazení se poměrně věrně drží historických reálií. Pompeius se svými přívrženci opouští Řím, aby zformoval legie, stále ještě pln sebevědomí, což Caesarovi umožní volný vstup do Říma. Zajímavé je sledovat Bruta plného

¹⁹¹ Suet., Iul., 30, 31

¹⁹² Plut., Ant., 5

¹⁹³ L., Canfora, Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor), Vyšehrad, Praha 2007, str. 154

¹⁹⁴ Vell., Historia Romana II., 48

nejistoty, jenž se nakonec dává na Pompeiovu stranu i přes to, že jeho matka Servilia se rozhodne Řím neopustit a vyčkat Caesarova příchodu. Vybrat si stranu a zůstat při ní nebylo pro nikoho snadným rozhodnutím a divákovi jsou tyto rozpory a problémy lidí rozdělených do dvou táborů nabídnuty se všemi aspekty.

Caesar se stává pánem Říma. Existují určité stránky jeho života, které skrývá. Na hostině můžeme sledovat jeho záchvat epilepsie, jehož svědkem se stane mladičkový Octavian. „*Těšil se dobrému zdraví, ledaže teprve ve zcela poslední době častěji omdlával a také ve spánku trpěl děsivými sny. Rovněž byl dvakrát ve veřejných shromážděních napaden záchvatem padoucnice.*“¹⁹⁵ Těmito slovy Suetonius jeho diagnózu potvrzuje, nicméně vyvrací, že by to byl tak přísně střežený fakt, jaký je z jeho choroby učiněn v seriálu. Toto malé tajemství se stane velkou zápletkou. Po zapuzení najde Servilia útěchu u Octavie, kterou ale zároveň využívá ke svým plánům. Nakonec ji přinutí, aby svedla svého vlastního bratra Octaviana za účelem vyzvědění Caesarova tajemství¹⁹⁶. Jediné, co jí Octavianus prozradí, je, že byl spoluúčastníkem na vraždě Vorenova švagra, který mu svedl ženu. Vražda je zorganizována Pullonem, a Octavian je přizván jako žák Pullonovy školy života. I toho dokáže nakonec Servilia využít, neboť Caesar obávající se o svou bezpečnost, učiní Lucia Vorena senátorem, aby jej tak měl stále po boku jako osobní stráž. V den, na který je naplánována Caesarova vražda, Servilia vyše svou služebnou, aby Vorenovi vše vyzradila, neboť ten dosud žije v nevědomí. Rozzuřený Vorenus opouští místo po Caesarově boku a spěchá za svou ženou, která v téže chvíli, kdy je Caesar proklán první dýkou, páchá sebevraždu při zjištění, že její manžel ví vše o jejím nemanželském dítěti.

Průběh občanské války a přípravy k ní jsou nad míru zkráceny a ochuzeny o jména, místa a boje. Větší podíl je věnován zákulisním intrikám nežli přímým střetům, ale to v žádném případě neubírá na kvalitách seriálu.

Caesar pošle Pompeiovi a jeho společníkům, tedy Catonovi, Ciceronovi a Brutovi nabídku k smíru s podmínkou oboustranného odzbrojení a právní nedotknutelnosti Caesarovy osoby. Tyto návrhy ve skutečnosti proběhly ještě za Caesarova pobytu v Galii.

¹⁹⁵ Suet., Iul., 45

¹⁹⁶ O ničem takovém nemáme nejmenších zpráv a zápletka působí neorganicky, nicméně si musíme uvědomit, že se pohybuje na poli autorské licence.

Poté, co zvolená cesta nevede k smíru, vyrazí Caesar do války, ale Pompeia již v jeho táboře nezastihne, neboť ten se mezi tím stačí přesunout do Řecka. Protože je ze seriálové verze zcela vypuštěn Lepidus, jsou Antoniovi jakožto tribunu lidu svěřeny záležitosti Říma. Plútarchos uvádí, jak se věci měly ve skutečnosti: „*I svěřil Lepidovi, jenž byl praetorem, Řím, Antoniovi pak, jenž byl tribunem lidu, vojska i Itálii.*“¹⁹⁷ Antonius také prohlásí, že Caesar byl jmenován diktátorem, přesto se na příští rok prohlašuje konsulem s tím, že svým spolukonsulem určuje Servilia. Ve skutečnosti však Appianos¹⁹⁸ zmiňuje jméno Publia Isaurika a událost situuje až za boje v Hispánii a Africe, které jsou v seriálu, zřejmě vzhledem ke snaze o nekomplikovanost příběhu, vynechány. Antonius také prosazuje zákon, jehož znění nalzáme i u Suetonia¹⁹⁹, a totiž, že ti, již se věnují dobytčářství a zemědělství, musí zaměstnávat více než jednu třetinu svobodných, aby tak došlo k omezení práce otroků.

Antonius, nespokojený s tím, že musí meškat v Římě, zatímco Caesar válčí, konečně dostává od Caesara dopis, aby se připravil na cestu. Antonius však najednou váhá, zda Caesara nezradit. Dokonce i Atia, Caesarova neteř a Antoniova milenka, jej k tomu nabádá, ale on tyto myšlenky i Atii zapudí a vydá se za Caesarem i s XIII. legií. Když se však mají přeplavit za Caesarem, stihne je prudká bouře a Pullo s Vorenem jsou vyplaveni na pustý ostrov, ze kterého se dostanou na voru utvořeném z lidských těl. Ve skutečnosti, jak nás informuje v Antoniově životopise Plútarchos²⁰⁰, se Antonius vydal na cestu okamžitě a volil právě rychlejší, ale o to nebezpečnější cestu po moři, aby se k Caesarovi dostal v co nejkratším čase. Skutečně jeho loď stihla hrozivá bouře, ale více než jeho postihla vichřice nepřátelské loďstvo, takže se mu nakonec dostalo ze ztroskotaných lodí bohaté kořisti.

Zdlouhavé boje mezi Caesarovými a Pompeiovými vojsky jsou vynechány a tvůrci rovnou přechází k zásadní a konečné bitvě u Farsálu. Stejně jako se dozvídáme z Plútarchova díla²⁰¹, Pompeius prosazoval taktiku vyčkávání a vyhladovění Caesarových vojsk, leč nakonec se nechal strhnout k rychlému útoku. Oblékání zbroje obou vojevůdců je sice efektní, svým způsobem nahrazuje scény

¹⁹⁷ Plut., Ant., 6

¹⁹⁸ App., civ II., 48

¹⁹⁹ Suet., Iul., 42

²⁰⁰ Plut., Ant., 7

²⁰¹ Plut., Pomp., 67

nastoupených armád, jak jsme mohli spatřit například u *Spartaka* z roku 1960, ale bitva je provedena pouze v náznacích a rozmazaných obrázcích bojovníků. Tyto rozmazané sekvence končí záběrem vítězně se navracejícího Caesara z boje a Pompeia sedícího jako beze smyslů pod stromem. „*Těžko říci, co si myslil Pompeius, když spatřil po jejich útěku oblak prachu a domyslí si, co se stalo s jízdou; vypadal úplně jako šílený a na rozumu pomatený, jako by úplně zapomněl, že je Pompeius Magnus.*“²⁰²

Pompeius se vydá do Egypta, Cato se Scipionem do Afriky a Cicero s Brutem využijí smířlivého Caesarova gesta a přejdou k němu. Pompeiovo putování je zkráceno na minimum, a navíc se stává spíše obětí podvodníků než vůdcem formující novou armádu. Na své cestě do Egypta potkává i mořem vyplavené hlavní hrdiny, Vorena a Pullona. Lucius Vorenius Pompeia pozná a je mu jasné, že má možnost zavděčit se svému veliteli, pokud jej zajme, ale Vorenius je již od počátku rozbrojů mezi Pompeiem a Caesarem na Pompeiově straně, pouze vojenská čest jej vede k následování svého velitele, i když později v průběhu se stává zastáncem Caesarovým. Divákovi jsou díky tomu nastíněny obě strany a z Caesara tak autoři nečiní jednoznačně kladného hrdinu.

Pompeiův příjezd do Egypta a jeho vražda se s prameny²⁰³ shoduje snad jen v tom, že přijede v loďce a zabít je vrahem Semproniem. Verze Plútarchova i Appianova se v podstatě shodují. Pompeiovi bylo celé uvítání nanejvýš podezřelé, neboť mu vstříc nevyjel ani sám král, ani kdokoliv jiný z jeho družiny. „*Kromě toho zřejmě poznal, že Sempronius je Říman, jenž bojoval pod jeho velením, nebo se tak dohadoval, protože Sempronius jako jediný stál, jak žádá vojenská disciplína, neboť voják v přítomnosti velitele nesmí sedět.*“²⁰⁴ Poté, co jej Pompeius oslovil, pokračuje Appianos, se k němu Semprosius otočí a probodne jej. Ptolemaiovi sluhové setnou Pompeiovu hlavu, kterou uschovají pro Caesara, a tělo pohřbí. Appianos píše, že v jeho době tento hrob našel a dal opravit římský císař Hadrianus.

Caesar připluje do Egypta, kde se setkává s mladičkým králem Ptolemaiem. Filmaři se Egypt rozhodli pojmout velice netradičně od doposud známých zobrazení egyptské společnosti ve filmu. Dle mého mínění jde o pojetí realističtější.

²⁰² Plut., Pomp., 72

²⁰³ Plut., Pomp., 78, App., civ II., 85

²⁰⁴ App., civ II., 85

Dvanáctiletý Ptolemaios je vypořádán jako rozmazlené dítě zmítané vnitropolitickými konflikty a ovlivněné svými rádci. Těmito rádci jsou eunuch Potheina, učitel Theodotos a velitel vojsk Achilles. Caesar je speciálním darem, tedy Pompeiovou hlavou, znechucen. Když se zeptá, co udělali se zbytkem těla, dostane se mu odpovědi, že tělo bylo spáleno. Jak jsem zmínila, Appianos mluví o pohřbu, kdežto Plútarchos²⁰⁵ popisuje žárový pohřeb, což je mnohem pravděpodobnější. Autoři se rozcházejí v tom, co se stalo s Pompeiovou hlavou. Appianos²⁰⁶ tvrdí, že Pompeiovu hlavu dal Caesar pohřbít a kolem hrobu nechal vystavět malý okrsek nazvaný háj Nemesis, Plútarchos²⁰⁷ oproti tomu míní, že tělesné ostatky, tedy zřejmě i hlava, byly odevzdány Cornelii, jež je pohřbila v Albanu. Tvůrci seriálu nechají Caesara Pompeiovu hlavu spálit na hranici, čímž se přiblíží Appianově verzi.

Caesar se následně vrhne do uspořádání politické situace v Římě a své věrné muže Tita Pullona a Lucia Vorena pošle, aby přivedli Kleopatru, která je muži svého bratra a manžela Ptolemaia držena mimo zdi paláce. Kleopatra se od tvůrců dočkala stejně jako Ptolemaios a celý Egypt velice netradičního ztvárnění. Ve srovnání s Kleopatrou v podání Elizabeth Tylor, která je stále upravená a vznešená, je Kleopatra v podání nepříliš známé Lynsdey Marshal, excentrickou dívkou závislou na opiu, která má nespoutané mravy a dokáže jít tvrdě za svým cílem, zejména pak přes lože významných mužů. Dalším Caesarovým krokem je vyžádání si dlužné částky, kterou si půjčil již Ptolemaiov otec. Potheinas nechce Caesarovi zaplatit s tím, že nemají dostatek peněz kvůli vnitřním konfliktům s Kleopatrou. Podle Plútarcha²⁰⁸, když Caesar viděl, že s Ptolemaiem a jeho rádci nepořídí, přivolal k sobě Kleopatru. Ta si s sebou vzala svého přítele Apollodóra Sicilského, na malém člunu připlula ke královskému paláci v Alexandrii, a aby se nepozorována dostala do paláce, vlezla si do lůžkového vaku, ve kterém ji Apollodóros pronesl dovnitř. Tímto svým činem si prý získala Caesarův obdiv. V seriálové verzi Apollodórovu práci převezmou Titus Pullo a Lucius Vorens. Kleopatra se vrátí a rozhodne o potrestání Ptolemaiových rádců, kteří jsou ihned zabiti, díky čemuž vypukne válka. Ve skutečnosti, budeme-li vycházet z Plútarcha²⁰⁹,

²⁰⁵ Plut., Pomp., 80

²⁰⁶ App., civ II., 90

²⁰⁷ Plut., Pomp., 80

²⁰⁸ Plut., Caes., 48, 49

²⁰⁹ Plut., Caes., 49

jediný Potheina byl usmrcen a Achillás prchnul a zformoval proti Caesarovi vojsko. Appianova verze praví, že potrestání smrtí byli Achillás i Potheina, ale Theodotos prchnul a až později byl ukřižován Cassiem v Asii. Takovéto řešení je ovšem pro potřeby tvůrců zdoluhavé, neboť i sama válka v Alexandrii je zkrácena na minimum. O osudu Ptolemaia se mnoho neví, Plútarchos²¹⁰ říká, že po poslední bitvě král zmizel. Divákovi je nabídnut pouze pohled na mrtvého Ptolemaia plovoucího v řece, zde zřejmě autoři vycházeli z díla Cassia Diona²¹¹, a na Kleopatru, jež vychází s Caesarem a jejich novorozeným synem (později známým jako Caesarion) z alexandrijského paláce.

Další Caesarovy boje jsou úplně vynechány. Pro krátký souhrn událostí v Africe budu čerpat převážně z Burianova²¹² díla *G. J. Caesar*. Jakmile ukončil Caesar válku v Alexandrii, musel se věnovat dalším problémům, jež vyvstaly v Římě, Malé Asii a Africe. V Malé Asii se musel věnovat bojům s Farnakem, Mithridatovým synem, který otevřeně vystoupil proti Římu, ale v bitvě u Zely Caesar Farnaka porazil. Itálii a Řím spravoval v Caesarově nepřítomnosti Marcus Antonius. Tuto skutečnost neopomněli ani tvůrci seriálu. Obyvatelé Říma byli sužováni nestabilitou měny a vysokými dluhy. Nájemníci neplatili nájemné a narůstala zadluženost, tento problém je využit i tvůrci seriálu. Caesara trápily nejvíce vzpoury nejen mezi civilním obyvatelstvem, ale také mezi vojáky. Vojáci, kteří byli staženi do Itálie, byli na přechodnou dobu umístěni v Kampánii. Po nějaké době se ovšem začali bouřit, neboť se jim nedostalo slibovaných odměn ani peněz. Caesar mezi tím již chystal armádu na tažení do Afriky proti Pompeiovým stoupencům, ale vojákům, kterým byl již slíben odpočinek, se do bojů nechtělo. Poté, co Marcus Antonius v řešení této otázky zcela zklamal, vrátil se zpět Caesar. Vzbouření vojáci se sešli na Martově poli, objevil se i Caesar a všechny vzbouřence propustil, ti se pak ještě nakonec doprošovali opětovného přijetí. Pompeiovi přívrženci zatím shromáždili vojsko v Africe. Caesar se přeplavil do Afriky a na svou stranu získal mauretánského krále Bokchua. Se Scipionem a Catonem se střetl nejprve v menších půtkách, než nadešla rozhodující bitva, jež se odehrála mezi Caesarem a Scipionem u Thapsu. Cato byl tou dobou v Utice. Divák se však ocitá

²¹⁰ Plut., Caes., 49

²¹¹ Dio Cass., XXXXII, 42. Aulus Hirtius, *Bellum Alexandrinum*, 31 se rovněž zmiňuje o tom, že se Ptolemaios pravděpodobně utopil.

²¹² J. Burian, *G. J. Caesar*, Orbis, Praha, 1963, str 60 - 68

v ději až na konci bojů u Thapsu. Scipio i Cato se zde společně vydávají do Utiky. Cato po příchodu do Utiky spáchá sebevraždu. Nespáchá však tento čin v tak pompézním a drastickém stylu, jak jej popisuje Appianos²¹³. Podle něj se Cato najedl, vykoupal a poté se dal do čtení Platonova dialogu. Ještě před tím se osočil na své sluhy, když na svém lehátku nenašel svou dýku, kterou mu vzali z obavy o jeho život. Po té co mu dýku vrátili, probodl se. Jeho sloužící ho našli a ránu zašili, a když se probрал k vědomí, toto následovalo. „*Potichu si však strhl rukama obvazy, rozpáral stehy, rozdrásal si jako divá zvěř nehty ránu i břicho, sevřel do prstů své vnitřnosti a trhal je, až zemřel.*“²¹⁴

Co se Scipiona týče, Appianos praví, že zemřel na útěku v bouři na moři. Seriáloví tvůrci jeho smrt situují na Catonův pohřeb, kde se nechá podříznout svým vojákem.

Pokládám za nutné zmínit Caesarovo tažení do Hispánie, které bylo vedeno proti Pompeiovým synům, jež porazil a tím definitivně ukončil občanské války. Tyto boje v seriálu opět nejsou zmíněny, možnou příčinou může být, že Pompeiův syn se stane jednou z vedlejších postav, když se uchýlí do Serviliina a Brutova domu, kde jako další iniciuje spiknutí.

Po návratu do Říma je Caesar ustanoven konzulem na dobu deseti let, prohlášen otcem vlasti a diktátorem na doživotí²¹⁵. Tento akt je v seriálu symbolicky velmi dobře znázorněn odnesením druhého konzulského křesla. Caesar slaví triumf a divákovi se víc než na pompézní průvod nabízí pohled na přípravy. Ale i přesto, vzhledem k tomu, že se jedná o seriál, je scéna z průvodu, dle mého názoru, natočena s potřebnou pompézností a majestátností. Při pohledu na Caesara se divák může díky účasti Pullona a Vorena, ale i dalších postav, cítit součástí děje. V triumfálním průvodu je vezen i Vercingetorix, který je následně slavnostně popraven.

Největší pozornost filmařů je ke konci první série soustředěn hlavně na Bruta a jeho postupný přechod na stranu spiklenců. Poté, co si uvědomí, že mu Caesar ve skutečnosti nedůvěřuje tolik, jak tvrdí, a co více, naléhání Cassia a dalších se stále stupňuje.

²¹³ App., civ II., 98, 99

²¹⁴ App., civ II., 99

²¹⁵ App., civ II., 106

Divákovi jsou nastíněna jednání spiklenců o způsobu, místu a čase Caesarovy vraždy. Cicero, jedna z hlavních postav a jeden z předních odpůrců Caesara, který se ovšem veřejně staví na Caesarovu stranu, do plánů není zapojen. „Proto také zatajili svůj úmysl před Ciceronem, jehož si jinak vysoce vážili pro jeho věrnost a oddanost, bojíce se, že by mohl utlumit žár jejich odvahy, toužící po rychlém činu; Cicero byl totiž od přírody nepřiliš odvážný a léta ještě zvýšila jeho stařeckou opatrnost, takže o každé věci široce a dlouze rozvažoval, jak by se dala provést s naprostou jistotou.“²¹⁶

Caesarova vražda v seriálu je určitou kompilací všech pramenů²¹⁷, jež jsem zmínila v kapitole *Caesar jako historická osobnost*. První k němu přistoupí Cimber s žádostí o milost pro svého bratra, ta je zamítnuta a Cimber strhne Caesarovi z ramen togu, přičemž vykřikne: „Nač čekáte, přátelé?“²¹⁸. Ostatní se podle jeho vzoru vrhnou na Caesara a bodají jej, až je podlaha pokryta krví. Poslední jej bodne Brutus, když je Caesar již zhroucený pod sochou Pompeia Magna.

Seriál *Řím*, jak jsem již zmínila, je velmi dobrou ukázkou života v atickém Římě, ať už je to život nejchudších či nejbohatších vrstev, vojáků, nebo politiků. Řada významných událostí, zejména událostí vojenského charakteru, je vynechána, ale o to více prostoru je ponecháno dialogům, které divákovi pomáhají utvořit si určitou představu o charakteru předních osobností této bouřlivé doby.

²¹⁶ Plut., Brut., 12

²¹⁷ App., civ II., 117, Plut., Caes., 66, Suet., Iul., 82

²¹⁸ App., civ II., 117

5. SPARTACUS JAKO HISTORICKÁ OSOBNOST

V pramenech od autorů, již psali o krizi a konci římské republiky, se otrockému povstání a jeho vůdci Spartakovi věnují zejména Appianos a Plútarchos a o poznání kratší část svého díla mu věnuje Florus, jež vychází z Tita Livia. Appianos a Plútarchos se shodují, že Spartacus byl Thrák – podle Plútarcha z Maidského rodu. Theodor Mommsen, který se ve svém díle *Diktátoři* zabývá mimo jiné Spartakem, tvrdí, že mohl pocházet z rodu Spartakoidů, přičemž se tento rod měl dočkat i jakýchsi královských poct.

„Je zajímavé, že muž téhož jména (Spartakos či snad Spartokos) byl zakladatelem vládnoucí dynastie v Bosporské říši (v oblasti dnešního Krymu) již v 5. století př. n. l. Byl prý příslušníkem thrácké šlechty a přišel na Krym jako velitel thráckých žoldnéřů. Spartakovci vládli v bosporském království ještě ve 3. Století př.n.l. Kromě jména – a ovšem i thráckého původu. Nelze však, mezi nimi a vůdcem otrockého povstání, zjistit žádnou spojitost.“²¹⁹

Mommsen²²⁰ vychází z Appianova²²¹ tvrzení, že Spartacus byl v římském vojsku v thráckých pomocných sborech. Jeho osud před tím, než se dostal do gladiátorské školy Lentula Batiata, je nejasný. Podle Mommsena je nejpravděpodobnější, že zběhl, stal se lupičem, načež byl chycen a prodán právě do gladiátorské školy v Capuji. V tomto svém tvrzení vychází nejspíš z líčení Annia Flora²²², ten „...pořídil ve 2. století n.l. dvousvazkový přehled římských dějin podle díla Tita Livia.“²²³

Oliva²²⁴ nám nabízí možnost, kterou ve svém díle předestřel římský učenec Marcus Tarentius Varro, jenž prohlásil, že Spartacus byl do gladiátorské školy uvržen nevinně. e

Lentulus Batiatus, největší lanista v Capuji, ve své gladiátorské škole vychovával a cvičil zakoupené otroky ke gladiátorským hrám. V Plútarchovi²²⁵ se

²¹⁹ Pavel Oliva, Věra Olivová, *Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice*, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 82

²²⁰ Theodor Mommsen, *Diktátoři*, Votobia, Olomouc 1996

²²¹ App., civ. I, 116

²²² Flor., Epit II., 8

²²³ Pavel Oliva, Věra Olivová, *Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice*, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 82

²²⁴ Pavel Oliva, Věra Olivová, *Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice*, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 82

²²⁵ Plut., Crassus, 8

seznamujeme s variantou, že k těmto hrám byli převážně určeni Thrákové a Gallové, kteří byli po výcviku posíláni do arény, aby zde zápasili často na život a na smrt pro pobavení diváků. Podle Appiana²²⁶ právě Spratacus přemluvil své spoluvězně, aby raději než pro pobavení diváků dali svůj život v sázku pro vydobytí svobody. „*Dvě stě se jich rozhodlo utéci, jejich plán však byl prozrazen, jen sedmdesát osm se jich ještě včas o prozrazení plánu dozvědělo, sebrali z jakési kuchyně velké nože a rozně a uprchli.*“²²⁷ Na stejném místě Plútarchos říká, že cestou potkali vozy, jež vezly gladiátorské vybavení a tím se ozbrojili. Naproti tomu Appianos²²⁸ tvrdí, že byli ozbrojeni pouze holemi a dýkami, jež ukradli pocestným, které při útěku potkali a přepadli. Florus²²⁹ píše pouze o třiceti uprchlících. Podle všech tří autorů prchnuvší otroci obsadili pevné místo. Podle Appiana²³⁰ tímto místem byla sopka Vesuv, kde byli následně zvoleni tři vůdci. Autoři shodně uvádějí, že jako hlavní a první vůdce byl zvolen Spartacus, který měl dva podřízené velitele, jejichž jména uvádí Appianos²³¹ a Florus²³². Oba byli Galové a jsou nám známi svými otrockými jmény, Crixus a Oinomaus.

O Spartakově povaze se dočítáme pouze od Plútarcha²³³, který o něm říká, že byl velice silný a odvážný, ale i rozumný a ušlechtilý, a že měl více helénskou povahu nežli thráckou. Se Spartakem prý ze zajetí prchla i jeho manželka, o které Plútarchos říká: „*...když byl přiveden do Říma na trh, ovinul se mu ve spánku had kolem hlavy a jeho žena, pocházející ze stejného národa, věštkyň, přivedená do extase dionýsovskými mystériemi, vyložila to jako předpověď velké a hrozné moci, která ho však dovede k nešťastnému konci.*“²³⁴

Ke Spartakovi se začali přidávat další otroci, ale i rolníci, kteří měli v podstatě stejné postavení. Appianos²³⁵ dále popisuje, jak pustošil okolní statky, čímž se jim dostávalo peněz i potravin, a jak Spartacus všem bez rozdílu přiděloval stejný díl kořisti a tím se mu podařilo vytvořit stabilní a poměrně silnou armádu.

²²⁶ App., civ. I, 116

²²⁷ Plut., Crassus., 8

²²⁸ App., civ. I, 8

²²⁹ Flor., Epit II., 8

²³⁰ tamtéž

²³¹ tamtéž

²³² Flor., Epit II., 8

²³³ Plut., Crassus., 8

²³⁴ Plut., Crassus., 8

²³⁵ App., civ. I, 116

Plútarchos²³⁶ nám vypráví o jejich prvním boji a také prvním vítězství, které si vydobyli nad posádkou z Capuje, kterou obrali o zbraně. Zbavili se zbraní gladiátorských, na které, podle Plútarcha, pohlíželi jako na něco barbarského a nečistého.

Mommsen²³⁷ soudí, že se otrocká armáda stala velkou zátěží pro obyvatele Kampánského kraje, kteří posléze požádali o pomoc Řím. První bitva s římským vojskem se u autorů příliš neshoduje, přesněji řečeno, neshodují se jména velitelů vyslaných proti Spartakovi.

Podle Apiiana²³⁸ byl prvním Varinius Glabrus a po něm následoval Publius Valerius, již narychlo uskupili vojska, která byla poražena. „Římané si tehdy mysleli, že jde o nevýznamný útok bandy pobudů, a ne o skutečnou válku.“²³⁹ Proto byla vojska naprosto nepřipravená a Spartacus dokonce Variniovi sebral koně a málem jej zajal.

Plútarchos²⁴⁰ nám však podává jiné zprávy. Podle něj byl z Říma poslán praetor Claudius Glabrus se třemi tisíci vojáky. Stejný názor zastává i Florus²⁴¹. Claudius obklíčil gladiátory na hoře Vesuv, na níž vedla jen jedna úzká, těžko schůdná cestička, kterou dal Claudius zabarikádovat. Všude okolo byly strmé hladké skály porostlé révou. Povstalci tuto révu nasekali a upletli z ní provazy a z nich žebříky, které sahaly až k úpatí hory. Poté po nich až na jednoho bezpečně slezli. Tento jeden zůstal nahoře a poslal ostatním dolů zbraně, a když i ty byly bezpečně dole, slezl on sám. „O tom Římané nic nevěděli, a tak je gladiátoři obešli, znenadání je překvapili a nakonec se zmocnili tábora, z něhož Římané utekli.“²⁴²

Po Claudiovi byl proti Spartakovi vyslán druhý praetor, Publius Varinius. Dřív než se s ním Spartacus střetl, utkal se s jeho podvelitelem Furiem, velitelem dvou tisíc vojáků, jehož zahnal s gladiátory na útěk. Spartacus si počíhal na jeho rádce a kolegu Cossina, který byl ale se silným oddílem poslán jinam. A i když se Spartakovi málem podařilo jej zajmout při koupání u Salin, Cossinus uprchl. Přesto se však Spartacus zmocnil jeho zásobovacího oddílu a byl mu stále v patách. Nato

²³⁶ Plut., Crassus., 9

²³⁷ Theodor Mommsen, Diktátoři, Votobia, Olomouc 1996, str. 72

²³⁸ App., civ.I, 116

²³⁹ App., civ.I, 116

²⁴⁰ Plut., Crassus., 9

²⁴¹ Flor., Epit II., 8

²⁴² Plut., Crassus., 9

se střetli, Cossinus padl a Spartacus získal jeho tábor. Praetora Publia Varinia porazil i v mnohých jiných bitvách, kde zajal i jeho liktory a koně.

Theodor Mommsen²⁴³ přičítá porážku u Vesuvu Claudiu Glabrovi, po jehož neúspěchu vystoupily proti povstalcům dvě legie vedené Publiem Variniem. Mommsen však říká, že Varinius byl ve velice těžkém postavení. Vojsko trpělo epidemií ale i strachem, jehož projevem bylo časté dezertérství nebo neochota k útoku. Přesto však Varinius vytáhl proti otrokům, kteří se zatím přemístili do Picentie²⁴⁴. Avšak než je dohonil, stačili ustoupit až za Silarus do Lucanie, do země pastevců a lupičů. Zde došlo ke střetu, Varinius byl poražen, a jak nás již informoval Appianos, přišel o koně a podle Mommsena dokonce i o odznaky.

Appianos²⁴⁵ uvádí, že po bitvě s Variniem se počet Spartakových mužů rozrostl asi na sedmdesát tisíc. Mužstvo bylo soběstačné, muži si vyráběli zbraně a vojenské vybavení. Z Plútarcha²⁴⁶ se dovídáme, že ze Spartaka se po Variniově porážce stal velký a obávaný vojevůdce, ale uvnitř zůstal stále stejným a nevěřil tudíž tomu, že by se vypořádal s celým Římem, jak tomu začali věřit ostatní. Chtěl se svým vojskem táhnout k Alpám, aby dostal své lidi do jejich původní domoviny, Galie a Thrákie. Otroci však svými úspěchy příliš zpychli a donutili Spartaka, aby se svých plánů vzdal a táhl s nimi Itálií. Florus²⁴⁷, který je ke Spartakovi daleko kritičtější, soudí, že i samotného Spartaka podněcovaly úspěchy, kterých vydobyl k tažení na Řím. Senát se vzbouřenců začínal opravdu obávat a Řím se rozhodl vyslat proti vzbouřencům dva konsuly se dvěma legiemi, což se odehrálo, jak uvádí Mommsen²⁴⁸, roku 72 př. n. l. „*Jednomu z nich podlehl s třiceti tisíci muži Crixus u hory Garganu; dvě třetiny z nich zahynuly a s nimi i Crixus.*“²⁴⁹ Crixus se s houfem galských povstalců odtrhl od Spartakových mužů. Spartacus se mezi tím vydal podle původního plánu k Alpám, ale druhý konsul Lentulus mu tento útek překazil. Lentulus obklopil Spartaka velkými tábory, ten však zavelel k útoku a v momentu překvapení porazil legáty a zmocnil se zásob. Na pomoc se prvnímu konsulovi vydal i Gellius, ale Spartacus se jim postavil a oba konsuly porazil. Spartacus

²⁴³ Theodor Mommsen, Diktátófi, Votobia, Olomouc 1996, str. 73

²⁴⁴ dnes Vincenta u Amalfy

²⁴⁵ App., civ. I, 116

²⁴⁶ Plut., Crassus., 9

²⁴⁷ Flor., Epit II., 8

²⁴⁸ Theodor Mommsen, Diktátófi, Votobia, Olomouc 1996, str. 73

²⁴⁹ App., civ. I, 117

obětoval tři sta římských zajatců na památku Crixovi. Florus²⁵⁰ píše, že Spartacus pořádal pro své padlé muže pohřební slavnosti hodné římských velitelů. Dal spálit neúčinnou výzbroj, pobít zbytek zajatců a vytáhl s dvaceti tisíci vojáky na Řím. Přestože se k němu chtěli připojit i další otroci, nepřijímal již nikoho. Zde se Appianos s Plútarchem opět nepatrně rozchází, neboť Appianos²⁵¹ uvádí, že Spartacus přitáhl až na území Picentia, kde se opět postavil konsulům, jež ho dostihli a znovu je porazil. Naproti tomu Plútarchos²⁵² uvádí, že se Spartakovi do cesty postavil praetor Předalpské Galie Cassius, ale byl drtivě poražen a jen stěží prchnul.

„Spartacus upustil od tažení na Řím, poněvadž se ještě necítil k boji s Římany náležitě připraven a jeho vojáci nebyli ještě řádně vyzbrojeni. Nepřipojilo se k němu totiž žádné město, přidávali se pouze otroci, zběhové a náhodně shluklé početné skupiny. ...Utkali se také znovu vítězně s Římany a vrátili se z boje s bohatou kořistí.“²⁵³

Plútarchos i Appianos se shodují, že válka, která trvala již tři roky, byla hlavní otázkou trápící Řím a římský senát. Podle Plútarcha²⁵⁴ se senát rozhodl ustanovit novým vojevůdcem proti Spartakově armádě Marka Crassa. Podle Appiana²⁵⁵ to byl jediný uchazeč, který se o post velitele, po neúspěších předchozích vojevůdců, ucházel. Crassus tedy vytáhl s šesti novými legiemi, ke kterým na místě přibral dvě konzulské legie. „Protože ty v boji však několikrát podlehly, dal losem vybrat každého desátého vojáka a poslal ho na smrt. Jiné zprávy tvrdí, že se Crassus dal s celým vojskem do bitvy a že teprve po porážce přikázal vylosovat každého desátého muže a zbavit tak života asi čtyři tisíce vojáků, aniž měl strach z jejich vysokého počtu.“²⁵⁶

Plútarchos²⁵⁷ se ve svém popisu oněch událostí drží druhé verze a nejprve pojednává o prohraném boji, po kterém následoval trest. Crassus sám se zastavil na hranicích Picentia, neboť tudy měl Spartacus táhnout se svými muži. Legáta Mummia vyslal se dvěma legiemi oklikou, aby vpadl nepřítelům do zad, až

²⁵⁰ Flor., Epit II., 8

²⁵¹ App., civ. I., 117

²⁵² Plut., Crassus., 9

²⁵³ App., civ. I., 117

²⁵⁴ Plut., Crassus., 10

²⁵⁵ App., civ. I., 118

²⁵⁶ tamtéž

²⁵⁷ Plut., Crassus., 10

vypukne boj, ale přísně mu zakázal samostatně zaútočit. Měl zůstat tajnou zbrání v týlu nepřátel. Mummio však zatoužil po zisku vítězných vavřínů, a jakmile se mu naskytla příležitost, vyrazil proti spartakovcům. Byl však krutě poražen a Crassus jej přijal s velkými výtkami. A právě po této bitvě, která byla prohrána i díky zbabělosti a strachu některých vojáků, vybral Crassus: „...prvních pět set, ty, kteří se v bitvě nejvíc třáslí a začali utíkat, dal rozdělit do padesáti desítek, z každé dal jednoho vylosovat a popravit.“²⁵⁸

Jak se oba autoři shodují, tento krutý trest nesl své ovoce a vojáci, pochopivší, že trest může být krutější než samotný boj, se ukázali. Po tomto úspěšném obnovení vojenské morálky se Crassus rozhodl pokračovat v pronásledování Spartaka. U Appiana se dokonce dočítáme, že bezprostředně po těchto krvavých událostech se Crassus se Spartakem střetl. „Vzápětí Crassus zvítězil nad deseti tisíci spartakovci, kteří se položili táborem poněkud stranou svých, dvě třetiny jich pobil a vyrazil sebevědomě proti samotnému Spartakovi. I nad ním dobyt skvělého vítězství a pronásledoval ho, když prchal k moři s úmyslem přeplavit se na Sicílii.“²⁵⁹

O této bitvě se u Plútarcha nenachází žádná zmínka. Naopak Spartacus rovnou prchl Lucanií k moři, kde se u Messinské úžiny setkal s několika pirátskými loděmi a na mysl mu přišla myšlenka využití pirátských lodí, které by je mohly přepravit na Sicílii, kde by otroci rozdmýchali staré otrocké bouře. „...v době krize gracchovské a mariovské a v souvislosti s nimi došlo na četných místech římské říše ke vzpourám otroků, na Sicílii se dokonce vyvinuly ve dvě krvavé války (135-132 a 109-102).“²⁶⁰ Podle Olivy²⁶¹ skutečně na Sicílii k menším vzpourám docházelo.

Kilikijští piráti s ním opravdu uzavřeli smlouvu, vzali si zálohu za převoz, ale nakonec odpluli i se zálohou bez jediného spartakovce na palubě. Jestli jej podvedli, nebo byli podplaceni, není jasné. „A tak odešel znova od pobřeží a usadil vojsko na Rhégijském poloostrově.“²⁶²

²⁵⁸ Plut., Crassus., 10

²⁵⁹ App., civ.I, 118

²⁶⁰ Theodor Mommsen, Diktátoři, Votobia, Olomouc 1996, str. 70

²⁶¹ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 102

²⁶² Plut., Crassus., 10

V dalším popisu je Appianos velice strohý a tak budu vycházet především z Plútarcha²⁶³. Když Crassus přitáhl blíž, zjistil, že nejuhodnější taktikou pro něj bude využití umístění Spartakova tábora na poloostrově, a dal nejužší část překlenout opevněním. Vojáci vykopali za poměrně krátkou dobu příkop od moře k moři tři sta stádií²⁶⁴ dlouhý a patnáct stop hluboký, široký a nad příkopem ještě nechal vystavět násep. Tímto počinem nejen že zaměstnal vojáky, ale hlavně zamezil Spartakovi přístup k potravinám. Spartacus po dobu prací legionáře při práci napadal. „*Napadal je často a nečekaně, bez ustání dával házet do příkopu otepi dříví, zapaloval je, a tak jim znepríjemňoval práci.*“²⁶⁵

Podle Appiana²⁶⁶ se Římu, který se dozvěděl o Crassových podnicích proti Spartakovi, zdála válka proti otrokům již příliš dlouhá a hlavně nedůstojná. Tak byl povolán nový velitel, který se právě vracel z Hispánie – Pompeius, Crassův rival. Crassus se tedy všemožně snažil, aby průběh války urychlil a nepřenechal vítězné pocty Pompeiovi. „*Rovněž Spartacus chtěl zabránit srážce s Pompeiem a navrhl Crassovi příměří.*“²⁶⁷ Ten jej však odmítnul a Spartacus, ke kterému se mezi tím připojily jízdní oddíly, podnikl odvážnou akci a prorazil Crassovo opevnění a dal se na útěk k Brundisiu.

Plútarchos²⁶⁸ myslí, že nejprve se podařilo během sněhové bouře prchnout asi třetině otroků. Crassus se zalekl, aby se nevydali na Řím, a jal se je pronásledovat, přičemž zjistil, že se část mužů se Spartakem nepohodla a utábořila se samostatně u Lucanského jezera. Crassus je přepadl, ale nemohl je pobít ani pronásledovat, neboť jim na pomoc přišel sám Spartacus. „*Crassus před časem napsal senátu, že je třeba zavolat i Luculla z Thrákie i Pompeia z Hispánie, teď si to však rozmyslil a spěchal, aby válku ukončil dřív, než ti dva přijdou, protože věděl, že by úspěch byl přičítán ne jemu, ale tomu, kdo by přišel na pomoc.*“²⁶⁹ Crassus musel jednat a rozhodl se nejprve zaútočit na ty, již se oddělili pod vedením Gannicia a Casta a tábořili samostatně. Vyslal napřed asi šest tisíc mužů, kteří měli zůstat neprozrazení jako záloha, byli však spatřeni dvěma ženami a jistě by byli

²⁶³ Plut., Crassus., 10

²⁶⁴ Délka stadia kolísá v závislosti na délce stopy (atické stadio obnáší přibližně 186 m), Der Neu auly, s.v. Stadion

²⁶⁵ App., civ. I, 199

²⁶⁶ App., civ. I, 119

²⁶⁷ App., civ. I, 120

²⁶⁸ Plut., Crassus., 10

²⁶⁹ Plut., Crassus., 11

ztraceni, kdyby Crassus nezavelel k útoku a nestrhla se jedna z nejprudších bitev války, ve které Crassovo vojsko pobilo přes dvanáct tisíc nepřátel. Spartacus se po této porážce stáhl do hor u Petelie. V patách však měl Crassova legáta Quinta a kvestora Scrofa. Došlo k další bitvě, z které Scrofus jen stěží unikl a Spartacus dobyl dalšího velkého vítězství.

„Tento úspěch Spartaka zničil, protože domýšlivost uprchlých otroků po něm velmi stoupla. Teď už se nechtěli vyhýbat boji ani poslouchat velitele, ale už na cestě je obklopili se zbraněmi v rukou a přinutili je táhnout zase zpátky Lucanii proti Římanům - nic nebylo Crassovi vítanější než jejich spěch.“²⁷⁰

Jak dále Plútarchos²⁷¹ popisuje, přišlo hlášení, že Pompeius je na cestě. I politická situace Crassa tížila. V předvolební době totiž většina lidí v Římě tvrdila, že právě Pompeius svede rozhodující bitvu, která rozhodne válku. Crassus se tedy snažil, aby on byl tím, kdo svede rozhodující bitvu, a nechal rozbít tábor hned vedle tábora nepřátel. Začal stavět příkop, ale otroci po skupinkách napadali pracující vojáky a přidávali se k nim další a další. Spartacus viděl, že situace je neudržitelná, a vyzval své muže k boji. *„Když mu byl přiveden kůň, vytasil meč a koně probodl se slovy, že zvítězí-li, bude mít množství krásných koní od nepřátel, bude-li poražen, nebude už žádného potřebovat.“²⁷²*

Appianos²⁷³ situuje závěrečnou bitvu do oblasti Brundisia. Podle Olivy²⁷⁴ je tato verze pravděpodobnější, neboť z Brundisia se mohl dostat na Balkánský poloostrov a odtud již nezbývalo příliš k dosažení thráckých břehů. Spartacus tedy dorazil na místo určení, kde zjistil, že dorazil i vítěz nad Mithridatem, pontským králem, Lucius Licinius Lucullus. Podmínky, jež nastaly, mu nedaly jímou šanci než zahájit s Crassem boj. *„Nastala dlouhá a těžká bitva, poněvadž tolik tisíc lidí se ocitlo v beznadějně situaci. Spartacus byl zraněn kopím do stehna, klesl na koleno, ale nastavil štít proti útočníkům a bránil se, až nakonec byl obklíčen a padl sám a s ním i mnoho jeho vojáků.“²⁷⁵*

²⁷⁰ Plut., Crassus., 11

²⁷¹ tamtéž

²⁷² Plut., Crassus., 11

²⁷³ App., civ. I, 120

²⁷⁴ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 105

²⁷⁵ App., civ. I, 120

Stejný konec, i když o něco dramatictější podaný, mu přisoudil i Plútarchos. „*Pak se pustil středem ozbrojenců v pršce ran přímo na Crassa, k němu se sice nedostal, zabil však dva centuriony, kteří na něho společně zaútočili. Nakonec, když všechno kolem něho uteklo, zůstal tam stát sám, byl obklopen mnoha vojáky, bránil se, až byl ubit.*“²⁷⁶

Dle Appiana²⁷⁷ se Spartakovo tělo nikdy nenašlo a spolu se Spartakem padlo prý až na šedesát tisíc jeho druhů a pouhý tisíc římských vojáků. Tato čísla nebudou příliš pravděpodobná, uvážíme-li statistiku bojů předešlých, a jak uvádí Oliva²⁷⁸, musíme brát v potaz i tendenční zkreslení údajů v římský prospěch. Prchnuvší otroci byli pochytní a na Crassův příkaz ukřižováni podél cesty z Capuy až do Říma. Via Appia, téměř dvě stě kilometrů dlouhá cesta, byla proměněna v křížovou cestu a na celé její délce se nacházelo na šest tisíc křížů.

²⁷⁶ Plut., Crassus., 11

²⁷⁷ App., civ. I, 120

²⁷⁸ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 108

6. SPARTACUS NA STRÍBRNÉM PLÁTNĚ

Nejvýznamnějším a nejzdařilejším filmem je Spartacus z roku 1960, kterému je věnována následující kapitola. Ovšem Spartakova postava se objevuje i v dalších filmech. Solomon²⁷⁹ se ve své knize *The Ancient World in the Cinema* těmito několika dalšími filmy zabývá podrobněji. Prvním počinem byl Latiův film *Spartaco* z roku 1909, ale zdroje o tomto díle jsou chabé a neúplné. Tento film byl zcela bez pochyby založen na tehdy oblíbeném románu Raffaella Giovagnoliho *Spartaco* z roku 1874. Mnoho informací nemáme ani o další filmové verzi Spartakových osudů z roku 1914, jejímž režisérem byl Cines. Více víme o filmu z roku 1913, který byl režírován G. E. Vidalim a hlavní roli zde ztvárnil M. G. Ausonia. Tato verze je, i když nekompletní, v Americe stále dostupná díky Georgi Kleinovi, který ji roku 1914 distribuoval. Tento film Solomon nazývá „základním gladiátorským filmem“²⁸⁰, neboť závěrečné vyvrcholení filmu se odehrává ve slavném římském Cirkus Maximus, kde Spartacus bojuje se lvem. Tato vrcholná scéna je velice dobře udělána stejně jako scéna z hory Vesuv, při které se Spartacus se svými muži spustí po hladké stěně na provazech z vinné révy.

Další film *Sins of Rome (Hříchy Říma)* z roku 1954 je jedním z nejhorších zpracování. „Je to jeden z těch filmů, které jsou tak špatně napsané, tak přílišně přehrávané, tak nedbale namluvené, že je to až zábavné sledovat, pokud je člověk v dobré náladě“²⁸¹ Jediným pozitivem je zřejmě kamera.

The Slave (Otrok), též vydaný pod názvem *The Son of Spartacus (Spartakov syn)* roku 1962, svým způsobem navazuje tam, kde Kubrickův film skončil. Římský voják jménem Randis, ztvárněný Stevem Reevesem, zjistí, že je Spartakovým synem a zorganizuje další vzpouru i s vědomím toho, jak dopadl pokus jeho otce. Tentokrát však vzbouřenci vítězí. Tento film byl produkován stejnou společností jako slavný film *Duel of the Titans (Souboj Titánů)*. Historickými osobnostmi v tomto příběhu jsou Crassus, Caesar a Clodius. Crassovi v tomto filmu není přichystán zrovna příjemný konec. Film končí jeho děsivou popravou, při níž mu je na obličej lito roztavené zlato se slovy: „Zlato byl tvůj život, ať je nyní tvoje“

²⁷⁹ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 56

²⁸⁰ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 56

²⁸¹ tamtéž

*smrti.*²⁸² Crassus je zde znázorněn jako bohatý ničemný plutokrat. Hledat historické souvislosti je zřejmě zbytečné, neboť cokoliv o životě Spartakova syna je pouhá fabule, ale je nutno uvést, že Crassus zemřel v dobovačné válce s Parthy a byl setnut²⁸³. Z diváckého hlediska je však mnohem efektivnější zlato rozlévající se po obrazovce jako po Crassově obličejí.

Poslední zpracování je z roku 2004 a je mu věnována kapitola s názvem *Spartacus podruhé*.

²⁸² tamtéž
²⁸³ Plut., Crass., 31

7. SPARTACUS POPRVÉ

Jednoho z nejlepších filmových zpracování se Spartacus dočkal roku 1960. Byla to doba velkých epických filmů s antickou tematikou. Asi nejslavnější film, který Spartakovi předcházela, byl jedenácti Oscary oceněný Ben Hur z roku 1959. Hlavní roli v Ben Hurovi dostal Charlton Heston, což zřejmě i částečně napomohlo vzniku Spartaka, neboť jeho největším protikandidátem v zisku hlavní role byl pozdější představitel samotného Spartaka Kirk Douglas. „Přečetl jsem si jeden scénář. Hlavní role by mi seděla dokonale - Ben Hur!“²⁸⁴ Jak dále Douglas vypráví, po neúspěšném ucházení se o hlavní roli si vzpomněl na román, který se mu do rukou dostal roku 1957. Tím románem byl Spartacus od Howarda Fasta z roku 1951. Howard Fast²⁸⁵ byl mezi lety 1950 a 1951 vězněn za své politické přesvědčení, neboť byl komunistou a věznění se odrazilo i v tomto románu. V době, kdy začal Douglas přemýšlet o natočení Spartaka, již Fast nebyl na tzv. Blacklistu. Od Junkelmana²⁸⁶ se dozvídáme, že Černá listina Hollywoodu byl seznam osob, jež nesměly z politických důvodů zveřejňovat své práce. Týkalo se to především scénáristů, režisérů, ale i herců.

Ve svých pamětech dále Douglas²⁸⁷ zmiňuje, že během zajišťování financí pro film přislíbil Fastovi, že bude i scénáristou tohoto filmu. Když však přišlo prvních pár stránek scénáře, bylo jasné, že ačkoliv je Fast dobrý spisovatel, je špatný scénárista. Douglas si vzpomněl na výborného scénáristu Daltona Trumboa. Ovšem i zde byl problém, neboť Trumbo byl na již zmíněné Černé listině Hollywoodu, což znamenalo, že oficiálně nesměl spolupracovat na žádném filmu. Douglas nejprve s Daltonem Trumboem spolupracoval tajně a Trumbo psal pod jménem Sam Jackson. Později prosadil, aby Trumbo mohl nejen oficiálně spolupracovat na jeho filmu, ale aby byl nakonec napsán v úvodních i závěrečných titulcích filmu. Jak praví Junkelmann²⁸⁸, *Spartacus* byl jedním z počínů, který pomohl ukončit éru McCarthyismu. Jak Douglas²⁸⁹, tak Junkelmann²⁹⁰ dále hovoří o

²⁸⁴ K. Douglas, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 261

²⁸⁵ „Fast war Kommunist und war 1950-1951 für seine politische Überzeugung ins Gefängnis gegangen. Der Roman war also unter dem unmittelbaren Eindruck dieses Erlebnisses entstanden.“ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 153

²⁸⁶ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 153

²⁸⁷ K. Douglas, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 264

²⁸⁸ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 151

²⁸⁹ Douglas, Kirk, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 264, 265

velkých problémech se scénářem. Další komplikací byla nesnášenlivost mezi Trumboem a Fastem. „*Setkali se spolu jen jednou a Fast hned začal Trumbovi vyčítat, že ve vězení neorganizoval vyučování marxismu*“²⁹¹ Douglas ve své knize říká, že spolupráce s Fastem byla velice složitá. „*Howard byl neuvěřitelný egomaniak, on jediný měl vždycky pravdu. Všichni ostatní dělali všechno špatně.*“²⁹²

Další otázkou bylo herecké obsazení. Hlavní role byla již jasná, ale Kirk Douglas se snažil, aby i ostatní postavy byly obsazeny herci a herečkami zvučných jmen, a hlavně talentovanými herci. Spartakova hlavního protivníka, vždy uhlazeného, povýšeného a elegantního Crassa, si zahrál Sir Laurence Olivier. Do role Lentula Batiata, otrokáře a jakési spojnice všech hlavních postav, byl obsazen vynikající Peter Ustinov, který byl za tento film oceněn Oscarem v kategorii *Nejlepší herecký výkon ve vedlejší roli*. Další podstatnou roli, tentokrát postavu bez historického základu, si zahrál již dříve cenou Akademie oceněný Charles Laughton. Laughton hraje Graccha. Gracchus je fiktivní postavou, jež má připomínat bratry Gracchy a jejich přátelskou reformní politiku i přesto, že poslední z nich byl zabit půl století před nástupem Spartaka. Dalším obsazeným hercem byl Tony Curtis. „*Hrozně stál o to, být obsazený do Spartaka...Nedal se odradit. Tak jsme si pro něj roli vymysleli – hrál poetického mladíka Antonia, který je Spartakovi postupně blízký jako syn.*“²⁹³ V dalších rolích se objevili Jean Simmons jako Varinia – Spartakova manželka, John Gavin jako Julius Caesar, John Ireland jako Crixus a Herbert Lom jako Tigranes Levantus. Zajímavým faktem bylo, že do rolí aristokratických Římanů byli dosazováni britští herci, píše Junkelmann²⁹⁴, zatímco do rolí otroků, kteří měli být ti lidoví, ti dobří, byli obsazováni američtí herci. Britský přízvuk měl u amerického diváka vzbuzovat pocit něčeho cizího, zatímco s postavami s americkým přízvukem se měl lépe ztotožnit.

Společnost Universal rozhodla, že režisérem by měl být Anthony Mann. Douglas²⁹⁵, jak sám píše, se tomu bránil, neboť Mann podle něj nebyl tím pravým

²⁹⁰ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 153

²⁹¹ Douglas, Kirk, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 266

²⁹² Douglas, Kirk, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 267

²⁹³ Douglas, Kirk, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 270,271

²⁹⁴ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 160

²⁹⁵ Douglas, Kirk, Hadráťův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 273

„Mám rád lidi, kteří přicházejí s nápady, jak věci udělat líp. Tony Mann takové nápady neměl. Rozsáhlost šíře záběru v tomto filmu jako by ho děsila.“²⁹⁶

Natáčení začalo 27. ledna 1959, píše Douglas²⁹⁷, a vše šlo poměrně snadno. První týden filmování probíhal v Údolí smrti, kde se natáčely sekvence z dolů. Problém nastal, když se začaly točit scény z gladiátorské školy a téměř režisérem se stal herec Peter Ustinov²⁹⁸, neboť Mann souhlasil se všemi jeho připomínkami. Nakonec přišli sami lidé z Universalu s tím, že Mann musí být vyměněn. Douglas začal tedy tvrdě prosazovat Stanleyho Kubricka, s kterým již spolupracoval na filmu *Cesty slávy (Paths of Glory)* z roku 1957.

Kubrick se k natáčení dostal jako poměrně mladý režisér, nebylo mu ještě ani třicet let a na svém kontě měl zatím jen čtyři filmy. Jak sám Douglas²⁹⁹ píše, Kubricka si vybojoval, ale možná i právě kvůli tomu, že doufal, že bude ovlivnitelný - nic takového se však nestalo.

„Kubrick si vzal projekt na starost a prosazoval do filmu vlastní nápady a kritéria. Mnoho členů natáčecího štábu jeho vystupování pobouřilo: kameraman Russell Metty si stěžoval producentům, že Kubrick převzal jeho práci. Kubrick mu na to odpověděl, aby si sednul a nic nedělal. Metty se podrobil a paradoxně získal Cenu Akademie za kameru.“³⁰⁰ Vytvořily se jakési dva tábory, uvádí Junkelmann³⁰¹, Fast a Kubrick proti Trumbovi a Douglasovi. Trumbo a Douglas obdivovali Spartaka a chtěli z něj vytvořit až heroickou postavu s rysy světce, přičemž Kubrickovi, který prosazoval realističtější představy, vyčítali, že dostatečně s otroky nesoucí. Kubrickovi se líbilo vnitřní napětí mezi vzbouřenci a chtěl vytvořit paralelu mezi spory Crassa a Graccha. To se mu ovšem nepodařilo prosadit a tak scény s otroky natočil, dalo by se říci, až jako parodii. „Natočil to tak, že každý divák je rád, když se z tábora otroků vrátí zpět k Římanům.“³⁰²

²⁹⁶ Douglas, Kirk, Hadrářův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 273

²⁹⁷ tamtéž

²⁹⁸ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 153

²⁹⁹ Douglas, Kirk, Hadrářův syn, QUINTET, Praha, 1993, str.274

³⁰⁰ Marcinek, Honza „Stanley Kubrick.“ [http://www.csfd.cz/reziser/2967-stanley-kubrick/]. Česko-Slovenská filmová databáze, 30. 6. 2009, 15:46

³⁰¹ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 153, 154

³⁰² M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 154

Film byl na Kubrickovo přání natáčen převážně v interiérech, ale jak se v Douglasových³⁰³ memoárech dozvídáme, velké bitevní scény byly natáčeny ve Španělsku nedaleko Madridu a perfektně synchronickou římskou armádu v závěrečné scéně si zahráli španělští vojáci.

Úvodní scéna, již zmiňovaná sekvence natáčená v Death Valley, otevírá přes tři hodiny dlouhý film. V ní poznáváme hlavního hrdinu Spartaka, který je ve třinácti letech prodán do lybijského lomu jako otrok. Již zde se setkáváme s první velkou historickou nepřesností, neboť Spartakus byl, jak víme od Appiana³⁰⁴, před svým odvečením do otroctví v thráckém pomocném sboru římské armády. Protože se autoři filmu, smýšlí Junkelmann³⁰⁵, snažili o to, aby otroci znázorňovali jakýsi ideál – ideál svobody a cti a aby nebyli považováni jen za krvelačná zvířata, za která je měli Římané – musí být hlavní hrdina čistý, neposkvrněný a to po všech stránkách. Bohužel je tato snaha o idealizaci a přehnané hlásání rovnosti, svornosti a bratrství prosazována na úkor scén s otroky, které působí občas nezajímavě a neuceleně, nepropracovaně. Divákovi jsou prezentovány jejich radostné dny plné veselí a výcviku, který je ale na rozdíl od výcviku v gladiátorské škole pln nadšení a píce. Když otroci necvičí, tak zpívají, nebo se jinak veselí. Samozřejmě nesmíme opomenout i momenty jejich poutě k moři, kde mnozí trpí ať už zimou, hladem či únavou, ale ani tyto scény nás nepohltí tolik jako ty, ve kterých vystupují Římané.

Otroci v lomech měli nejtěžší postavení. Oliva³⁰⁶, čerpající z Diodóra Sicilského, píše o neuvěřitelných mukách, kterými si otroci den co den procházeli a vysvobozením jim byla jen smrt. Spartacus vyvedený z tohoto pekla se tak pro autory mohl stát lepším předobrazem schopného bojovníka za svobodu, který se smrti nebojí.

V dolech si Spartaka vyhlédne majitel gladiátorské školy v Capuji Lentulus Batiatus a zachrání jej od jisté smrti, neboť je jako Prométheus přikovaný ke skále za to, že pomohl jinému otrokovi trpícímu pod těžkým břemenem. Již od prvních minut filmu je tak jasné, kdo je dobrým a kdo tím zlým. Z dolů je Spartakus převezen do gladiátorské školy, kde poznává nejen svou životní lásku Varinii, ale i

³⁰³ Douglas, Kirk, Hadráňův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 282

³⁰⁴ App., civ. I, 116

³⁰⁵ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 154

³⁰⁶ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 30

své spolubojovníky. O tom, že Spartakus měl ženu, se dočítáme u Plútarcha³⁰⁷, který ovšem její jméno nezmiňuje. Z krátkého úryvku citovaného v předešlé kapitole je možné vyvodit, že přišla do zajetí s ním a posléze s ním i prchla. Varinia je otrokyně sloužící v domě Lentula Batiata. Ženy v gladiátorské škole slouží jako kuchařky, pradelny, ale jsou zde i pro potěchu gladiátorů. Oliva je k takovému pohledu na život v gladiátorské škole přinejmenším skeptický. S gladiátory podle něj bylo zacházeno stejně krutě jako s jakýmkoliv jiným otrokem. Oliva podává důkaz z gladiátorské školy v Pompejích, kde se v jedné kobce, v níž se dalo sotva sedět natož stát, našla těla čtyř spoutaných nešťastníků. Tím by měla být vyvrácena představa vytvořená filmem, že gladiátoři byla vyšší kasta otroků, která si žila nad poměry a jediné, co jim hrozilo, byla smrt v boji. Samozřejmě se dočítáme o gladiátorech, kteří si vybojovali svobodu, ale častější cestou za svobodou byla smrt. D. S. Potter³⁰⁸ podává ve svém příspěvku komplexnější pohled na život gladiátorů a ukazuje, že životní podmínky, alespoň některých z nich byly lepší.

Pro film je nesmírně důležitá hudba, která je v tomto díle provedena excelentně. Autor hudby Alex North byl za svůj výkon nominován na cenu Akademie. North střídá v podstatě čtyři hudební motivy, přičemž dva motivy jsou stejné, jen jinak podané v případě otroctví a jinak v případě svobody. Další motiv je věnován Crassovi a poslední Varinii a Spatakovi. Kubrick prosadil, aby scény, ve kterých se do sebe teprve zamilovávají, byly absolutně beze slov doprovázené pouze tímto leitmotivem. Milostné scény měly k tomuto filmu přitáhnout i více ženského publika a v mnoha případech slouží pouze pro vyplnění mezery v sekvencích z gladiátorské školy a později otrockého tábora. Junkelmann³⁰⁹ má za to, že příběh lásky filmu opravdu nepomohl. V gladiátorské škole tento příběh v celku funguje, ale jakmile se otroci dostanou na svobodu, stává z něj doslova filmařská katastrofa.

Crassus je reprezentantem Říma a hlavní Spartakův nepřítel. Části filmu věnované Římu a Římanům jsou dle Junkelmann³¹⁰ skutečnější, zajímavější a realističtější než idyla osvobozených otroků. Skutečný konflikt neprobíhá mezi

³⁰⁷ Plut., Crassus., 8

³⁰⁸ David S. Potter, Gladiátor and bloody sport v: M. M. Winkler, Gladiátor (Film and history), Blackwell, 2004, str. 73

³⁰⁹ M. Junkelmann, P. von zabrn, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004,

157

³¹⁰ M. Junkelmann, P. von zabrn, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004,

155

otroky a Římem, ale mezi autoritářem Crassem a zkorumpovaným liberálem Gracchem. Trumbovi se nelíbilo, že v prvních verzích filmu Crassus působil jako důležitější postava. Muselo se tedy dotáčet a přetáčet a byly přidány scény, v nichž otroci dobývají vítězství. Trumbova představa byla taková, že příčinou rozkladu republiky bude právě otrocké povstání a Spartacus, jakožto heroický rek, potáhne na Řím. Douglas, přesvědčený sionista, píše Junkelmann³¹¹, měl prý dokonce takovou představu, že Spartacus vyvede otroky z Říma, jako Mojžíš Židy z Egypta.

Crassus, vportrétovaný jako odkaz na autokracii a státní kontrolu v Sovětském svazu³¹², prezentující opravdový Řím ve své slávě, pompéznosti ale i krutosti, nás zavádí i do politického života Říma, kde je jeho protivníkem fiktivní postava Gracchus. Je tím, kdo Crassovi brání v užití plné moci, což musíme brát s rezervou a spíše jako fabulaci, neboť si musíme uvědomit, že v historických souvislostech se nacházíme v Římě rozděleném mezi tři velké osobnosti. Crassus historický ani zdaleka neměl v úmyslu chopit se neomezené moci. Jeho konkurenty byli Pompeius, kterému, jak se u Plútarcha³¹³ dočítáme, Crassus nemohl zapomenout, že byl nazýván Magnus, a že slavil svůj první triumf ještě dříve, než usedl do senátorského křesla. Gaius Julius Caesar jako třetí soupeř, jenž v této době zastával úřad vojenského tribuna, avšak není nijak doloženo, že by se jakýmkoli způsobem zapojil do bojů proti Spartakovi. Rozhodně se však nemohl stát velitelem římské posádky, jak prezentuje film, neboť ta v té době neexistovala.

Scénář se snaží o propojení Crassova a Spartakova života a Crassus tak přijíždí do gladiátorské školy, kde se chce se svými přáteli pokochat zápasy, tentokrát na život a na smrt. K boji si vyberou čtyři muže a mezi nimi i Spartaka, kterému je jako protivník přidělen černošský bojovník Draba, bojující se síť³¹⁴. Junkelmann³¹⁵ zde upozorňuje na to, že je to nemožné, neboť takový způsob boje nebyl v té době užíván.

³¹¹ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 158

³¹² M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 158

³¹³ Plut., Crass., 7

³¹⁴ *Retiarii* byli lehce ozbrojení gladiátoři bojující se sítí, tento typ bojovníka se pravděpodobně objevil až v raném císařství. DNP, s.v. munus, part D

³¹⁵ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 157

„Gladiátoři byli vyzbrojeni různým způsobem a byli vyznačováni buď podle své národnosti, nebo podle druhu výzbroje. Tak např. Thrákové byli ozbrojeni malým, nejčastěji kulatým štítem a zakřiveným mečem či dýkou. Samnité velkým štítem a rovným mečem, Galové štítem a mečem nebo kopím. Zvláště oblíbení byli gladiátoři, kteří měli v ruce velkou síť (rete, proto nazýváni retiarii) a trojzubcem, někdy i dýkou.“³¹⁶

Oliva³¹⁷ uvádí, že gladiátoři měli k dispozici i koně nebo malé bojové vozy. Dalším rozlišovacím prvkem byly přilbice, které se lišily tvarem a zdobením. Thrákové mívali velkou přilbu s krytým obličejem.

„Přitom nebyli proti sobě posíláni gladiátoři stejně vyzbrojení. Tak bojovník se sítí a trojzubcem nastupoval nejčastěji proti Galovi, Thrák s malým štítem proti Samnitovi či rovněž proti Galovi.“³¹⁸

Při vstupu do arény užijí gladiátoři známé formule „*Morituri te salutamus*“ („*Jdoucí na smrt tě zdraví*“). Vypukne boj a Draba Spartaka poráží, ale rozhodne se, že se nepoddá vůli pánů a Spartaka ušetří, načež se vrhne na své diváky a je zabit. Z tohoto momentu filmaři udělali zlomový bod, kdy je v otrocích zažehnut plamínek vzpoury. Vše vyvrcholí v okamžiku, kdy se v jídelně Spartakus od cvičitele Marcela dozví, že Crassus odkoupil jeho lásku Varinii a ta je poslána do Říma. V té chvíli se strhne boj vrcholící slavnou scénou, kdy je Marcus Spartakem utopen v hrnci s polévkou a otroci se následně probijí ven. Ani zde se autoři příliš nezatežovali s historickými fakty. Z pramenů³¹⁹ je nám známo, že útěk byl delší dobu připravován a do spiknutí bylo zasvěceno na dvě stě osob. Přípravy vzpoury byly ale vyraženy a uprchnout se zdařilo jen asi sedmdesáti mužům.

V této chvíli se nám naskýtá pohled do zákulisí římské politiky, jednání senátu i zákulisních bojů. Hlavním oponentem v senátu je Crassovi již zmiňovaný Gracchus, zastánce lidských práv proti aristokracii a republikánské ústavy. Otroci se uchýlí na horu Vesuv a zasedající senátoři jsou nuceni řešit nastalou situaci. Crassus je jednání nepřítomen a slova se ujímá Gracchus. Crassus je znázorněn jako muž

³¹⁶ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 40, 41

³¹⁷ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 41

³¹⁸ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 41

³¹⁹ Plut., Crassus., App., civ. I

prahnoucí po moci. Jeho postoj je výborně vyjádřen v Gracchových slovech k Caesarovi, poté co vyšle Varinia Glabra proti vzbouřencům a Caesara jmenuje velitelem římské posádky, což je, jak jsme již zmiňovali, z historického hlediska nemožné. Gracchus mu říká: „*Víš, ta naše republika je jako bohatá vdova. Většina Římanů ji miluje jako vlastní matku. Ale Crassus sní o tom, že se s tou starou dámou, mírně řečeno, ožení.*“³²⁰ Howard Fast pravděpodobně vycházel z Appiana³²¹, neboť právě v jeho verzi je proti otrokům vyslán Glabrus.

Další postavou bez historického základu, avšak ve filmu opět fungující jako spojník mezi hlavními představiteli, je Antonius, reprezentující otroka vzdělaného a jemného, vytvářeje kontrast k otrokům bojovníkům. Antonius v podání výborného amerického herce Tonyho Curtise si spolu s Laurencem Olivierem, hrajícím Crassa, zahrál i ve slavné scéně ve vaně, jež se stala známou díky zásahu cenzorů.

„*Dalton napsal dokonale vymyšlenou scénu mezi postavou, kterou hrál Olivier, tedy bohatým římským aristokratem Crassem, a postavou, kterou hrál Tony Curtis – senzitivním, poeticky laděným chlapcem Antoniem. Crassus se ho snaží svést, ale pouze v náznacích, nic očividného. Cenzorům se přece jen zdálo, že by v tom mohlo jít o homosexualitu, a proto pro všechny případy žádali, aby se tahle scéna vystříhla. Tvrdě jsme se bránili s nadějí, že se stříhat nebude. Vždyť se jen ukazoval další způsob, jak Římané zneužívali otroky.*“³²²

Dnes by taková scéna nevyvolala ani pozdvihnuté obočí, ale Amerika 60. let měla zcela jiné hodnoty. Jak píše Junkelmann³²³, prosazovalo se křesťanské pojetí lásky, tedy heterosexuální a čisté. Římané jsou oproti tomu znázorňováni jako perverzní, cyničtí a ateističtí. V roce 1991 byly vystřižené scény do filmu navraceny. V té době byl již Olivier dlouho po smrti a dodabování jeho hlasu se ujal jiný známý herec – Anthony Hopkins³²⁴. V mnoha Olivierových biografiích se pak psalo o jeho údajné homosexualitě. Přestože scéna má, dalo by se říci, erotický podtext, v podstatě se zde hovoří o moci neporazitelného Říma a o tom, že každý se před ním, ať chce, nebo nechce, musí jednou sklonit. Po tomto rozhovoru Antonius prchne a přidá se ke Spartakovi, pro nějž se v průběhu času stane skoro synem.

³²⁰ S. Kubrick, *Spartakus*, Universal, 1960, 1:00:53

³²¹ App., *civ. I*, 116

³²² Douglas, Kirk, Hadrářův syn, *QUINTET*, Praha, 1993, str. 276

³²³ M. Junkelmann, *P. von Zabern*, *Hollywoods traum von Rom*, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 157

³²⁴ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 56

Na Vesuvu se Spartakus setká s kilikijským pirátem Tigranem Levantem, který mu za vysokou částku nabídne převoz na Sicílii, kde by vzbouřenci měli možnost spojení se sicilskými otroky. Později je možno rozluštit zápletku, a sice že Gracchus uplatil piráty, aby otroky odvezli ze země. Tím by se pro Graccha dalo vše do pořádku, protože jej stále tíží obava, že Crassus se nastalé situace pokusí využít k uchopení moci. To se nakonec stane, piráty uplatí, ba co víc, přeplatí a oni Spartakovce zradí. O dohodě s piráty jsme informováni jak od Plútarcha³²⁵, tak od Appiana³²⁶, avšak ani u jednoho těchto událostem není věnována větší pozornost a není vysvětleno, z jaké příčiny piráti nakonec Spartakovce zradili.

Skrze rozhovory s pirátem je nastíněna myšlenka, že otrok se smrti nebojí, neboť ta je pro něj vysvobozením, a proto jsou otroci neporazitelní, i smrtí dojdou svého cíle. Co je však zvláštní a zcela odporuje historickým faktům, je skutečnost, že Spartakus disponuje takovým bohatstvím, jaké předvádí pirátovi.

„Cenným kovem nebylo tedy pro otroky zlato, nýbrž železo. Spartakus znal zřejmě dobře působení zlata a byl si vědom toho, jak zhoubný vliv by mělo na morálku jeho vojáků. Smysl zákazu drahých kovů v táboře byl však ještě hlubší. Jím se vzbouření otroci obraceli proti společnosti, jež je obklopovala. Jejich odpor proti zlatu byl současně i projevem odporu proti vlastnictví půdy, dobytka a zejména proti soukromému vlastnictví lidí – otroků.“³²⁷

Oliva se v tomto tvrzení odvolává na Appiana³²⁸, jenž píše, že se nesmělo obchodovat s cennými kovy, nýbrž pouze s mědí a železem. Na druhou stranu byla vzbouřenci prezentována myšlenka rovnosti a tudíž všechno všech. Pokud platilo toto usnesení, ani přítomnost drahých kovů by nebyla překážkou. Zdá se mi úsměvné sledovat scény, ve kterých otroci procházejí města jako vítání osvoboditelé, kterým je snášeno zajatými svobodnými občany všechno jejich nashromážděné bohatství, přičemž nejsou pobíjeni a znásilňováni, ale nanejvýš v žertu postrčení.

Marcus Glabrus je poražen a jako Spartakův posel vyslán do Říma. Otroci skrze odznaky státu symbolicky lámou jeho moc a rozlomené žezlo posílají do

³²⁵ Plut., Crassus., 10

³²⁶ App., civ. I, 118

³²⁷ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 97

³²⁸ App., civ. I, 117

Říma. Crassus jako Glabrův patron se cítí zahanben a na protest odejde ze senátu. Následuje řada mnohdy zbytečných scén vítězících, pochodujících a bavících se otroků. Z veškerého konání otroků je cítit entusiasmus, mnohdy až přehnaný a bohužel v těchto částech přestává film působit realisticky. Srovnáme-li tento film s pozdější Kubrickovou tvorbou, působí na nás až nad míru optimisticky. Řím se však s touto nadšeneckou armádou potýká již příliš dlouho a tak je za nového velitele povolán Crassus. Ten si však jako protislužbu vymíní udělení konzulátu a vrchní velení římských vojsk.

Následuje asi nejúchvatnější část filmu, ve které se prolínají proslovy vzbouřeneckého vůdce Spartaka, který motivuje své lidi k poslední bitvě, jež rozhodne nejen o jejich svobodě, ale o svobodě všech otroků. Na druhé straně sledujeme řeč nově zvoleného konzula Crassa, jenž slibuje nový Řím a nové pořádky.

Ačkoliv tyto scény dodávají filmu na pompéznosti a dramatičnosti, skutečnost tak monumentální nebyla. Film absolutně pomíjí první střety Spartaka a Crassa a rovnou přechází k závěrečné bitvě a fakt, že Crassus byl zvolen konzulem až po Spartakově porážce. Striktní dodržení historických faktů by však ubralo spádu a tempu filmu a nejzajímavější část by se stala rozvleklou a táhlou.

Bitva je strhující, uvážíme-li možnosti filmařů v 50. letech. Spartacus vedoucí své lidi není zabit, jak je doloženo u obou antických autorů, ale je zajat spolu s dalšími tisíci muži, kterým je nabídnut život za označení Spartakova těla či Spartaka samotného. Tato scéna podle Junkelmann³²⁹, odkazuje na vlnu udavačství v éře McCartismu. Tak vznikla asi jedna z nejpoblárnějších citací z Hollywoodských filmů. Jeden po druhém a nakonec všichni zajatí otroci křičí „I'm Spartacus“. Jak uvádí Solomon³³⁰, objevilo se toto zvolání ve filmech jako *Life of Brian* (1979), *The Mask of Zorro* (1998), *That thing you do* (1996). „Potřebovali jsme taky natočit zvuk – mužské hlasy, které by volaly „Zdráv buď, Crasse!“ a „Já jsem Spartacus!“ v angličtině. Potřebovali jsme křik tisíců hrdel. Napadlo nás, že bychom to mohli nahrát o přestávce nějakého fotbalového zápasu. Rozhodli jsme se pro klub státní Michiganské univerzity v East Lansingu, protože jak jsem prohlásil: „Spartacus samozřejmě půjde pro pomoc ke Spartánům.“ A tak

³²⁹ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 159

³³⁰ J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001, str. 53

*v sobotu 17. října 1959 došlo při fotbalovém zápasu Státní michiganské univerzity versus Notre Dame k historické události. 76 000 fanoušků jásalo a křičelo.*³³¹

Po boji je nalezena Varinie se svým novorozeným synem. Crassus, který Varinii miluje jako něco nedosažitelného, něco co patřilo jeho nepříteli, ji vezme k sobě domů. Mezi tím se zajatí otroci vydávají na svou křížovou cestu, přičemž Spartacus se svým věrným přítelem Antoniem dojdou až k branám Říma. Crassus se ujímá moci a vypisuje seznamy nepohodlných novému uspořádání, Gracchus je hned na prvním místě. Toto naprosté vymyšlení je však poměrně prospěšné dějové linii. V hollywoodském pojetí se senátory jako je Gracchus se vytrácejí ideály republiky a nastupují myšlenky vlády pevné ruky.

Crassus odmítnutý Varinií donutí Antonia a Spartaka, aby spolu bojovali na život a na smrt. Spartacus zvítězí a ušetří Antonia kruté smrti na kříži, sám je však ukřížován.

Důležitou postavou pro film je pro historii poměrně nezajímavý majitel gladiátorské školy Lentulus Batiatus. Ještě před bitvou je přiveden, aby určil živého či mrtvého Spartaka, až bude boj u konce a za to mu je přislíbeno obchodní právo na zajaté otroky. Lentulus je však po již zmíněném přiznání všech otroků k tomu, že právě oni jsou tím hledaným, vybičován z tábora pryč. Uchýlí se ke svému příteli Gracchovi a pomůže mu unést Varinii z Crassova domu. Gracchus se nakonec stává jakýmsi zastáncem otroků, neboť ve Spartakově porážce vidí i porážku obyčejných Římanů.³³²

Svobodná Varinia prchá s Lentulem Batiatem na voze, a jakmile projedou branou města, zastaví je vojáci kvůli identifikaci. Varinia, nesoucí Spartakova syna, spatří jeho kříž a přijde k němu, aby mu řekla, že ona a jejich syn jsou svobodní, a že jeho boj nebyl zbytečný. Posléze nasedne zpět do vozu a odjíždí vstříc svobodné budoucnosti. Podle Junkelmann³³³ je tato scéna s ukřížovaným Spartakem a jeho synem ztělesněním nového počátku a odkazem na Betlémskou scénu a je zde patrný silný vliv křesťanství, který celý film prostupuje.

Film nakonec vstoupil do filmových dějin jako jeden z nejlepších dobrodružných filmů. Z udílení cen Akademie za rok 1961 si jeho tvůrci odnesli

³³¹ Douglas, Kirk, Hadrátův syn, QUINTET, Praha, 1993, str. 282

³³² M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 160

³³³ M. Junkelmann, P. von Zabern, Hollywoods traum von Rom, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004, 157

čtyři zlaté sošky. Jednu Peter Ustinov za nejlepší herecký výkon ve vedlejší roli, další Russell Metty za kameru, Valles a Adriene Thomas za kostýmy a Alexander Golitzen, Eric Orbom, Julia Heron a Russell A. Gausman si odnesli Oscara za výpravu. V tomtéž roce získal Spartakus Zlatý glóbus za nejlepší film v kategorii drama.

8. SPARTACUS PODRUHÉ

Dvoudílný televizní film *Spartacus* byl natočen roku 2004 společností Universal, tedy stejnou společností jako jeho o 44 let starší předchůdce. Oba filmy vychází ze stejného námětu Howarda Fasta, kterému je v závěrečných titulcích dedikováno věnování. Připojeno i věnování Siru Alanu Batesovi, jehož největší rolí je spisovatel Basil ve slavném filmu *Řek Zorba*. Postava Agricoly, kterou v tomto filmu hraje, je smyšlená a odpovídá postavě Graccha z verze filmu z roku 1960. Tento film je o něco historicky přesnější než jeho předchůdce. Bohužel přes snahu o historičtější autenticitu zůstává televizním filmem s ne příliš dobrým hereckým obsazením, nemluvě o kostýmech či výpravě.

Začátek filmu je pojat jako průhled do děje, kdy je naznačeno, že Varinia bude vypravěčkou Spartakova životního příběhu. Příběh, který díky tomu, že bude předáván dál, nikdy nezemře, a tak bude i Spartacus žít na věky. Později zjišťujeme, že tato scéna se odehrává v noci před poslední bitvou. Celý film díky tomu vyznívá velmi pateticky. Původem rumunský režisér Robert Dornhelm, který podle údajů na internetových stránkách Česko-Slovenské filmové databáze³³⁴ natáčí především televizní filmy s historickým tématem (kupříkladu filmy jako *Deník Anny Frankové*, *RFK-životopis Roberta F. Kennedyho*, *Korunní princ Rudolf*), nás v další sekvenci zavede do Galie, kde se seznamujeme s Varinií. Následně sledujeme její zajetí, znásilnění římskými vojáky a odvezení na trh, kde je zakoupena majitelem gladiátorské školy Lentulem Batiatem.

Galové přivedení na trh jsou označováni za dar od Pompeia, ten byl ovšem v této době v Hispánii, kde bojoval proti Sertoriovi. Ovšem pochvalné řeči o Pompeiových vítězstvích se donesou až ke Crassovi, který je přijímá s nelibostí a tak je divákovi nastíněna nepřátelská povaha vztahu mezi těmito muži. V úvodu je Crassus představen v historicky přesném světle, hlavně jako bohatý muž a majitel velkého množství otroků.

Díky scéně, v níž Crassus ztvárněný Angusem Macfadyenem³³⁵, daruje ženě svého přítele zlatý náramek, se dostáváme do zlatých dolů v Egyptě. Máme si tak uvědomit, kolik lidské práce a utrpení takový náramek stojí a ve stejném stříhu

³³⁴ HCE. „Robert Dornhelm.“ [http://www.csfd.cz/reziser/3581-dornhelm-robot/] . Česko-Slovenská filmová databáze, 27.5.2009

³³⁵ Zdroj titulky, 01:26:01

potkáváme Spartaka. I zde se tak tvůrci drží knižního námětu před historickou skutečností. Spartacus se postaví za malého chlapce a brání jej před tyranským dozorcím, za což má být ukřižován. Zrovna ve chvíli, kdy mu mají být do rukou zatlučeny hřeby, přijíždí Lentulus Batiatus a Spartaka odkupuje a spolu s dalšími jej převezde do gladiátorské školy. Život ve škole je vykreslen poměrně realisticky a více do hloubky jsou rozebírány vztahy mezi gladiátory, díky čemuž dochází k částečnému vykreslení a pochopení hlavních postav Spartaka, Crixu nebo mlčenlivého Žida Davida, který má obdobnou funkci jako Antonius v Kubrickově díle. V tomto filmu není Spartacus pouze ve škole, ale bojuje i v aréně a stane se miláčkem davů. Tento fakt nečiní ze Spartaka přeidealizovaného hrdinu, jak tomu bylo u předešlého filmu. Tvůrci se pokouší o vykreslení kruté a pochybné zábavy, kterou si tehdy lid žádal, ale která se tehdejšímu člověku zdála normální.

Téměř stejně jako se film věnuje Spartakovi, věnuje se i Crassovi. Ten je zde opět situován do pozice muže, jenž touží po uchopení moci do svých rukou. Při rozhovoru v lázních, kdy s Agripou mluví o zastaralé republice, a že Řím by měl být v rukou jednoho muže, Agripa odpoví, že tím mužem by mohl být Caesar. Crassus se ho optá: „Slyšel jsi, co se o něm říká? Muž každé ženy a žena každého muže.“³³⁶ Tento citát je převzat se Suetonia, avšak v jiném slova smyslu než je mu přisouzen ve filmu. „Konečně aby nikdo nebyl na pochybách o tom, že byl Caesar zlopověstně poznamenán pro necudnost a cizoložství, připomínám, že jej starší Curio v jedné své řeči nazval „mužem všech žen a ženou všech mužů“.“³³⁷

Po návštěvě Crassa a jeho přátel v Capujské škole a po Drabově vzpouře, vypukne povstání vedené Spartakem, kterému díky Drabově činu dochází, že je lepší zvolit smrt a boj o svobodu, než-li život otroka. Poté, co přemůžou ozbrojence, kteří je hlídají, začnou se k nim přidávat další otroci, zejména ti pracující jako rolníci. „To znamená, že vedle otroků, kteří nepochybně tvořili daleko největší část povstalecké armády, byli tu – podobně jako i v povstáních sicilských – i někteří svobodní pracující v zemědělství, kteří byli do té míry nespokojeni se stávajícími poměry, že se odhodlali k účasti na vzpouře gladiátorů.“³³⁸ I Plútarchos zmiňuje, že ke vzbuřencům se přidávalo „mnoho tamějších pastýřů a ovčáků, protože to byli

³³⁶ Robert Dornhelm, Spartacus, 2004, (00:16.40 – 00:16.45), 1. díl

³³⁷ Suet., Caes., 52

³³⁸ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství

*lidé od rány a rychlých nohou, některé z nich jedny ozbrojili, jiných užívali jako špehů nebo z nich sestavovali lehké oddíly*³³⁹

S gladiátory odcházejí i ženy a vydávají se na Vesuv. Cestou je však zastihne posádka z Capuje, která je okamžitě rozprášena a povstalcům se do rukou dostávají kvalitnější římské zbraně.

Zatímco se vzbouřenci veselí, Crassus předstupuje před senát a vyzývá ho k vyslání tří kohort pod vedením Tita Glabra, které by měly vzpouru potlačit a znovu, tentokrát veřejně, poukazuje na nutnost vlády jednoho muže. Agripa se obává toho, že stane-li se Crassus konzulem, přetransformuje tuto funkci ve funkci císaře. S velitelem prvního tažení je poněkud problém, Appianos³⁴⁰ jej nazývá Varinnius Glabrus, avšak Plútarchos³⁴¹ jej pojmenovává Claudius. Rozhodně však ani u jednoho z autorů nenalzáme jméno Titus.

Spartacus se zamiluje do Varinie, které je, jak bylo již zmíněno, věnováno v tomto filmu mnohem více prostoru a to mnohdy na úkor kvality filmu. Když otroci určí za svého vůdce Spartaka, ten prohlásí, že potřebují zákony. Prvním zákonem je myšlenka, že všechno patří všem. Varinia prosazuje rovnost mužů a žen – dalo by se říci, že v průběhu děje se z ní stává bojovnice za ženská práva a svým způsobem Spartakovo svědomí. Mnohdy tato její snaha působí *nemístně a komicky*.

Film se snaží držet reálné historické dějové linie v zásadních bodech, ale pouze u snahy to občas končí. Již celkem početná armáda otroků se usadí na Vesuvu, pod kterým se utáboří Glabrus. Otroci spoléhají na Spartaka a ten je tak postaven do role, která mu není zrovna příjemná, zvláště když má od počátku konflikty s Crixem, kterému se vedoucí Spartakovo postavení nezamlouvá. Glabrus nenechá vystavět opevnění kolem tábora a otroci toho využívají ve svůj prospěch. Scénáristé, držíce se Plútarchovy³⁴² verze, nechají Spartakovce v noci slézt po žebřících z révy a překvapené vojáky porazit. Při tom zabijí i velitele, o čemž nevypovídá ani Plútarchos ani Appianos, a vyšlou k Římanům posla se vzkazem, aby je nechali být, jinak je zničí. Ačkoliv ani o tomto aktu není žádných zpráv, odpovídalo by to Spartakově povaze. *Spartakus netoužil po boji a dobývání Říma*, ale po svobodě a návratu domů. Tím končí první část filmu.

³³⁹ Plut. Crass., 9

³⁴⁰ App., civ. I, 116

³⁴¹ Plút. Crassus, 9

³⁴² tamtéž

Druhá část filmu začíná výcvikem otroků v táboře. Přijíždí Orsinus, kilikyjský pirát, kterého Spartacus uplatí, aby ho spolu s muži odvezl na svých lodích ze země.

Ke spartakovcům se přidávají další a další, a aby bylo možno uživit tak početnou armádu, přepadávají otroci města a berou vše, co jim přijde potřebné, nemajíce slitování. V těchto scénách je vidět, že Spartacus jako hrdina již není pojímán jako bezchybný a příkladný hrdina. Autoři projevují větší snahu o realističnost.

Paralelně jsou divákům nabízeny dva konflikty, jeden mezi Crassem a Agricolou, který chce povolat z Hispánie Pompeia, což Crassus ovšem rezolutně odmítá, doufaje, že se sám postaví do čela armády a vítězstvím dobude slávy, kterou chce upřít Pompeiovi; druhý konflikt vzniká mezi úspěchy opilým a bojechtivým Crixem a po svobodě a domovu toužícím Spartakem. Většina se prozatím přidává na Spartakovu stranu a tak vyrážejí na sever směrem do Galie. Jelikož jdou směrem od Noly, města nedaleko Pompejí, míjejí cestou Řím, kde vidí pálit hranice těl otroků, které dal Crassus náhodně vybrat a exemplárně potrestat. O tomto činu v pramenech od Appiana a Plútarcha nenacházíme zpráv.

Crassus v senátu prosadí, aby proti vzbouřencům byly vyslány legie z Galie, do jejichž čela touží být jmenován. Agricola schválí jeho návrh, avšak jako generála prosadí Publia Maxima. Jak je známo z Plútarcha, cestou do Galie se Spartakovi postavili dva konzulové Lentulus a Gellius. Druhý jmenovaný porazil odtrhnuvší se skupinku povstalců. „*Lentulus obklopil Spartaka velkými tábory, ten však vyrazil proti němu, začal bitvu, v níž porazil jeho legáty a zmocnil se všech zásob. Pak rychle táhl k Alpám. Na cestě se proti němu postavil s deseti tisíci vojáky Cassius, propraetor Předalpské Galie; ten byl však poražen, ztratil mnoho vojáků a jen tak tak se sám zachránil útekem.*“³⁴³ O Publiu Maximovi nepodávají ani Plútarchos ani Appianos žádných sdělení. Skutečnost, že jsou konzul i propraetor poraženi, vede senát k tomu, aby byl vrchním velitelem vojsk ustanoven Crassus. „*Když se o tom senát dověděl, rozhořčeně nařídil konsulům složit velení a ustanovil Crassa vrchním velitelem ve válce.*“³⁴⁴ Ve filmu je Publius Maximus poražen a zabit, na což Crassus reaguje proslovem před senátem, kde slibuje vybavení šesti nových

³⁴³ Plut., Crass., 9

³⁴⁴ Plut., Crass., 10

legií. Od Appiana³⁴⁵ víme, že skutečně velel šesti legiím, ke kterým přibral ještě dvě konzulské.

Otroci posílení vítězstvím a v tomto případě i touhou po pomstě, neboť římstí vojáci prchající z bitvy povraždí ženy, které zůstaly v táboře, chtějí táhnout na Řím. Iniciátorem tohoto nápadu není opět nikdo jiný než Crixus, ale Spartacus přemluví ostatní k novému plánu, a sice aby se vydali k břehům Sicílie a tam se spojili se sicilskými otroky. Jeho nápad je přijat a armáda povstalců zamíří na jih.

Cestu otrokům zkrájí Crassus. Autoři se drželi Plútarchovy verze, a tudíž Crassus vymyslí plán, podle něž sám očekává útok spartakovců, zatímco legát Mummio se jim dostane do týla a překvapí je ze zálohy. Mummio nesmí bez jeho rozkazu zaútočit. „*Ten však při první naději na úspěch se pustil do boje a byl poražen; mnoho vojáků padlo, mnoho jich odhodilo zbraně a zachránilo si holý život útekem.*“³⁴⁶ Poražené legáty Mummia a Servia nechají otroci zápasit na život a na smrt.

Crassus rozhořčený porážkou provede tzv. decimaci, neboli nechá popravit každého desátého muže. Tento čin, který obnovil v římském vojsku pořádek, popisují Plútarchos³⁴⁷ i Appianos³⁴⁸.

Agricola je Crassovým jednáním pobouřen a chce jej sesadit, Crassus však udrží své pozice a prohlédne i Spartakův plán odplout na Sicílii. Nechá si tedy vyhledat Orsina a vyhrožuje mu tak dlouho, dokud mu neprozradí, kde se má se Spartakem setkat. Orsinus Crassa pošle do Kalábrie, což je název pro Rhégijský poloostrov; tento název však pochází až ze 7. století, tedy z období, kdy již západní část Římské říše neexistovala. Odtud se Spartacus chtěl skutečně přeplavit na Sicílii. „*Kilikové s ním uzavřeli smlouvu, dostali odměnu za převezení, pak jej podvedli a odpluli. A tak odešel znova od pobřeží a usadil vojsko na Rhégijském poloostrově.*“³⁴⁹

Crassus vystaví napříč poloostrovem příkop, aby tak Spartaka a jeho muže odřízl od zásobování a zabránil mu ve volném průchodu. O této stavbě máme

³⁴⁵ App., civ. I, 118

³⁴⁶ Plut., Crass., 10

³⁴⁷ tamtéž

³⁴⁸ App., civ. I, 118

³⁴⁹ Plut., Crass., 10

nejlepší zprávy od Plútarcha.³⁵⁰ Spartacus se u palisády sejde s Crassem a nabídne mu příměří, nabídne mu svůj život za to, že jeho armádu propustí ze země. K vyjednávání mezi Spartakem a Crassem skutečně došlo, ale jeho přesný obsah nám není znám a jak píše Appianos³⁵¹, důvodem vyjednávání byla obava obou účastníků z blížící se Pompejovy armády. Spartacus Crassovi, který odmítne jeho nabídku, ukáže ukřižovaného legáta Mummia, což rozruženého Crassa vede ke slibu ukřižovat všechny jeho muže, až je porazí. Jak jsem však již zmínila v kapitole *Spartacus jako historická osobnost*, Mummio se po porážce navrací ke Crassovi a je mu odpuštěno. Zprávy o tomto nalézáme u Plútarcha.³⁵² Aktem ukřižování se divákům ukazuje i temnější stránka Spartakovy povahy, který je ochotný jít za svým cílem za každou cenu.

Přes opevnění se ve filmu Spartakus dostane lstí, kterou nezmiňuje ani jeden z autorů. Naváže kravám na rohy pochodně, tudíž ve tmě vypadají jako postupující vojsko. Jednotky se shromáždí na jednom místě vstříc postupující armádě krav a vzbouřenci zatím překonají val na místě jiném.

Po tomto úspěchu prosazuje Crixus tažení na Řím, Spartacus se chce opět otočit k Alpám, a tak se oddělí skupina Galů vedená Crixem. Crassovi zvědové se o tom dozví a jeho vojáci je u Lucanského jezera pobijí. O odpadlících, kteří jsou napadeni u Lucanského jezera, nás informuje Plútarchos³⁵³, který však neříká nic o tom, že by byli vedeni Crixem a navíc zmiňuje, že Crassus je sice přepadl, ale nemohl je zničit, neboť se tam objevil Spartacus. Appianos³⁵⁴ dokonce tvrdí, že Crixus byl poražen a zabit vojáky již zmíněného konzula Gellia u hory Garganu.

Spartacus se dozví o příjezdu Luculla a rozhodne se, že lepší než vyčkávání bude rychlý boj, aby zabránil spojení všech tří armád – Crassovy, Pompeiovy a Lucullovy.

Nastává čas poslední bitvy. Spartacus vychází ze svého stanu a je mu přiveden krásný silný kůň. David řekne, že je to dar, dar hodný krále. Spartacus však koně pustí a řekne, že je něco víc než král, že je svobodný člověk. Prohlásí, že když prohrají, nebude takového koně potřebovat a pokud vyhrají, bude takového

³⁵⁰ tamtéž

³⁵¹ App., civ. I, 120

³⁵² Plut., Crass., 10

³⁵³ Plut., Crass., 11

³⁵⁴ App., civ. I, 117

koně moct mít každý. Tím autoři navazují na Plútarcha³⁵⁵. Tuto část jsem citovala v kapitole *Spartacus jako historická osobnost*. Plútarchos ovšem nechává Spartaka koně probodnout, což by dnešní společnost orientovaná na práva zvířat s největší pravděpodobností neschvalovala.

Oliva³⁵⁶ se však domnívá, že pravděpodobnost tohoto gesta, které dělali římscí vojevůdci před obzvláště nebezpečnou bitvou, je pramalá, neboť jak se dočteme u Appiana, Spartacus byl raněn krátkým kopím, jež k boji užívali jezdci, a z toho lze usoudit, že i Spartakus bojoval na koni.

„Zajímavý doklad související patrně s posledním bojem Spartakovým byl nalezen r. 1927 při archeologických výkopech v Pompejích. Je to fragment nástěnné malby odkryté v jednom z pompejských domů. Malba byla objevena pod nánosem malty a nepochází tedy z doby zkázy Pompejí (79 n. l.), nýbrž je o několik desetiletí starší. Je na ní zobrazen souboj dvou pěších vojáků a souboj dvou jezdců. Nad jedním z jezdců, který je zasažen zezadu kopím, je nápis SPARTAKS, nad útočícím jezdce porušený nápis PHELI ANS,“³⁵⁷

Vypukne bitva, která trvá poměrně krátce. Za zvuků dojemné hudby divák sleduje, jak postupně umírají všichni hlavní hrdinové a nakonec je pohlcen davem a zabít i samotný Spartacus, který se snaží probojovat ke Crassovi. Tato verze se shoduje s prameny.

Otroci jsou pobiti a zároveň s urputným bojem Spartaka o život může divák sledovat neméně urputný porod Varinie. Ta porodí ve chvílích, kdy Spartakus umírá, syna. Crassus ji i dítě najde a odveze k sobě. Stejně jako ve slavnějším předchůdci, i v tomto filmu je Varinia z jeho domu unesena, tentokrát Agricolou, a jí a jejímu synovi dána svoboda.

Crassus se ještě vrací na bojiště, kde vydává rozkaz o ukřižování všech zajatých otroků. Jedním z vojáků je mu sděleno, že Pompeius porazil prchající otroky a míří do Říma, aby si přivlastnil zásluhy z bitvy. Pompeius přijímá chválu s předstíraným opovržením, neboť porazil pouze otroky a Agricola pro Crassa

³⁵⁵ Plut., Crassus., 11

³⁵⁶ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 106

³⁵⁷ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 107

navrhne ovatio, protože triumf v takovém případě nepřichází v úvahu. Nejabsurdnější z celého filmu je ovšem závěr, kdy se Crassus před senátem rozčílí a vyzdvihuje své zásluhy a tak povstane Caesar a jmenuje Pompeia a Crassa do úřadu konsula.

Skutečnost je samozřejmě jiná. „Třebaže Crassus dovedl využít své štěstí, osvědčil se jako vynikající velitel a osobně se vystavil nebezpečí, přece i z tohoto vítězství měl slávu Pompeius. Otroci, kteří utekli z bitvy, narazili totiž na něho a byli rozdraceni, a tak Pompeius napsal senátu, že v otevřené bitvě Crassus uprchlé otroky porazil, on však, že vyrval válku z kořene. Pompeius tedy slavil skvělý triumf nad Sertoriem a nad Hispánií, Crassus se ani nepokusil žádat o tak zvaný velký triumf, zdálo se dokonce, že i pěší oslava vítězství, tak zvaná ovatio, která mu byla povolena, je nedůstojná a nezasloužená, protože šlo o válku s otroky.“³⁵⁸

Hned v dalším odstavci hovoří Plútarchos o Pompeiovi následně povolaném ke konzulskému úřadu. Crassus se nerozpakoval Pompeia požádat, aby se mohl stát jeho kolegou. Pompeius, který si chtěl Crassa ze zjištěných důvodů zavázat, neotálel a jeho nabídku přijal. Jejich spolupráce však byla plná konfliktů, hádek a žárlivosti.

Appianos³⁵⁹ nám podává možná méně zkreslený pohled. Píše, že oba muži, Pompeius i Crassus, si ponechali svá vojska a nerozpustili je, a to ani během konzulátu. Pompeius se o konzulát ucházel, aniž by splnil poslušnost dle Sullových zákonů, tedy aniž by zastával praeturu a kvesturu, ale slíbil tribunům lidu, že v podstatě obnoví jejich moc. Vojsko tedy nerozpustili, ani když oba byli zvoleni konsuly, a lid se obával dalších krvavých sporů. Na nátlak lidu se nakonec usmířili.

Film je dle mého mínění možná o něco historicky korektnější, než je Spartacus Stanleyho Kubricka, ovšem nelze v žádném případě zařadit mezi díla hodná většího zájmu. Děj není poutavý, herecké výkony jsou občas až groteskní. Například Crassus prodírající se na bitevním poli ke Spartakovi vypadá, že má v úmyslu jej za každou cenu zachránit, než zabít. Snad jen výkon Alana Batese v roli Agricoly stojí za zmínku. Obraz Říma je v podstatě nerozkreslen a zákulisní politikou se zaobírá jen jako určitými mezihrami.

³⁵⁸ Plut., Crass., 11

³⁵⁹ App., civ. I, 121

Najdeme zde i odkaz na předchozího Spartaka – v kapitole *Spartacus poprvé* jsem zmiňovala slavnou scénu, v níž se všichni přeživší otroci postaví za Spartaka, když jej Crassus hledá mezi zajatci a řeknou: „*I am Spartacus!*“ Stejně tak se tato zvolání objevuje i zde. Spartacus se v průběhu času stane Crassovou noční můrou a často se mu zdá, jak je sám se Spartakem v aréně. Na konci filmu, když se beznadějně snaží získat lásku Baronie, má opět takový sen. Spartacus se mu chystá podříznout hrdlo a on křičí „*I am Spartacus!*“³⁶⁰, zatímco se dívá sám na sebe, jak z hlediště ukazuje palcem k zemi. Sny a vidiny jsou v tomto díle používány hodně, ale bohužel nepomáhají k pochopení psychiky postav.

³⁶⁰ Robert Dornhelm, *Spartacus*, 2004, 01:15:31, 2. díl

9. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci s názvem *Krise římské republiky a její obraz v mainstreamovém filmu* jsem se zaměřila na srovnání faktické historie, filmové fikce a jejich prolnutí. Pokusila jsem se vystihnout v jakém rozsahu se filmoví či seriáloví tvůrci drželi antických pramenů a do jaké míry dali přednost vyfabulovanému příběhu. Pro usnadnění komparace jsem věnovala zvláštní kapitoly Caesarovi a Spartakovi, historickým osobnostem, na něž se z této éry nejvíce zaměřili filmaři. Vypsala jsem jejich životopis, abych tak usnadnila vytvoření představy o tom, do jaké míry jsou filmy historicky věrné.

Vybrané téma mě velmi zaujalo vzhledem k faktu, že film a televize jsou silná komunikační media a mají stále více rostoucí vliv na informovanost populace. Film může sloužit jako nová interaktivní metoda výuky. Film se může pro žáky stát více atraktivní, a dokáže proto přitáhnout pozornost žáků více, než prostý výklad látky, čímž se stává zajímavým doplňkem výuky. Je ovšem nutné znát hranice reality a tvůrčího prostoru autorů. Myslím, že tato skutečnost by se dala při výuce využít a to tím způsobem, že studenti sami by měli odhalovat, kde se autoři drží historických reálií a kde už začíná autorská svoboda.

Vzhledem k rozsahu a kritériím bakalářské práce jsem se nemohla věnovat podrobně všem filmům s touto tematikou. Zaměřila jsem se zejména na film Stanleyho Kubricka *Spartacus* (1960) a pro srovnání jsem další kapitolu nazvanou *Spartacus podruhé* věnovala o čtyřicet čtyři let mladšímu snímku *Spartacus* (2004). Zde jsem došla k závěru, že ačkoliv se prvně zmíněný film tolik neopírá o historická fakta jako dílo následující, je díky hereckým výkonům a výpravě filmem kvalitnějším.

Spartacus z roku 1960 je silně ovlivněn tehdejší dobou a politikou Spojených států amerických. V éře známé jako McCarthyismus vznikl velkofilm, jehož scénáristou se stal Dalton Trumbo, muž z Černé listiny Hollywoodu, a který byl natočen podle knižní předlohy Howarda Fasta, jenž byl počátkem padesátých let za své politické názory vězněn. Díky jeho přispění je z filmu patrná výzva k třídnímu boji. Prostý proletariát ztvárněný otroky se staví na odpor zkorumpovaným a zkaženým kapitalistům prezentovanými Římany.

Spartacus z roku 2004 vychází ze stejné knižní předlohy, ale nečiní již z otroků přehnaně kladné hrdiny. Divákovi se nabízí více pohledů do zákulisí gladiátorských zápasů, než nabízel film předcházející, neboť *Spartacus* je zde běžně posílán do arény, na rozdíl od svého předchůdce z šedesátých let. Tvůrcům tohoto snímku se podařilo zachytit i rozpory mezi uprchlými otroky. Tyto vnitřní rozpory ve starším snímku k jeho škodě chybí. Film se drží větší měrou historických událostí.

Co se týká filmů věnovaných Caesarovi, největší pozornost jsem soustředila na seriál *Řím*, ale neopomněla jsem zmínit ani další filmy. Vzhledem k množství materiálů a rozsahu bakalářské práce jsem se nevěnovala důkladněji filmům vzniklým na základě díla Williama Shakespeara *Julius Caesar*. Naopak jsem se zabývala filmem méně známým, který jsem však považovala za nutné zmínit a to vzhledem k rostoucímu zájmu o filmy s antickou tematikou v posledních letech. Příkladem tohoto rostoucího zájmu jsou filmy jako *Gladiátor* z roku 2000, *Troja* z roku 2004 nebo *300: Bitva u Thermopyl* z roku 2006.

Televizní film *Caesar* z roku 2002 je kompilací zásadních událostí Caesarova života, které jsou zasazeny do uhlazené podoby antického Říma. Velký důraz je kladen na milostný příběh a sám Caesar je znázorněn velice uměřeným způsobem. Film nemá dobré kulisy a člověk se tak jen těžko vžívá do doby, jež je znázorňována. Co se týče historické přesnosti, je film dobře zpracovaný, ale řadu událostí a jmen vynechává, což je ovšem pochopitelné vzhledem k únosné délce filmu.

Samostatnou kapitolu jsem věnovala seriálu *Řím*, který není ani tak věrnou rekonstrukcí historických událostí jako spíše dobrým exkurzem do života antické společnosti. Tvůrci si dali velice záležet na dokonalém provedení i v těch nejmenších detailech, příkladem stojí látky tkané dle dobových postupů, repliky zbroje, či kulisa Fora Romana. To vše dotváří realistický obraz Říma v 1. století př. n. l. Hlavními postavami zasahujícími do vývoje historických událostí jsou fiktivní osoby – legionáři Titus Pullo a Lucius Vorenus – což svědčí o tom, že seriál nemusí a ani nemůže být zcela historicky přesný, přesto však může být velmi autentický.

Jsem si plně vědoma toho, že interpretační část mé práce je příliš stručná. Zajisté by se dal více rozpracovat úvod a charakteristika jednotlivých autorů, z jejichž děl jsem čerpala. Další možnosti mého zkoumání bych spatřovala v hlubší interpretaci jednotlivých děl. Ve většině případů jsem se zabývala filmy, které vznikly poměrně nedávno a bohužel se mi k nim nedostávalo odpovídající sekundární literatury. Zde jsem ovšem mohla hledat inspiraci v různých recenzích. Z důvodu časového presu jsem již dalších publikací nezvládla využít. Vzhledem k možnému rozsahu práce jsem se pokusila učinit odpovídající rozbor, zhodnocení a posudek historické korektnosti děl zmíněných v práci.

10. BIBLIOGRAFIE

ANTICKÉ PRAMENY:

Gaius Suetonius Tranquillus – *Životopis dvanácti císařů spolu se zlomky jeho spisu o věčných literátech*, přel. B. Ryba, Praha 1998

Appiános, *Krize římské republiky (Římské dějiny II – Občanské války)*, přel. J. Burian, B. Mouchová, Praha 1989

Plutarchos, *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*, přel. A. Hartmann, R. Mertlík, F. Steibitz, Praha 1967

Gaius Julius Caesar:

Zápisky o válce galské, přel. I. Bureš, Praha 1972

Zápisky o válce občanské, přel. M. Husová, Praha 1972

Gaius Sallustius Crispus, *Catilinovo spiknutí; Válka s Jugurotu*, přel. J. Kalivoda

Annius Florus, *Epitome of Roman History*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1929, přel. S. Foster

Titus Livius, *The History of Roma by Titus Livius with the epitomes and fragment of the lost books*, Bungay, 1850, William A. McDavitte

Cassius Dio, *Roman History*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1914 – 1927, přel. Earnest Cary

Velleius Paterculus, *The Roman History*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1924, Frederick W. Shipley

LITERATURA:

Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike! (DNP). Hrsg. Von Hubert Cancik. Metzler, Stuttgart 1996–2007

Pavel Oliva, Věra Olivová, *Spartakus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice*, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství

Theodor Mommsen, *Diktátoři*, Votobia, Olomouc 1996 (prvně vydáno pod názvem *Římské dějiny v letech 1854- 1856*, u nás vyšel pouze malý výbor pod názvem *Diktátoři*, první vydání 1937)

L., Canfora, *Gaius Iulius Caesar (demokratický diktátor)*, Vyšehrad, Praha 2007

Hlaváček, Kašpar, Nový, *Vademecum pomocných věd historických*, H+H Vyšehradská, Jinočany 2002, 3. opravené a doplněné vydání

K. Douglas, *Hadrářův syn*, QUINTET, Praha, 1993

M. Junkelmann, *Hollywoods traum von Rom*, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2004

J. Burian, *G. J. Caesar*, Orbis, Praha, 1963

M. M. Winkler, *Gladiator (Film and History)*, Blackwell Publishing, 2004

L. R. Tylor, *The Rise of Julius Caesar*, Cambridge University, 1957

J. Solomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University, 2001

POUŽITÉ INTERNETOVÉ ODKAZY:

<http://www.serialzone.cz/serial/rim/zajimavosti>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

<http://www.csfd.cz/reziser/2967-stanley-kubrick> 1.7.2009(od posledního užití beze změn)

<http://www.csfd.cz/reziser/3581-dornhelm-robert>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

<http://www.imdb.com/media/rm2743311616/tt0284741>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

<http://www.csfd.cz/plakaty.php?id=221026>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

<http://www.imdb.com/media/rm3800014336/tt0054331>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

<http://www.imdb.com/media/rm932093184/tt0361240>, 1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

http://www.rozhlas.cz/kultura/audio/_audio/00701574.mp3,1.7.2009 (od posledního užití beze změn)

SEZNAM ZKRATEK:

App., civ. – Appianus, *Bella civilia*

Caes., Gall. – C. Iulius Caesar, *De bello Gallico*

Caes., civ. – C. Iulius caesar, *De bello civili*

Dio Cass. – Cassius Dio

Flor., epit. – Annius Florus, *Epitoma de Tito Livio*

Suet., Iul. – C. Suetonius Tranquillus, *Divus Iulius*

Vell. – Velleius Paterculus, *Historia Romana*

Plut., Crass. – Plutarchus, *Crassus*

Plut., Pomp. – Plutarchus, *Pompeius*

Plut., Brut. – Plutarchus, *Brutus*

Plut., Caes. – Plutarchus, *Caesar*

Plut., Ant. – Plutarchus, *Antonius*

11. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Julius Caesar (2002)¹

Řím (2005 – 2007)²

¹ <http://www.imdb.com/media/rm2743311616/tt0284741>, 1. 7. 2009, 14: 36

² <http://www.csfd.cz/plakaty.php?id=221026>, 1. 7. 2009, 14: 41

Spartacus (1960)³

Spartacus (2004)⁴

³ <http://www.imdb.com/media/rm3800014336/tt0054331>, 1. 7. 2009, 14:26

⁴ <http://www.imdb.com/media/rm932093184/tt0361240>, 1. 7. 2009, 14:27

Gaius Julius Caesar⁵

Gnaeus Pompeius Magnus⁶

⁵ J. Burian, G. J. Caesar, Orbis, Praha, 1963, str. 7
⁶ J. Burian, G. J. Caesar, Orbis, Praha, 1963, str. 24

Gladiátor v thrácké zbroji⁷

⁷ Pavel Oliva, Věra Olivová, Spartacus, povstání Spartakovo a spartakovská tradice, Praha 1960, Sportovní a turistické nakladatelství, str. 41